

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง
จังหวัดพิษณุโลก

Development of Local wisdom for tourism Promotion of
Noen Maprang District, Phitsanulok Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

นวัตกรรมภูมิปัญญาวิถีพุทธสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของอำเภอเนินมะปราง
จังหวัดพิษณุโลก

Inno-Life of Buddhist Wisdom to Sustainable Tourism of
Noenmaprang District, Phitsanulok Province.

โดย

พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง)

พระราชรัตนสุธี (ขวัญรัก เกษรบัว)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765019

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง
จังหวัดพิษณุโลก

Development of Local wisdom for tourism Promotion of
Noen Maprang District, Phitsanulok Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

นวัตกรรมภูมิปัญญาวิถีพุทธสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของอำเภอเนินมะปราง
จังหวัดพิษณุโลก

Inno-Life of Buddhist Wisdom to Sustainable Tourism of
Noenmaprang District, Phitsanulok Province.

โดย

พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง)

พระราชรัตนสุธี (ขวัญรัก เกษรบัว)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๖๕

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800765019

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub – Research Report 1

Development of Local wisdom for tourism Promotion of
Noen Maprang District, Phitsanulok Province

Under Research plan

Inno-Life of Buddhist Wisdom to Sustainable Tourism of
Noenmaprang District, Phitsanulok Province.

By

Phrakrurattanasutaphorn (Teeradet Photong)

Phrarajrattanasudhi (Khaunrak Gaesonbau)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Buddhachinaraj Buddhist College

B.E. 2565

Research Project Funded by Thailand Science Research and Innovation

MCU RS 800765019

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอ
เนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

ผู้วิจัย: พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง) และ พระราชรัตนสุธี
(ขวัญรัก เกษรบัว)

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๕

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อส่งเสริมการพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และ ๓) เพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

จากการศึกษาพบว่า

๑. สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย บ้านน้ำปาด บ้านมุงเหนือ บ้านลำภาศ บ้านหัวเขา และบ้านผารังหมี ซึ่งเป็นชุมชนในที่ราบหุบเขา ผู้คนส่วนใหญ่เป็นชาวอีสานอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวภาคกลาง วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาจึงคล้ายกับชาวอีสาน ผลผลิตหลักชุมชนส่วนใหญ่ผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งมีมะม่วงเป็นวัตถุดิบสำคัญและมีชื่อเสียงอย่างมาก

๒. การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีแนวทางหรือขั้นตอนการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ให้สมบูรณ์และเป็นระบบ

๓. ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง ผลผลิตหลักจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง และเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง

Research Title: Development of Local wisdom for tourism Promotion of Noen Maprang District, Phitsanulok Province

Researchers: Phrakrurattanasutaphorn (Teeradet Photong)
Phrarajrattanasudhi (Khaunrak Gaesonbau)

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhachinaraj Buddhist College

Fiscal Year: 2021

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research of “Development of Local wisdom for tourism Promotion of Noen Maprang District, Phitsanulok Province” aimed to 1) to study the context and local wisdom that has the potential to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province, 2) to promote development Local wisdom knowledge set to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province, and 3) To create a knowledge set of local wisdom to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province.

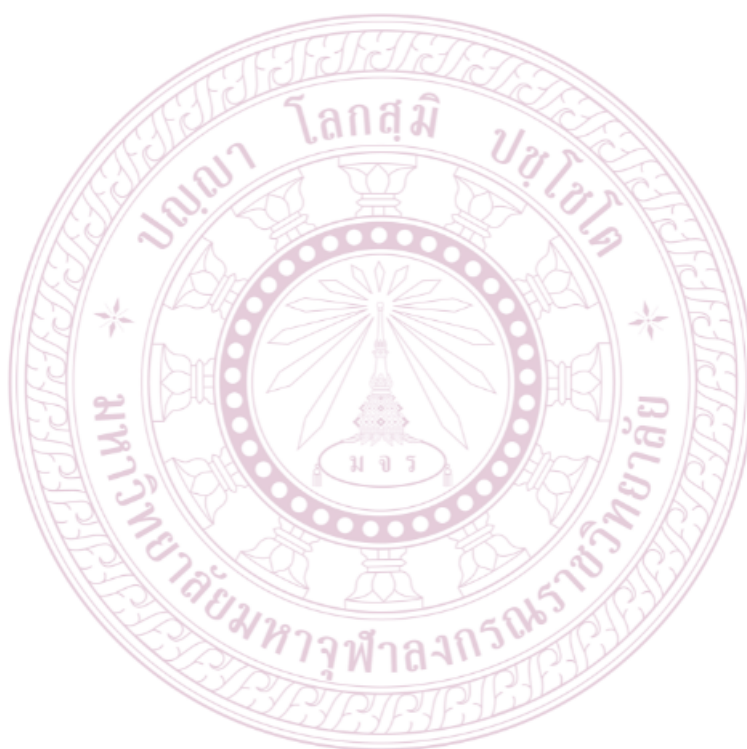
The study found that

1) Contextual conditions and local wisdom with potential for tourism promotion in Noen Maprang District, Phitsanulok Province consists of Ban Nam Pad, Ban Mung Nuea, Ban Lampat, Ban Hua Khao and Ban Pha Rang Mee. Which is a community in the valley plains Most of the people are Isan people who migrated to settle with the people of the central region, so their culture, traditions and wisdom are similar to Isan people. Most community products are produced from the natural resources available in the community. Which has mango as an important raw material and is very famous.

2) Promoting the development of local wisdom knowledge kits to promote tourism in Noen Maprang District, Phitsanulok Province There are guidelines or steps to promote the development of local wisdom knowledge sets to promote tourism, including: knowledge assignment, seeking knowledge, knowledge exchange, knowledge storage and knowledge transfer To create a knowledge set, local wisdom to promote tourism in Noen Maprang District Phitsanulok Province to be complete and systematic.

3) Local wisdom knowledge set to promote tourism in Noen Maprang District Phitsanulok Province consists of the history of Noen Maprang District. Tourism

Resources of Noen Maprang District Important local wisdom of Noen Maprang District
Products from local wisdom of Noen Maprang District and community tourism routes
in Noen Maprang District.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์เรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” “Development of Local wisdom for tourism Promotion of Noen Maprang District, Phitsanulok Province.” นี้ สำเร็จเสร็จสิ้นได้ด้วยความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายดังนี้

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยจากวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชได้ทำวิจัยศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและเป็นผลงานทางวิชาการ

ขอขอบพระคุณพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระสุธีรัตนบัณฑิต รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และบุคลากรทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีเมตตาตรวจงานวิจัยคอยเสนอแนะแก้ไขเพื่อให้งานออกมาสมบูรณ์ที่สุด ตลอดถึงอำนวยความสะดวกทุกอย่างแก่คณะผู้วิจัย

ขอพระคุณคณะกรรมการผู้ตรวจงานวิจัยทุกท่านที่เมตตาเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขงานวิจัยให้แก่คณะผู้วิจัย ซึ่งจะทำให้ผลงานออกมาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และได้นำมาปรับปรุงแก้ไข

ส่วนดีที่เกิดจากงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยขอถวายบูชาพระรัตนตรัย คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ มารดาบิดา และผู้มีพระคุณทุกท่าน ตลอดถึงทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการงานวิจัยนี้

พระครูรัตนสุตาภรณ์ และคณะ

๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๕

สารบัญ

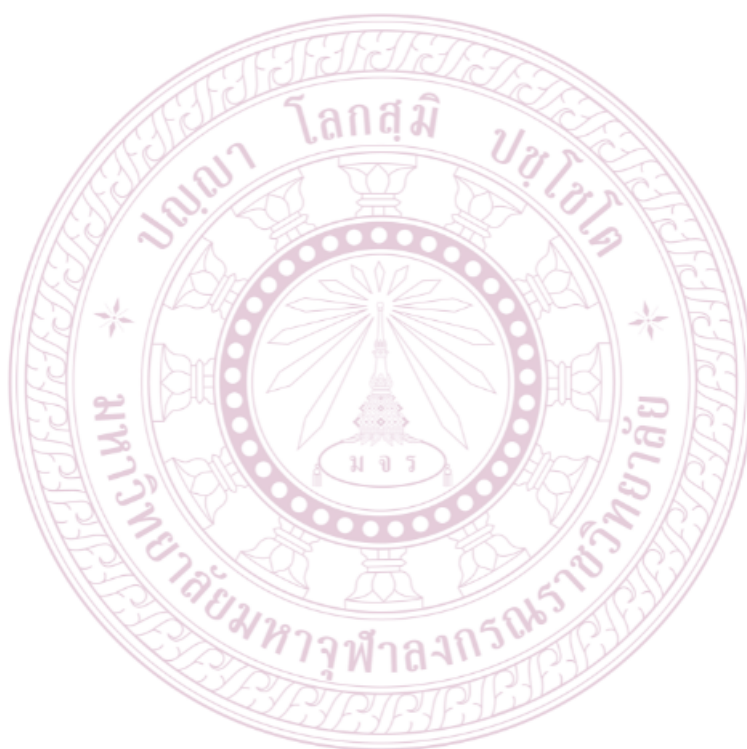
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญแผนภาพ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ซ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	๗
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้.....	๑๖
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๒๕
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	๓๑
๒.๕ สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย.....	๓๙
๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย.....	๕๗
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๙
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๖๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๖๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๔
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๖๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๖๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๘

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๗๐
๔.๑ สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริม การท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก.....	๗๐
๔.๒ การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริม การท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก.....	๘๑
๔.๓ ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอ เนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก.....	๘๕
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๙๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๑๐๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๐๑
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....	๑๐๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๐๘
บรรณานุกรม.....	๑๑๐
ภาคผนวก.....	๑๑๖
ผนวก ก แบบสัมภาษณ์งานวิจัย.....	๑๑๗
ผนวก ข หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากการวิจัย.....	๑๒๒
ผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๒๔
ผนวก ง แบบสรุปโครงการ.....	๑๒๗
ผนวก จ รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ / ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๓๖
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๔๐

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๖๓
๔.๑ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย.....	๙๙

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๔.๑ ภาพจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์วัดน้ำปาด.....	๗๒
๔.๒ แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนบ้านมุงเหนือ.....	๗๔
๔.๓ ผลิตภัณฑ์ชุมชน OTOP นวัตกรรม ของบ้านลำภาศ.....	๗๗
๔.๔ แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนบ้านหัวเขา.....	๗๘
๔.๕ แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนบ้านผารังหมี.....	๘๑
๔.๖ แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล.....	๘๖
๔.๗ ผูกค้ำควาบินออกจากถ้ำในเขตบ้านมุงเหนือ.....	๘๗
๔.๘ ผ้ามัดหมี่ลายซื่อมะปราง.....	๙๐
๔.๙ ผ้าย้อมสีธรรมชาติ.....	๙๑
๔.๑๐ มะม่วงกวนหรือส้มลิ้ม อำเภอนีนะมะปราง.....	๙๒
๔.๑๑ ซาลาเปาไส้มะม่วง บ้านคลองซบรัง.....	๙๒
๔.๑๒ การทอเสื่อกก บ้านผารังหมี.....	๙๓
๔.๑๓ ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม ที่ผลิตจากมะม่วง.....	๙๔
๔.๑๔ ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม ที่เป็นผ้าทอพื้นเมือง.....	๙๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ร่ำรวยด้วยประเพณีวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติมาช้านานและด้วยกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนให้ผู้คนสามารถเดินทางด้วยความสะดวกรวดเร็วส่งผลต่อการเป็นจุดหมายหมายในการท่องเที่ยวของประชาคมโลกมานับกว่า ๕๐ ปี โดยในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ก่อนการเกิดวิกฤตไวรัสโควิด-๑๙ ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวต่างชาติรวมทั้งหมด ๓.๐๖ ล้านล้านบาท เป็นประเทศที่ได้รายได้จากนักท่องเที่ยวมากที่สุดในภูมิภาค โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในไทย ๓๙.๗๗ ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ ๑๒ ของ GDP ปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำรงอยู่ของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศมาอย่างยาวนาน^๑

ในด้านการส่งเสริมศักยภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในระดับฐานรากนั้นยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐)^๒ ได้กำหนดกรอบด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้เกิดความยั่งยืนประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้นรวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืนมีแนวทางเสริมสร้างขีดความสามารถการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการเพื่อตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนารองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

องค์กรภาครัฐได้มีแนวทางในหลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยได้ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรมโดยกำหนดเป้าหมายทั้งในด้านรายได้ความเป็นธรรมการลดความเหลื่อมล้ำที่มุ่งเน้นสร้างรายได้และความเจริญความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจโดยให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกับภาครัฐเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์มั่นคงมั่งคั่งยั่งยืนเพื่อสนับสนุนส่งเสริมยกระดับผลิตภัณฑ์และพัฒนาช่องทางการตลาดที่หลากหลายเพื่อให้สามารถจำหน่ายได้และมุ่งปรับตัวสู่การค้าแบบสากล^๓

หนึ่งในแนวคิดดังกล่าวของภาครัฐเพื่อสนองโจทย์ดังกล่าวนี้พบว่ากรมการพัฒนาชุมชนได้ริเริ่มแนวคิดนวัตกรรมวิถีในการจัดการชุมชนเพื่อให้มีศักยภาพพร้อมรองรับการเป็นเจ้าบ้านที่ดีชวนกันคิดชวนกันทำผลิตสินค้าและบริการรวมทั้งมีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระดับชุมชนที่มีเสน่ห์ดึงดูดและมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือนเพื่อกระจายรายได้ให้คนในชุมชนอันเป็นการ

^๑ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวเดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๒, (ออนไลน์), แหล่งที่มา <https://www.mots.go.th/> (๑๐ ต.ค. ๖๔).

^๒ ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐), เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๒๑.

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔, (กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๖๐), หน้า ๘๕.

พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ซึ่งเป็นแนวคิดที่น่าสนใจและประสบความสำเร็จในบางพื้นที่มาโดยลำดับ

อย่างไรก็ดีนับจากการเกิดวิกฤตการระบาดทั่วของไวรัสโคโรนา พ.ศ. ๒๕๖๒-๒๕๖๓ ที่เกิดการระบาดทั่วโลกที่กำลังดำเนินไปของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-๑๙; โควิด-๑๙) โดยมีสาเหตุมาจากไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่เริ่มต้นขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ และประเทศไทยเริ่มในเดือนกุมภาพันธ์ อันนำมาสู่การประกาศงดรับนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศและจำกัดการเดินทางท่องเที่ยวของผู้คนเป็นเวลาหลายเดือนในกลางปี พ.ศ. ๒๕๖๓^๔ เพื่อสนองต่อการป้องกันการดำเนินของโรคดังกล่าว ทำให้ส่งผลกระทบต่อแนวคิดนวัตกรรมวิถี (นวัตกรรมวิถี) ในการจัดการชุมชนเพื่อให้มีศักยภาพพร้อมรองรับเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจจากภาคบริการที่ประสบกับวิกฤตภาคบริการและทำให้ขาดรายได้ไปจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมุ่งเน้นการท่องเที่ยวในรูปแบบเดิมไม่ประสบผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควรภายใต้วิกฤตที่มีการจำกัดการเคลื่อนย้ายของผู้คน

แต่จากการรายงานผลการแพร่ระบาดของโรคในประเทศไทยดังกล่าวในกลางปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ประเทศไทยอยู่ในจุดที่ได้รับการยอมรับเรื่องการป้องกันโรคระบาดจากนานาชาติและวิถีชุมชนชนบทเป็นส่วนหนึ่งที่โอบอุ้มรากฐานของการดำเนินไปของเศรษฐกิจในฐานรากภายใต้วิกฤต^๕ ทำให้พบว่าจุดแข็งของชุมชนบนฐานของการใช้ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในชนบทไทยทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี การสร้างอัตลักษณ์ ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ สามารถปรับตัวเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดทั้งของบุคคลชุมชนและสังคม จึงแสดงได้ประจักษ์ชัดว่าภายใต้วิกฤตทั้งทางเศรษฐกิจหรือสาธารณสุข ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงและอยู่รอดของชุมชนไทย

ดังนั้น ภายใต้ปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าในพื้นที่อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่อำเภอรอยต่อกับจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดพิจิตรนั้น มีตัวอย่างของชุมชนที่สามารถบริหารจัดการจนอยู่รอดได้ภายใต้วิกฤตดังกล่าว อีกทั้งบริบทพื้นที่ยังมีความหลากหลายมีทั้งอุทยานแห่งชาติแหล่งท่องเที่ยวและจุดแข็งด้านภูมิปัญญาวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่สำคัญอำเภอหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลกมาศึกษา โดยเริ่มจากการพัฒนาชุดองค์ความรู้ เพื่อนำความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ในบริบทต่างๆ ของชุมชน ทั้งบุคคลหรือเอกสาร (Tacit Knowledge) มาพัฒนาให้เป็นระบบ และให้มีสภาพเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นชุดความรู้ หรือการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เพื่อให้สามารถเข้าถึงได้ และสามารถนำไปพัฒนาต่อยอด เพื่อการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้เกิดการพัฒนาคู่มือความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการ

^๔ ราชกิจจานุเบกษา, “ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ท้องที่นอกราชอาณาจักรที่เป็นเขตติดโรคติดต่ออันตราย กรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ หรือโรคโควิด ๑๙ (Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)) (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๖๓”. เล่มที่ ๑๓๓ ตอนพิเศษ ๙๓ ง, วันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๓, หน้า ๑๖.

^๕ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, สช. ย้ำ ‘พลังชุมชน’ คือปราการด่านหน้าเอาชนะโควิด ๑๙, (ออนไลน์), แหล่งที่มา <https://www.nationalhealth.or.th/en/node/1371> (๑๐ ต.ค. ๖๔).

ท่องเที่ยวอำเภอนinemะปราง จังหวัดพิษณุโลก อันเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านวิชาการ ค้นหาคักยภาพ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ของอำเภอนinemะปรางจังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริงต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอนinemะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยโครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง นวัตกรรมของชุมชนภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของอำเภอนinemะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นการทำโครงการวิจัยที่มีผลจากการต่อยอดงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอำเภอนinemะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่พบว่า อำเภอนinemะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีส่วนร่วมในการวางแผน รับผิดชอบในบทบาท และหน้าที่ต่างๆ ของหมู่บ้าน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพร เพื่อการรักษาโรค และทักษะในเรื่องต่างๆ คนในชุมชนมีความสามารถในการสื่อสารถ่ายทอดเรื่องราว ประสบการณ์ในพื้นที่ของตนเอง ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ทว่ายังขาดการรวบรวมและจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนทั้งที่อยู่ในตัวคน และกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ ให้รวบรวมเป็นหมวดหมู่ และถ่ายทอดการบริหารจัดการของภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรักและหวงแหนวัฒนธรรมชาติพันธุ์วรรณนาในท้องถิ่นของตน ที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเพื่อต่อยอดการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ และผลิตโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนผลักดันให้ภาครัฐขับเคลื่อนเป็นนโยบายสาธารณะ และสร้างแผนที่บูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างทั่วถึง ที่ส่งเสริมการขับเคลื่อนโครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอนinemะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑.๒.๒ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอนinemะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑.๒.๓ เพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอนinemะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ การพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ควรเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบ ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนทั้งที่อยู่ในตัวคน และกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ ให้รวบรวมเป็นหมวดหมู่ และง่ายต่อการบริหารจัดการของภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรักและหวงแหนวัฒนธรรมชาติพันธุ์วรรณนาในท้องถิ่นของตน ที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเพื่อต่อยอดการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ และผลิตโปรแกรมชุมชนท่องเที่ยว ผลักดันให้ภาครัฐขับเคลื่อนเป็นนโยบายสาธารณะ และสร้างแผนที่บูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างทั่วถึง ที่ส่งเสริมการขับเคลื่อนโครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยศึกษาจากเอกสาร ตำราแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ตามขอบเขตเนื้อหา ที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นแนวคิดเกี่ยวกับ การจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น นวัตกรรม รวมไปถึงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อแสวงหาองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และเอกสาร ดังนั้น จึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา และต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชนจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพสถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ราษฎรชุมชนและเครือข่ายเอกชน จำนวน ๔๐ คน ในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสู่ความเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจชุมชน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัย “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” จะดำเนินการวิจัยในพื้นที่อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ครอบคลุมเนื้อที่ ๑,๗๗๕ ไร่ เขตการปกครองย่อยออกเป็น ๗ ตำบล ๗๗ หมู่บ้าน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การดำเนินการวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “นวัตกรรมวิถีชุมชนภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของอำเภอเนินมะปรางจังหวัดพิษณุโลก” ใช้ระยะเวลา ๑ ปี ในกรอบงบประมาณ ๒๕๖๕ (โดยเริ่มตั้งแต่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๔- ๓๐ กันยายน ๒๕๖๕)

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

แนวทางการพัฒนา หมายถึง การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากการรวบรวมองค์ความรู้จากตัวบุคคลในท้องถิ่น การรวบรวมข้อมูลด้านสถานที่ การเชื่อมโยงเครือข่ายทุน ทุนด้านบุคคล และสถานที่ ที่สามารถส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

องค์ความรู้ หมายถึง ความรู้ที่เป็นองค์รวม ที่อยู่ในตัวบุคคล ทั้งในด้านความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ที่เป็นผลจากการใช้สติปัญญา ประสบการณ์ ที่สั่งสมในการแก้ปัญหา ปรับตัว การดำรงชีวิต ถ่ายทอด ในกลุ่มชนนั้นๆ

ชุดความรู้ หมายถึง การรวบรวมความรู้ที่เป็นองค์รวม เกี่ยวกับตัวบุคคลที่มีความรู้ สถานที่ ที่ได้รับการจัดการเพื่อสามารถส่งต่อ ถ่ายทอด ให้แก่กลุ่มชนนั้นๆ และเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาต่อยอดสำหรับผู้สนใจ ทั้งนักท่องเที่ยว วิชาการ ในงานวิจัยนี้หมายถึง การกำหนดความรู้ การแสวงหาและได้มาซึ่งความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการถ่ายทอดความรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล ที่เป็นผลจากการใช้สติปัญญา ประสบการณ์ ที่สั่งสมในการแก้ปัญหา ปรับตัว การดำรงชีวิต และมีการถ่ายทอด สืบต่อ ในกลุ่มชนท้องถิ่นนั้นๆ และเป็นที่ยอมรับในท้องถิ่นว่าเป็นความรู้ อุดมการณ์ ที่มีลักษณะจำเพาะของท้องถิ่นนั้นๆ

การท่องเที่ยว หมายถึง การเลือกที่จะเดินทาง จากที่พักของบุคคล ไปยังอีกสถานที่หนึ่ง เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือการเรียนรู้ มุ่งตอบสนองความต้องการในแง่ของการจรรโลงใจ หรือการเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ ทั้งที่เป็นทุนทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และสังคม

การส่งเสริมการท่องเที่ยว หมายถึง การจัดการในทุกมิติ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยว ทั้งในด้าน สาธารณูปโภค คมนาคม การประชาสัมพันธ์ ในงานวิจัยนี้หมายถึงการจัดการในด้านองค์ความรู้ เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับประชาสัมพันธ์ทางเลือกในการท่องเที่ยว ภายใต้บริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

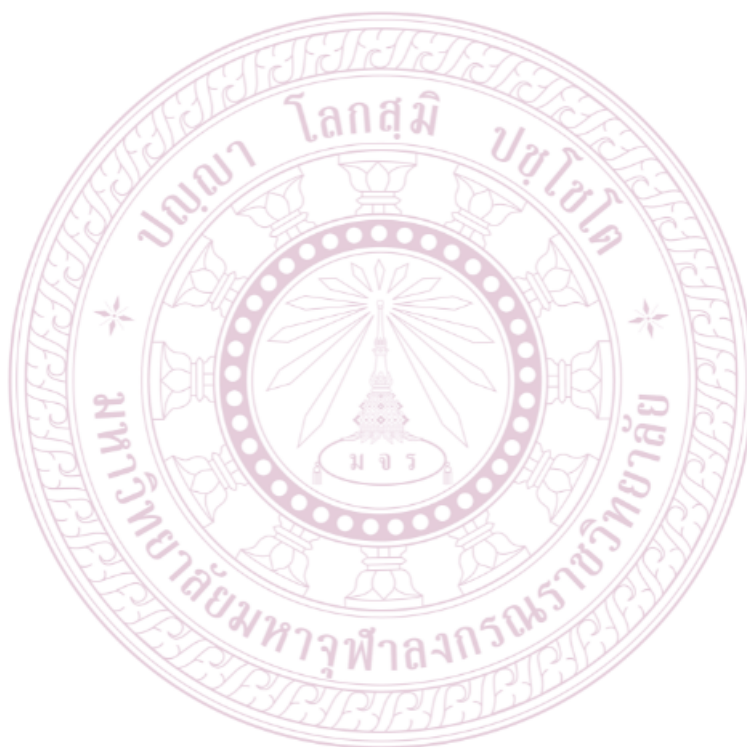
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ได้มีการวิเคราะห์สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑.๖.๒ มีการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของ การพัฒนา ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑.๖.๓ ได้รูปแบบ หลักการ และกระบวนการในการส่งเสริมการพัฒนา ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑.๖.๔ ได้นำเสนอชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ผู้วิจัยได้ ศึกษาค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- ๒.๕ สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย
- ๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา โดยเริ่มจากการพัฒนาที่มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ และวิวัฒนาการมาเป็นการพัฒนาที่มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ จากนั้นจึงเป็นการพัฒนาที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้ และนำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (Better change) ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำกิจกรรมหรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้น (Better speed) และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (Better life) กว่าเดิมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือมนุษย์ก็ได้^๑

สมิตร สุวรรณ ให้ความหมายว่า การพัฒนา (Development) คือ การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น^๒

สนธยา พลศรี กล่าวว่า การพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่งและหลายสาขาวิชาทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการแต่ลักษณะที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

^๒ สมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา, (นครปฐม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐.

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพปริมาณและสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้นหรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒. มีลักษณะเป็นกระบวนการคือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกันโดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่งได้

๓. มีลักษณะเป็นพลวัตคือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้าๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

๔. เป็นแผนและโครงการ คือเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลง ใด ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้นไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕. เป็นวิธีการการพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจการพัฒนาชุมชนต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖. เป็นปฏิบัติการ คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงแนวคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่างๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช่การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘. ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุขเพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙. มีกฎเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการพัฒนาหรือไม่ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธีเช่นเปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพสามารถเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนาจึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ^๓

Constantino, Renato ให้ความหมายว่า การพัฒนา (Development) คือขบวนการที่ต่อเนื่อง ซึ่งแสดงความสามารถของมนุษย์ในการควบคุมการดำรงชีพของเขาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ให้ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งเขาได้รวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาว่าต้องมุ่งเน้นไปยัง

^๓ สนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๕-

๑. ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในอนาคต

๒. ความสามารถของตัวบุคคลในการช่วยเหลือตนเอง

๓. ความสามารถในการควบคุมตัวเอง^๔

Misra R.P. and Jonjo, M. ให้ความหมาย การพัฒนาว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์ต้องการทำให้ดีขึ้นตามความคิดของตน กระบวนการนั้นจะไม่ใช้สภาวะการณ์ใดสภาวะการณ์หนึ่ง กระบวนการจะอ้างอิงถึงค่านิยมต่างๆ เป็นพื้นฐาน และค่านิยมต่างๆ นั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา^๕

Roger Everette M. and BurdgeRabel J ให้ความหมาย การพัฒนา คือ รูปแบบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งแนวการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้จะช่วยปรับปรุงโครงสร้าง องค์การทางสังคมดีขึ้น^๖

Freire ให้ความหมายว่า การพัฒนา เป็นการมีเป้าหมายที่ถูกต้อง ซึ่งมีความสำคัญมาก และเป็นสิ่งจำเป็นจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนทางเพิ่มขึ้นที่มีค่า^๗

สรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นการเจริญขึ้นของระดับองค์การทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นการทำลายรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมแบบเก่า และการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มจากการจัดระบบในส่วนบนขององค์การแล้วแผ่ขยายซึมลงสู่ส่วนล่าง และดำเนินเรื่อยไปจนครอบคลุมองค์การอย่างกลมกลืน

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

แนวคิดและกระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา (New Development Paradigm) กระบวนทัศน์ (Paradigm) หมายถึง “ทฤษฎีพื้นฐานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง อันกำหนดแบบแผนการคิดและการปฏิบัติในประชาคมหนึ่งๆ เมื่อใดทฤษฎีพื้นฐานดังกล่าวเปลี่ยนแปลงจะทำให้แบบแผนการคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย (Paradigm shift)” เรื่องราวเกี่ยวกับการพัฒนาและความหมายของการพัฒนา มีการเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและเกิดวิาทะในการช่วงชิงอำนาจในการนิยามความหมายมาตั้งแต่การเริ่มก่อกำเนิดของทฤษฎีแรกแห่งการพัฒนา (The First Theory of Development) ในสมัยของประธานาธิบดี Harry Truman ของจักรวรรดินิยมอเมริกาหลังจากการยุติลงของสงครามโลกครั้งที่สอง ตามมาด้วยการต่อสู้ระหว่างสองลัทธิคือ เสรีนิยมและสังคมนิยม รวมทั้งนโยบายสี่เป้าหมาย (Point Four Programmed) เพื่อถ่วงดุลอำนาจ ช่วงชิงและครอบงำประเทศอ่อนแอให้

^๔ Constantino, Renato, **The Challenge of the Churches**, (Paper presented during the First Gregorio Aplipay Lecture on Nationalism, Manila, Philippines, May ๑๘, ๑๙๘๔), p. ๑๑๒.

^๕ Misra, R.P. and Jonjo, M. (ed.), **The Changing Perspective of Development Problems In Misra**, (Hong Kong: Maruzen Investment Hong Kong) , ๑๙๘๑), p. ๑๑๑.

^๖ Roger, Everette M. and BurdgeRabel J, **Social Change In Rural Societies**, (New Jersey : Prentice – Hall, ๑๙๗๒), p. ๒๓.

^๗ Freire, P., **Education : The Practice of Freedom**, (London : Writers and Readers Publishing Cooperative, ๑๙๗๒), p. ๑๑๐.

เป็นฐานกำลังในการต่อสู้กับปฏิกิริยาสงครามระหว่างลัทธิได้ดำเนินติดต่อกันมาจนกระทั่งเกิดการล่มสลายของลัทธิสังคมนิยมโซเวียต รวมทั้งการเปลี่ยนท่าทีแนวทาง และนโยบายทางการเมืองของพันธมิตรหลายๆ ประเทศ การล่มสลายของลัทธิเศรษฐกิจการเมืองของประเทศที่เป็นปฏิปักษ์ทำให้เกิดการแพร่กระจายและขยายตัวของแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (Main Stream Economy) ประเทศบริเวณและกึ่งบริวารซึ่งเปรียบเสมือนประเทศอาณานิคมยุคใหม่ (New Colony) ของจักรวรรดินิยมอเมริกา ได้นำเอาแนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก รวมทั้งแนวคิดแบบ ปฏิฐานนิยมไปกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศจนประจักษ์ต่อมาว่า แนวคิดดังกล่าวหาได้สอดคล้องกับวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีการดำรงชีวิต (Mode of Living) ของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมของตนแม้แต่น้อย โดยแนวคิดดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคลอย่างไร้ขอบเขต รวมทั้งเป็นสาเหตุให้เกิดการทำลายล้างระบบนิเวศ ระบบศีลธรรม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่ยั้งคิด จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ใหม่ รวมทั้งการก่อกำเนิดของกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาขึ้น

ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวว่า การพัฒนาเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่ง (a discourse) ซึ่งได้รับความสนใจจากนักวิชาการอย่างกว้างขวาง โดยมีการศึกษา วิจัย วิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ในหลาย ขณะเดียวกันการพัฒนาเป็นกระบวนการ (process) ที่ได้รับ การตีค่าในระดับสูงส่งผลให้สิ่งที่ตรงกันข้ามกับกระบวนการ การนี้ไม่ได้รับการตีค่ากลายเป็น “ความด้อยพัฒนา” สิ่งที่ตรงกันข้ามกับแนวคิด “การพัฒนา” ที่อาจมีคุณค่าสูงยิ่งยากที่จะประเมินคุณค่า หลายอย่าง เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น แต่เพราะการพัฒนาเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กับค่านิยมสมัยใหม่ สิ่งที่ตรงกันข้ามกับความสมัยใหม่จึงได้รับการประเมินค่าในระดับต่ำหรืออาจจะไม่มีค่าควรแก่การศึกษาและใช้ประโยชน์เลยก็ได้ ซึ่งการพัฒนาไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม มีแนวคิดที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. การพัฒนาเป็นกระบวนการ (Process) การพัฒนาเป็นกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการของมนุษย์ รวมทั้งศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา และความต้องการของมนุษย์ทุกด้านอย่างเป็นบูรณาการและอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะเริ่มต้นตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และระดับประเทศชาติในที่สุด

๒. การพัฒนาเป็นวิธีการ (Method) การพัฒนาประกอบด้วยวิธีการในการจัดการระบบทรัพยากรต่างๆ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการ เพื่อให้การพัฒนามีความต่อเนื่องวิธีการพัฒนานี้รวมเอาการสร้างองค์การพัฒนา และเสริมสร้างทักษะและความรู้ของประชาชนในสังคมโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละท้องถิ่น

๓. การพัฒนาคือการเคลื่อนไหว (Movement) การพัฒนามีลักษณะเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง อยู่กับที่การพัฒนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับการระดมความร่วมมือทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระดมความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลด้อยโอกาสในการแสดงความคิดเห็น สะท้อนปัญหาความต้องการรวมตัวและตระหนักรู้ถึงปัญหาความต้องการพื้นฐานร่วมกัน รวมทั้งร่วมกันคิดและแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้น ขณะเดียวกันการพัฒนามีความจำเป็นที่จะให้กลุ่มบุคคลภายใต้โครงการพัฒนาต่างๆ เข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของตน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน กลุ่มบุคคลจะต้องมีการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้

เปลี่ยนแปลงความคิดเห็นและทัศนคติไปในทางก้าวหน้าและสร้างสรรค์และพัฒนาทักษะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาด้วย

๔. การพัฒนาคือการจัดทำโครงการหรือโปรแกรม (Project or Program) โครงการหรือโปรแกรม เป็นการปฏิบัติการอย่างหนึ่งของการพัฒนาสังคมโครงการพัฒนาต่างๆ ทำให้วัตถุประสงค์ของการพัฒนาเป็นจริงได้ โครงการพัฒนาที่ได้รับผลสำเร็จจะต้องได้รับความร่วมมือจากบุคคลกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาประกอบด้วย บุคคลทุกระดับชั้น นับตั้งแต่กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านต่างๆ จนถึงกลุ่มรักษาความสะอาดและรักษาความสงบเรียบร้อยในองค์กร

๕. การพัฒนาคือโอกาส (Opportunity) การให้โอกาสแก่บุคคลในการพัฒนาชีวิตสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่จำเป็น คนที่จะได้รับโอกาสมากยิ่งขึ้น คือคนยากจน หรือคนด้อยโอกาส ยิ่งด้อยโอกาสมากที่สุดยิ่งควรได้รับโอกาสมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งจะช่วยให้คนได้รับสิทธิมากขึ้นในเรื่องความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) และการพัฒนาคุณภาพของคน^๔

กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) หมายถึง “กระบวนความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันโดยการทำงานด้วยกัน ใช้ความพยายามร่วมกัน และไม่มาเป็นปกป้องต่อกัน” วิธีการส่งเสริมให้คนมีความรักกันและมีความรู้ร่วมกัน มีการค้นคว้าวิจัยจนได้เครื่องมือที่เรียกว่า (AIC) ซึ่งเป็นวิธีการและเทคนิคในการเอาคนที่จะทำงานร่วมกันทั้งหมดในระบบเข้ามาประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ซึ่งจะดำเนินการใน ๓ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ คือ A : Appreciation ขั้นที่ ๒ คือ I : Influence ขั้นที่ ๓ คือ C : Control ขั้นที่ ๑ คือ A : Appreciation คือ “การทำให้ทุกคนเกิดการยอมรับและชื่นชมคนอื่นโดยไม่รู้สึกรู้สหรือแสดงการต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์” ในกระบวนการขั้นนี้ ทุกคนจะมีโอกาสแสดงออกอย่างทัดเทียมกันด้วยภาพ ข้อเขียนและคำพูด ว่าเขาเห็นสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร และเขาอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ทุกคนมีโอกาสใช้ข้อเท็จจริง เหตุผล และความรู้สึกตลอดจนการแสดงออกในลักษณะต่างๆ ตามข้อเท็จจริง เมื่อทุกคนได้แสดงออกโดยได้รับการยอมรับจากคนอื่น ๆ จะทำให้คนมีความรู้สึกที่ดีมีความสุข มีความอบอุ่น และเกิด “พลังร่วม” ขึ้นในระหว่างคนที่มาประชุมด้วยกันในช่วงของการแสดงออกว่าแต่ละคนอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไรเป็นการใช้จินตนาการที่ไม่ถูกจำกัดด้วยปัจจัยและสถานการณ์ต่างๆ ในปัจจุบัน จึงทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การมองการณ์ไกล การมองภาพกว้างและการคิดสิ่งแปลกใหม่ได้ดีกว่าการคิดจากสภาพปัญหาหรือข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นั่นคือ การใช้ “จิตนาการ” (Imagination) ซึ่งจะมีพลังมากขึ้นกลายเป็น “วิสัยทัศน์ร่วม” (Shared Vision) หรือ “อุดมการณ์ร่วม” (Shared Ideal) ซึ่งได้แก่ “สิ่งที่มีงมมาดปรารถนาาร่วมกันหรือเป้าหมาย” นั่นเอง

ขั้นที่ ๒ คือ I : Influence คือ การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่มได้อย่างดีที่สุดในขั้นนี้ทุกคนมีโอกาสทัดเทียมกันที่จะให้ข้อคิดเห็นว่า วิธีการสำคัญที่จะทำให้

^๔ ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : วิชาษา, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

บรรลุลวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมนั้นประกอบด้วยอะไรบ้างเมื่อทุกคนแสดงความคิดเห็นแล้ว จะนำ“วิธีการ” ที่เสนอแนะทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่แยกแยะ และพิจารณาร่วมกัน จนกระทั่งได้“วิธีการสำคัญ” ที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่า จะนำไปสู่ความสำเร็จตามที่กลุ่มต้องการ ซึ่งในการพิจารณาเลือกวิธีการสำคัญนั้น สมาชิกกลุ่มจะมี “ปฏิสัมพันธ์” (Influence หรือ Interaction) ซึ่งกันและกันสูง รวมถึงการถกเถียงโต้แย้งกันด้วยทั้งนี้เพื่อให้ได้วิธีการที่กลุ่มเห็นร่วมกันว่าดีที่สุด เนื่องจากการถกเถียงโต้แย้งในระดับวิธีการดังกล่าว มี“เป้าหมาย” หรือ “อุดมการณ์” ร่วมกัน ฉะนั้น กลุ่มยังมีแนวโน้มที่จะรักษาความสามัคคีไว้ได้โดยไม่ยากนัก

ขั้นที่ ๓ คือ C : Control คือ การนำ “วิธีการสำคัญ” มากำหนดเป็น “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) อย่างละเอียดว่า ทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีกำหนดเวลาอย่างไรใครรับผิดชอบเป็นหลัก ใครต้องให้ความร่วมมือ จะต้องใช้งบประมาณค่าใช้จ่ายเท่าไร จากแหล่งใดจะมีรายได้จากการดำเนินงานดังกล่าวหรือไม่ถ้ามีประมาณเท่าไร และรายละเอียดอื่นๆ ตามที่เห็นว่าควรระบุไว้ในขั้นนี้สมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะเลือกเองว่า สมควรใจจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในเรื่องใดจะเป็นผู้ให้ความร่วมมือในเรื่องใด จะเป็นผู้ร่วมคิดแผนปฏิบัติการข้อใด เป็นการกำหนด “ข้อผูกพัน” (Commitment) ให้ตนเองเพื่อ “ควบคุม” (Control) ให้เกิดการกระทำอันจะนำไปสู่การบรรลุผลที่เป็นเป้าหมายหรืออุดมการณ์ร่วมกันของกลุ่มในที่สุดนอกจากการเข้ารับผิดชอบหรือไม่ความร่วมมือตาม “แผนปฏิบัติการ” ที่กลุ่มร่วมกันกำหนดขึ้นแล้ว สมาชิกกลุ่มในแต่ละคนยังอาจกำหนด “ข้อผูกพันเฉพาะตัว” (Personal Commitment) ได้อีกด้วย เพื่อเป็นการใช้พลังในส่วนของตัวเองแต่ละคนให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์มากที่สุด

กระบวนการ AIC จะสร้างพลังสร้างสรรค์ขึ้น เมื่อฝ่ายต่างๆ เข้ามาทำ กิจกรรมร่วมกันด้วยความรักความเมตตา ตัว A (Appreciation) คือ ธรรมะอย่างสูง ได้แก่ ความรักและความเมตตาคนอื่น ต้องรับฟัง อุดหนุน และยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ซึ่งตรงกับหลักของพระพุทธศาสนา ฉะนั้น “A” ทำให้เกิดพลังความดีเข้ามา อาจเรียกว่าเป็น “การพัฒนาทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Development) พอคนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรักความเมตตาต่อกัน ก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการท างานด้วยกัน ที่เรียกว่า “Interactive learning through action” จึงให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ เพราะทำให้เกิด “การเรียนรู้” ที่แท้จริง ซึ่งมีพลังมาก ปกติแล้วคนมักจะเรียนรู้กันยากเพราะฉะนั้น “การพัฒนา” ต้องการ “การเรียนรู้” อย่างมากของทุกฝ่าย นั่นคือ ต้องมี “I” (Influence) ได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดพลัง และต้องมี “C” (Control) ซึ่งได้แก่ “การจัดการ” (Management) และ “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) ที่กำหนดว่าใคร จะทำอะไรอย่างไร เมื่อใดมีค่าใช้จ่ายเท่าไร จะได้เงินจากไหน ถ้าไม่พอจะทำอย่างไร เป็นต้น

การที่จะผลักดันกระบวนการทัศน์ใหม่ในด้านการพัฒนาให้มีบทบาทในทางปฏิบัตินั้นจะต้องใช้กระบวนการให้ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกันทำงานและเรียนรู้ร่วมกันด้วยความรัก ทุกฝ่ายในที่นี้หมายถึงเบญจภาคี คือ

๑. ชุมชน ได้แก่ องค์กรประชาชน สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา อาสาสมัคร และประชาชนทั่วไป

๒. รัฐ ได้แก่ รัฐบาล และหน่วยงานของทางราชการ

๓. นักวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญ และผู้ชำนาญการต่างๆ

๔. องค์กรเอกชน ได้แก่ มูลนิธิสมาคม องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรการกุศล สื่อมวลชน ตลอดจนชมรม และกลุ่มต่างๆ

๕. องค์กรธุรกิจ ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน และนักธุรกิจ

ปัจจุบันสังคมไทยเกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย เช่น อาชญากรรม โสเภณีความยากจนซึ่งเชื่อมโยงไปกับเรื่องความเสื่อมเสียทางศีลธรรม สรุปแล้วเรียกว่า เป็นวิกฤตการณ์ทางสังคม (Social Crisis) มีสาเหตุทั้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเอง และสาเหตุจากกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไปกรณีดังกล่าวเป็นปัญหาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก การที่จะแก้ไขได้ต้องเปลี่ยนกระบวนความคิดหรือวิธีคิดใหม่ โดยให้นึกกำลังกันทุกส่วนเข้ามาเชื่อมโยงกันทำงาน เพราะเราจะแก้ปัญหาที่ละเรื่องไม่ได้ต้องทำพร้อมกันทุกเรื่อง โดยมีครอบครัวและชุมชนเป็นหลักและอาศัยเครื่องมือ วิธีการท างานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) เพื่อก่อให้เกิดแนวทางใหม่แห่งความร่วมมือในการพัฒนาของทุกฝ่าย ทั้งทางราชการ ชุมชน องค์กรเอกชน สาธารณะประโยชน์หรือองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ สถาบันทางศาสนา และภาคธุรกิจ ในอันที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยระดมทรัพยากรกำลังและทรัพยากรทั้งหมดมาเชื่อมโยงกันในการดำเนินงานสร้างสรรค์สังคม

Coralie Bryant and Louise G. White ได้ศึกษาการพัฒนาที่มีมาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ ๑๘ แต่ว่ายุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองประเทศต่างๆ ได้รับเอกราชและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจมาก สังคมจึงถกเถียงกันถึงเรื่องการพัฒนา เป็นอย่างมาก ประเด็นที่ถกเถียงคือ จุดกำเนิดลักษณะและการนำการพัฒนาไปปฏิบัติส่วนใหญ่ หาทางเพิ่มและกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลง ซึ่ง เป็นราก ฐานของการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนา นอกจากนี้ยังมีการประเมินขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่เกิดขึ้นจริงหรือควรเกิดขึ้น ในบรรดาปัญหาเหล่านี้ มีประเด็นหลักอันหนึ่ง คือ ใครควรเป็นผู้ตัดสินใจกำหนดทิศทางและกำหนดลักษณะของการเปลี่ยนแปลง ประวัติของแนวคิดในการพัฒนาอาจจำแนกได้เป็น ๒ ยุค คือ ยุคแรกที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและยุคหลังจากนั้น

๑. ยุคแรกที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ หลังสงครามโลกครั้งที่สองประเทศในเอเชียและแอฟริกาเริ่มได้เอกราช เริ่มจากอินเดียซึ่งต่อสู้ เพื่อเอกราชจนสำเร็จทำให้ประเทศที่เกิด ใหม่เริ่มมองหาแนวทางพัฒนา ใหม่ๆ แต่ช่วงทศวรรษ ๑๙๕๐-๑๙๖๐ นั้น นักเศรษฐศาสตร์ ครอบงำกรรมการพัฒนาการพัฒนาช่วงนี้ถือว่าการพัฒนาเป็นสิ่งเดียวกันกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมและประสิทธิภาพการผลิตการวางแผนพัฒนา จึงเน้นการ พัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งมีอยู่ ๒ แนวแนวแรกซึ่งเป็นแนวทางที่นิยมทำมากที่สุดคือกระตุ้นให้เกิด ภาคอุตสาหกรรม ใหม่ โดยนำเข้าสินค้า อุตสาหกรรมก่อน ขณะที่การผลิตแบบดั้งเดิมก็ยังยินยอม ให้คงอยู่เป็นคู่แข่ง ส่วนแนวที่สองนิยมน้อยกว่าคือ การเปลี่ยนจากการผลิตแบบดั้งเดิม มาเป็นอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพราะต้องการใช้แรงงานจากภาคการผลิตดั้งเดิมมากกว่าการนำเข้าเทคโนโลยี เศรษฐศาสตร์มีอิทธิพล ไปยังสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องด้วยเพราะในบรรดาสังคมศาสตร์ด้วยกันนั้น เศรษฐศาสตร์ มีการศึกษาดารงและตัวเลขที่ชัดเจนที่สุดดังนั้นจึงมีการวัดและการศึกษาเชิงปริมาณที่แน่นอนซึ่งสาขาอื่นไม่มีนักวิชาการในสาขาอื่น เช่น มานุษยวิทยารัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและ รัฐประศาสนศาสตร์ ก็พยายาม

แทรกปัจจัยอื่นๆ เพิ่มเข้าไป กับการพัฒนาด้วยเช่น เห็นว่ารูปแบบของการพัฒนาบางอย่าง จะทำให้เกิดการพัฒนาได้ดีกว่ารูปแบบอื่น แต่ก็ไม่มีหลักฐานยืนยันได้ ชัดเจนเท่ากับเศรษฐศาสตร์ แนวคิดของ เศรษฐศาสตร์ จึงเป็นที่ยอมรับมากกว่า ซึ่งขณะนั้นเศรษฐศาสตร์ เน้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรม

๒. ยุคหลังจากการเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ หลังจากที่เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำจากการพัฒนาตามแนวทางของนักเศรษฐศาสตร์แล้ว นักเศรษฐศาสตร์ก็ออกมาแก้ต่างว่าความร่ำรวยใหม่ที่เป็นผลมา จากการพัฒนานั้น จะแผ่กระจายผล (Trickle down) ไปยังคนจนเอง พร้อมกันนั้นยังตั้งสมมติฐานขึ้นมาใหม่ว่าความเหลื่อมล้ำเป็นรูปตัวยูคว่ำ (Inverted U) นั่นคือเมื่อมีความเจริญเติบโตเกิดขึ้น ความเหลื่อมล้ำ จะเพิ่มใน ตอนต้น แต่เมื่อถึงระยะหนึ่งแล้วจะลดลง สาเหตุที่เพิ่ม ตอนต้นก็เพราะคนบาง กลุ่มมี โอกาสจากการพัฒนา ดีกว่าคนกลุ่มอื่นแต่ พอผ่านไป คนกลุ่มอื่น จะเข้ามา มี รายได้นั้นความเหลื่อม ล้ำจะค่อยๆ ลด ลงแต่อย่างไร ก็ตาม ประเด็นความ สัมพันธ์ระหว่าง ความเจริญเติบโตกับความ เป็นธรรมยังเป็นไปอย่าง สับสน การศึกษาในทศวรรษ ๑๙๖๐ และ๑๙๗๐ แน่ใจว่าความ เจริญเติบโตกระจายผลไปยังคนจนจริงหรือไม่ ในทศวรรษ ๑๙๘๐นักเศรษฐศาสตร์หลายคน เช่น วิลเลียมโลเออร์ (William Loehr) และจอห์น พาวเวลสัน (John Powelson) ก็ถือว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของบางประเทศก่อให้เกิดประโยชน์ ในวงกว้าง ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ทำมาในทศวรรษ ๑๙๕๐ นักเศรษฐศาสตร์ สองคนนี้ ยังตั้งข้อสงสัยต่อสมมติฐานรูปตัวยูคว่ำ เพราะไม่พบว่าความ เจริญเติบโตกับความไม่ เป็นธรรม มีความ สัมพันธ์กัน เหตุผลที่พบผลกลับกันนี้อาจ เป็นเพราะ ไม่ได้ ศึกษาอย่างต่อเนื่อง หรือความไม่ เป็นธรรม อาจมีมาก่อนแล้ว ทั้งยังยกการศึกษาอีกหลายชิ้นมา ยืนยันว่าความเหลื่อมล้ำเกิด จากปัญหา ทางการเมืองและประเด็นทางโครงสร้าง รวมทั้งโอกาสที่คนจนจะได้รับประโยชน์ จากการพัฒนาขนาดของการใช้จ่ายของนโยบายการคลังและผลของนโยบายเฉพาะด้านต่างๆ^๙

ไมเคิล โทดาร์โร (Michael Todaro) สรุปเอาไว้ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา ทฤษฎีการพัฒนาที่สำคัญมีอยู่ ๔ ทฤษฎี แต่ขณะเดียวกันเมื่อไม่นานมานี้ก็มีความพยายามเสนอทฤษฎีที่เข้ามารวมทั้งหมดแล้วจึงเป็น ๕ ทฤษฎี^{๑๐} ดังนี้

๑. ทฤษฎีการพัฒนาตามขั้นตอน (Linear-stages theory) ทฤษฎีนี้ยึดประเทศอุตสาหกรรมเป็นแม่แบบ วิเคราะห์ว่าประเทศเกษตรกรรมส่วนใหญ่ ยังไม่ พัฒนาเศรษฐกิจจึงพยายามวางแผนให้พัฒนาไปสู่อุตสาหกรรม โดยกำหนดเป็นขั้นตอนเช่น ทฤษฎีความเจริญเติบโตของ รอสทาว (Rostow's Stages of Growth) หรือตัวแบบการออมและการลงทุนเพื่อ สร้าง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของฮาร์ รอดและโดมาร์ (Harrod-Domar Growth Model) เป็นต้น

^๙ Coralie Bryant and Louise G. White, **Managing development in the third world**, (Colorado: Westview Press, ๑๙๘๒), pp. ๔-๑๔.

^{๑๐} Michael P. Todaro, **Economic development**, ๕th ed, (New York : Longman, ๑๙๙๔), pp. ๖๖-๘๙.

๒. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง (Structural-change models) ทฤษฎีนี้ ต้องการให้ เปลี่ยนโครงสร้างจากภาคเกษตรไปเป็นภาคอุตสาหกรรมซึ่งสามารถผลิตได้มูลค่ามากกว่า อาจต้อง มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรไปยังภาคอุตสาหกรรม เพื่อดูดซับ แรงงานส่วน เกิน และพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตเช่น ทฤษฎีการพัฒนาของลูอิส (Lewis Theory of Development) เป็นต้น

๓. ทฤษฎีพึ่งพา ระหว่าง ประเทศ (International-Dependence Revolution) นัก ทฤษฎีในประเทศกำลังพัฒนาหรือมองจากจุดยืนของประเทศ กำลังพัฒนาโดยเฉพาะละตินอเมริกา นั้นไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของตะวันตกเพราะ มองว่าเป็นการครอบงำซึ่งจะ ทำให้เกิดการพัฒนานี้ที่พึ่งพาโดย เฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งพาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีจนมีสภาพ เหมือนเป็นอาณานิคมสมัยใหม่ และยังพัฒนาไปจะมีคนรวยเพียงกลุ่มน้อยที่ได้รับผลประโยชน์ ปัญหา ความเป็นธรรมและการกระจายรายได้ จะยิ่งรุนแรงยิ่งขึ้น รวมไปถึงการสร้างค่านิยมในการพัฒนา ในทางที่ผิดที่ต้องพึ่งภายนอกอยู่ตลอด

๔. ทฤษฎีเสรีนิยม ใหม่ (Neoclassical Counterrevolution) ทฤษฎีนี้เกิด ในช่วง ทศวรรษ ๑๙๘๐ เมื่อรัฐบาลอนุรักษ์นิยมของตะวันตกได้แก่ สหรัฐอเมริกาอังกฤษแคนาดาและ เยอรมนีตะวันตกพร้อมใจกันรับเอาแนวคิดเสรีนิยม ใหม่มาเป็นหลักการกำหนดนโยบายแนวคิดนี้ จะ เน้นเศรษฐศาสตร์มหภาคทางด้านอุปทาน (Supply-side macroeconomics) หมายความว่า สนใจการปรับปรุงทางการผลิต มากกว่า การบริโภคขณะเดียวกันก็เน้นการแปรรูป ลดขนาดของรัฐ ลดการวางแผน จากส่วนกลางลดการควบคุมและลดกฎระเบียบแนวคิดนี้มี อิทธิพลต่อองค์การ ระหว่างประเทศที่สำคัญ คือธนาคารโลกและกองทุนการเงิน ระหว่างประเทศ หรือ IMF ตลอดจน องค์การระหว่างประเทศอื่นๆ จึงทำให้สามารถเผยแพร่ แนวคิดของการเปิดเสรีไปอย่างรวดเร็ว

๕. ทฤษฎีความเจริญเติบโตแนวใหม่ (New Growth Theory) ทฤษฎีนี้ เห็นว่าการเปิด เสริมมีปัญหา เพราะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจพึ่งพิงภายนอกขณะที่สถานการณ์ ภายนอกผันผวน ยากจะคาดการณ์ ได้นอกจากนี้การเติบโตที่เกิดขึ้นยังมีภาวะไม่ แน่นนอนขึ้นอยู่กับเปลี่ยนแปลง ของภายนอก เช่น การเคลื่อนย้ายทุนและการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีดังนั้น การเพิ่มของผลผลิตมวล รวมจึงเป็นการ ปรับตัวระยะสั้นและอาจไม่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีนี้จึงหันมาสนใจความเจริญเติบโต แนวใหม่ ที่เน้นการ เติบโตจากภายใน (Endogenous growth theory) และเน้นการ เติบโตที่ยั่งยืน (Sustainable growth) ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างทุนกับแรงงานไม่ใช่เป็นเพียงการ เคลื่อนย้ายทุน

ทฤษฎีความเจริญเติบโตแนวใหม่จึงเน้นการใช้ทรัพยากรภายใน และเน้นการ พัฒนาทุน มนุษย์ (Human capital) โดยเฉพาะลงทุนทางด้านการศึกษาการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) และการวิจัยและการพัฒนา (R&D) ซึ่งเป็นทาง เลือกอีกทางเลือกหนึ่งของการลงทุน ในปัจจุบัน ทฤษฎีความเจริญเติบโตจากภายในเริ่มเข้ามาทดแทนทฤษฎีรุ่นเก่าที่เน้นความ เจริญเติบโตจากภายนอก (Exogenous growth theory) นอกจากนี้ทฤษฎีความเจริญเติบโตจาก ภายในยัง มองว่าความเจริญเติบโตขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมเริ่มต้น (Initial conditions) เช่นระดับ การศึกษาระดับการพัฒนาของตลาดทุน และที่สำคัญ คือแบบแผนการกระจายรายได้ก็มีผลต่อความ เจริญเติบโตเช่นกัน เนื่องจากการกระจายรายได้มีผลทำให้คนมีทุนต่างกัน และมีการลงทุนต่างกัน

ระบบเศรษฐกิจที่มีการกระจายรายได้ดีนั้นคนลงทุนก็มากและสามารถลงทุนพร้อมๆ กันได้จึงชักจูงให้เศรษฐกิจเติบโตเข้าสู่จุดดุลยภาพที่สูงกว่าได้

สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นแนวคิดที่น่าสนใจเป็นการกระตุ้นให้คิดถึงลักษณะของสังคมที่ดี แต่ก็ยังเป็นแนวคิดที่กว้างที่ยากจะหาข้อสรุป อาจกล่าวในเบื้องต้นได้ว่าคำว่า “การพัฒนา” เป็นคำที่มีความหมาย ในทางดี เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการเปลี่ยนแปลงความทันสมัย หรือความเจริญเติบโต การพัฒนาเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่วนความทันสมัยก็เป็นกรณีเฉพาะอันหนึ่งของการพัฒนา สำหรับทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นมิติหนึ่งของการพัฒนาโดยหลักทั่วไปแล้วการพัฒนาเป็นลักษณะทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนจากสิ่งที่เคยเป็นในอดีตไปสู่สิ่งที่ต้องการจะเป็นซึ่งขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการพัฒนาของแต่ละสังคม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีการรวบรวมและจัดการทุนทางความรู้ ทั้งที่อยู่ในตัวคน สถานที่ บริบทสังคม และวัฒนธรรม เพื่อนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการสร้างแรงขับเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของทุนทางความรู้ในชุมชน ได้แก้ปัญหาที่ถกเถียงกัน เพื่อเชื่อมโยงกับการสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถทำความเข้าใจได้ต่อไป ในส่วนนี้จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการความรู้ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการองค์ความรู้

ความรู้ หรือ Knowledge นั้นเป็นขั้นแรกของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถ ในการจดจำ ซึ่งอาจจะโดยการนึกได้มองเห็น ได้ยิน หรือได้ฟัง ความรู้นั้นเป็นหนึ่งในขั้นตอนของการเรียนรู้ โดยประกอบไปด้วยคำจำกัดความหรือ ความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎีกฎ โครงสร้าง วิธีการ แก้ไขปัญหา และมาตรฐาน เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความรู้เป็นเรื่องของการจำอะไรได้ ระลึกได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อนหรือใช้ความสามารถของสมองมากนัก ด้วยเหตุนี้ การจำได้จึงถือว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญในทางจิตวิทยา และเป็นขั้นตอนที่นำไปสู่พฤติกรรมที่ ก่อให้เกิดความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินผล ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ได้ใช้ความคิดและความสามารถทางสมองมากขึ้นเป็นลำดับ ส่วนความเข้าใจ (Comprehension) นั้น เป็นขั้นตอนต่อมาจากความรู้ โดยเป็นขั้นตอนที่จะต้องใช้ความสามารถของ สมองและทักษะในขั้นที่สูงขึ้น จนถึงระดับของการสื่อความหมาย ซึ่งอาจเป็นไปได้โดยการใช้ปาก เปล่าข้อเขียน ภาษา หรือการใช้สัญลักษณ์ โดยมักเกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลได้รับข่าวสารต่าง ๆ แล้ว อาจจะโดยการฟัง การเห็น การได้ยิน หรือเขียน แล้วแสดงออกมาในรูปของการใช้ทักษะหรือการ แปลความหมายต่าง ๆ เช่น การบรรยายข่าวสารที่ได้ยินมาโดยคำพูดของตนเอง หรือการแปล ความหมายจากภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่ง โดยคงความหมายเดิมเอาไว้หรืออาจเป็นการแสดง ความคิดเห็นหรือให้ข้อสรุปหรือการคาดคะเนก็ได้

Bloom et al. ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ (Cognitive) ของคน ว่าประกอบด้วย ความรู้ตามระดับต่าง ๆ รวม ๖ ระดับ ซึ่งอาจพิจารณาจากระดับความรู้ในขั้นต่ำไปสู่ระดับของความรู้ ในระดับที่สูงขึ้นไป โดยที่ Bloom ได้แจกแจงรายละเอียดของแต่ละระดับไว้ดังนี้^{๑๑}

๑. ความรู้ หมายถึง การเรียนรู้ที่เน้นถึงการจาและการระลึกได้ถึงความคิดวัตถุ และ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นความจาที่เริ่มจากสิ่งง่าย ๆ ที่เป็นอิสระแก่กัน ไปจนถึงความจาในสิ่งที่ ยุ่งยากซับซ้อนและมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน

๒. ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด เป็นความสามารถทางสติปัญญาในการขยายความรู้ ความจา ให้กว้างออกไปจากเดิมอย่างสมเหตุสมผล การแสดงพฤติกรรมเมื่อเผชิญกับสื่อความหมาย และความสามารถในการแปลความหมาย การสรุปหรือการขยายความสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๓. การนำไปปรับใช้ เป็นความสามารถในการนำความรู้ ความเข้าใจหรือความคิดรวบยอด ในเรื่องใด ๆ ที่มีอยู่เดิมไปแก้ไขปัญหา ที่แปลกใหม่ของเรื่องนั้น โดยการใช้ความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งวิธีการกับความคิด รวบยอดมาผสมผสานกับความสามารถในการแปลความหมาย การสรุป หรือการขยาย ความสิ่งนั้น

๔. การวิเคราะห์ เป็นความสามารถและทักษะที่สูงกว่าความเข้าใจ และการนำไปปรับใช้ โดยมีลักษณะเป็นการแยกแยะสิ่งที่จะพิจารณาออกเป็นส่วนย่อย ที่มีความสัมพันธ์กัน รวมทั้งการ สืบค้นความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ เพื่อดูว่าส่วนประกอบปลีกย่อยนั้นสามารถเข้ากันได้หรือไม่ อันจะ ช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างแท้จริง

๕. การสังเคราะห์ เป็นความสามารถในการรวบรวมส่วนประกอบย่อย ๆ หรือส่วนใหญ่ ๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เป็นเรื่องราวอันหนึ่งอันเดียวกัน การสังเคราะห์จะมี ลักษณะของการเป็น กระบวนการรวบรวมเนื้อหาสาระของเรื่องต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันเพื่อสร้างรูปแบบหรือโครงสร้างที่ยังไม่ ชัดเจนขึ้นมาก่อน อันเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ภายในขอบเขตของสิ่งที่ กำหนดให้

๖. การประเมินผล เป็นความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับความคิด ค่านิยมผลงาน คาตอบ วิธีการและเนื้อหาสาระเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง โดยมีการกำหนดเกณฑ์ เป็นฐานในการ พิจารณาตัดสิน การประเมินผล จัดได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สูงที่สุดของการรับรู้ ที่ต้องใช้ความรู้ความเข้าใจ การนำไปปรับใช้ การวิเคราะห์และการสังเคราะห์เข้ามาพิจารณาประกอบกันเพื่อทำการประเมินผล สิ่งหนึ่งสิ่งใด

ด้วยเหตุนี้ การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) จึงคือวิธีการที่ใช้ รวบรวม พัฒนา และการแบ่งปันองค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในองค์กร ซึ่งผลที่ได้จากวิธีการนี้จะทำให้ องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายจากการใช้องค์ความรู้ที่ได้มา การจัดการองค์ความรู้จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น

^{๑๑} Bloom, B.S. (Ed.). Engelhart, M.D., Furst, E.J., Hill, W.H., Krathwohl, D.R.. **Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain.** (New York: David McKay Co Inc. 1956), p 4.

อย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์กรให้ขับเคลื่อนไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๒} การจัดการความรู้ไม่ใช่เรื่องใหม่หรือเรื่องที่ไกลตัว หลายองค์กรอาจเคยประสบปัญหา ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้มาบ้างแล้ว เช่น เมื่อผู้เชี่ยวชาญหรือพนักงานที่ใช้ความรู้และ ทักษะพิเศษในการทำงาน ลาออก หรือมีเหตุที่ทำให้ไม่สามารถทำงานได้ องค์กรก็จะ ประสบปัญหาในการทำงานทันทีที่แลไม่สามารถหาพนักงานคนอื่นหรือสิ่งใดมาทำงานทดแทนได้^{๑๓} และจากการศึกษาได้มีผู้ให้ความหมาย เกี่ยวกับการจัดการความรู้ไว้อย่างมากมาย โดยจะได้ทำการสรุปความหมายที่มีผู้ให้คำนิยามไว้ดังต่อไปนี้

๒.๒.๒ ความสำคัญของการจัดการองค์ความรู้

Ruggles ^{๑๔}ได้กล่าวถึงการจัดการความรู้ว่าเกี่ยวข้องกับกระบวนการหลัก ๓ กระบวนการ คือ การก่อให้เกิดความรู้ การรวบรวมความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ การก่อให้เกิดความรู้ หมายถึง การนำความรู้ใหม่ๆ มาสู่ตนเอง สู่กลุ่ม หรือโลก จากการสร้างสรรค์ขึ้นเองจากความรู้ที่ได้เรียนมา การสังเคราะห์ การรวบรวม และการประยุกต์ใช้ ส่วนการรวบรวมความรู้หมายถึง การหยิบจับและการแสดงความรู้ออกมา ดังนั้น คนในองค์กรสามารถนำความรู้ที่เกิดขึ้นมาใช้ได้ทุกเมื่อ ส่วนกระบวนการสุดท้าย คือการถ่ายทอดความรู้ หมายถึง การโอนความรู้จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเป็นการซึมซับความรู้ไว้ กระบวนการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการก่อให้เกิดความรู้ การรวบรวมความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ มักเกิดขึ้นกับองค์กรที่มีการจัดการความรู้ที่ดี อย่างไรก็ตามการจัดการเพียงอย่างเดียวไม่สามารถที่จะก่อให้เกิดกระบวนการทั้งสามนี้ได้ แต่พลังของการบริหารจัดการความรู้ คือ สิ่งที่จะช่วยให้องค์กรสามารถเพิ่มประสิทธิภาพและคุณค่าของกระบวนการเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร

Gates ให้คำจำกัดความของการบริหารจัดการความรู้ หมายถึง การจัดเก็บการรวบรวม และเผยแพร่สารสนเทศกับผู้ที่ต้องการใช้ได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งยังต้องทำการกลั่นกรองและวิเคราะห์สารสนเทศให้พร้อมที่จะไปใช้ประโยชน์ได้เสมอ การจัดการความรู้เริ่มต้นจากเป้าหมายของธุรกิจ กระบวนการและการยอมรับถึงการต้องการในการแบ่งปัน ข้อมูลของคนในองค์กร^{๑๕}

^{๑๒} มนต์ชัย เทียนทอง, เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือแบบ Mentor Coached Think-Pair-Share เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในการเรียนรู้ออนไลน์, วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ๒๕๕๖, ๑๘ (๑), ๙๙-๑๐๕.

^{๑๓} สมชาย นำประเสริฐชัย, การจัดการความรู้ = Knowledge management, (กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๕๘), หน้า ๕๖.

^{๑๔} Ruggles, R., The state of the nation: Knowledge management in practice. California Management Review, 1998, 40(3), 20.

^{๑๕} Gates, B. (1999). Translated by Nopadal Wasawad. The Road to the Future (The Road Ahead). (2541). 218- 288.

Trapp การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยงานต่าง ๆ จำนวนมากซึ่งมีการบริหาร จัดการในลักษณะของการบูรณาการ (Integrated) เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ที่คาดหวังไว้ การจัดการความรู้จึงเป็นแนวคิดองค์รวมที่จะจัดการบริหารจัดการทรัพยากรที่เป็นความรู้ในองค์กร^{๑๖}

Sveiby การจัดการความรู้เป็นศิลปะของการสร้างคุณค่าจากทรัพย์สินที่แตะต้องไม่ได้ (Intangible assets) ขององค์กร^{๑๗}

สุนน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่าการจัดการความรู้คือสถานการณ์อย่างหนึ่งที่มีสิ่งต่อไปนี้เกิดขึ้นได้แก่^{๑๘}

๑. มีความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม และผู้สอนกับผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม

๒. ความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์นั้นก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่

๓. ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ใหม่นั้นไปใช้ได้

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์ กล่าวว่าการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่มี ระบบระเบียบ ครอบคลุมการดำเนินงานตั้งแต่การวางแผนการจัดการความรู้จนถึงการประเมินผล^{๑๙}

Hough & Duncan อธิบายความหมายของการจัดการความรู้ว่าหมายถึง กิจกรรมของบุคคลซึ่งมีหลักและเหตุผล เป็นกิจกรรมที่บุคคลได้ใช้ความรู้ของตนเอง อย่างสร้างสรรค์ เพื่อสนับสนุนให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้และความผาสุก ดังนั้นการจัดการความรู้ จึงเป็นกิจกรรมในแง่มุมต่างๆ ๔ ด้าน คือ^{๒๐}

๑. ด้านหลักสูตร (Curriculum) หมายถึง การศึกษาจุดมุ่งหมายของการศึกษาความเข้าใจ ในจุดประสงค์รายวิชาและการตั้งจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้ที่ชัดเจน ตลอดจนการเลือกเนื้อหาได้เหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น

๒. ด้านการจัดการความรู้ (Instruction) หมายถึง การเลือกวิธีสอนและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วางไว้

๓. ด้านการวัดผล (Measuring) หมายถึง การเลือกวิธีการวัดผลที่เหมาะสมและสามารถวิเคราะห์ผลได้

^{๑๖} Trapp, H. (1999). Benefits of an intranet-based knowledge managementsystem measuring the effects. Retrieved June 4, 2005.

^{๑๗} Sveiby, K. (1997). A Knowledge-based Theory of the Firm To guide Strategy Formulation. Journal of Intellectual Capital. vol 2, Nr4.

^{๑๘} สุนน อมรวิวัฒน์, กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๙.

^{๑๙} วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์, การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น: สานต่อที่ท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เซ็นเตอร์ดีส์คัพเวอร์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๖๖.

^{๒๐} Hough, J. B., & Duncan, J. K. (1970). Teaching description and analysis addison-westlu.n.p.

๔. ด้านการประเมินผลการจัดการความรู้ (Evaluating) หมายถึง ความสามารถในการประเมินผลของการจัดการเรียนรู้ทั้งหมดได้

Good ได้อธิบายความหมายของการจัดการความรู้ไว้คือ การกระทำอันเป็นการอบรมสั่งสอนผู้เรียนในสถาบันการศึกษา^{๒๑}

Hills ให้คำจำกัดความของการจัดการความรู้ไว้ว่า การจัดการความรู้ คือกระบวนการให้การศึกษากับผู้เรียน ซึ่งต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน^{๒๒}

Moore ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ว่า คือ พฤติกรรมของบุคคลหนึ่งที่กำลังพยายามช่วยให้บุคคลอื่นได้เกิดการพัฒนาตนในทุกด้าน อย่างเต็มศักยภาพ^{๒๓}

ดังนั้นแล้ว จากคำนิยามของ การจัดการความรู้ที่มีผู้วิจัยได้ทำการวิจัยไว้ จึงสามารถสรุปความหมายของการจัดการความรู้ได้ว่า การจัดการความรู้ คือ การรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในส่วนราชการซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้องค์กรมีความสามารถในเชิงแข่งขันสูงสุด โดยที่ความรู้มี ๒ ประเภท คือ^{๒๔}

๑. ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการทำงาน งานฝีมือ หรือการคิดเชิงวิเคราะห์ บางครั้ง จึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม

๒. ความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่าง ๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม

โดยในปัจจุบันการศึกษาวิจัยด้านการจัดการองค์ความรู้สามารถแบ่งออกได้เป็นหลายแขนง เช่นการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการองค์ความรู้ การลดเวลาในการจัดการองค์ความรู้ รวมทั้งการศึกษาวิธีการนำความรู้เข้าไปใช้ในองค์กร^{๒๕} อย่างไรก็ตามในการจัดการองค์ความรู้นั้นเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าจะต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมาก และใช้เวลานานเพื่อรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้จากบุคคลต่างๆ ให้รอบด้านรวมทั้งจากวัฒนธรรมขององค์กร และโครงสร้างขององค์กร ซึ่งในงานวิจัยของ

^{๒๑} Good, Carter V. (1973). Dictionary of Education. New York: McGraw-Hill Book.

^{๒๒} Hills, P. J. (1982). A Dictionary of Education. London: Routledge & Kegan Page.

^{๒๓} Moore, Kenneth D. (1992). Classroom Teaching Skills. (2nd). ed. New York: McGrawHill Book Co

^{๒๔} Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). The knowledge-creating company. Oxford, NY: OxfordUniversity Press.

^{๒๕} มนต์ชัย เทียนทอง, เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือแบบ Mentor Coached Think-Pair-Share เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในการเรียนรู้ออนไลน์. วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๑, ๑๘ (๑), ๙๙.

Chait นั้น^{๒๖} แสดงให้เห็นว่าการจัดการองค์ความรู้จำเป็นต้องมีการจัดการถึง ๔ มุมมองคือ ด้านวัฒนธรรมองค์กร, เนื้อหา, วิธีการ และ โครงสร้างพื้นฐานองค์กร การจัดการความรู้เป็นการดำเนินการอย่างน้อย ๖ ประการต่อความรู้ ได้แก่

๑. การกำหนดความรู้หลักที่จำเป็นหรือสำคัญต่องานหรือกิจกรรมของกลุ่มหรือองค์กร
๒. การเสาะหาความรู้ที่ต้องการ
๓. การปรับปรุง ดัดแปลง หรือสร้างความรู้บางส่วน ให้เหมาะต่อการใช้งานของตน
๔. การประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการงานของตน
๕. การนำประสบการณ์จากการทำงาน และการประยุกต์ใช้ความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้

และสกัด “ขุมความรู้” ออกมาบันทึกไว้

๖. การจัดบันทึก “ขุมความรู้” และ “แก่นความรู้” สำหรับไว้ใช้งาน และปรับปรุงเป็นชุดความรู้ที่ครบถ้วน ลุ่มลึกและเชื่อมโยงมากขึ้น เหมาะต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น

โดยที่การดำเนินการ ๖ ประการนี้บูรณาการเป็นเนื้อเดียวกัน ความรู้ที่เกี่ยวข้องเป็นทั้งความรู้ที่ชัดแจ้ง อยู่ในรูปของตัวหนังสือหรือรหัสอย่างอื่นที่เข้าใจได้ทั่วไป และความรู้ฝังลึกอยู่ในสมอง ที่อยู่ในคน ทั้งที่อยู่ในใจ (ความเชื่อ ค่านิยม) อยู่ในสมอง (เหตุผล) และอยู่ในมือ และส่วนอื่นๆ ของร่างกาย (ทักษะในการปฏิบัติ) การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่คนจำนวนหนึ่งทำร่วมกันไม่ใช่กิจกรรมที่หาโดยคนคนเดียว เนื่องจากเชื่อว่า “จัดการความรู้” จึงมีคนเข้าใจผิด เริ่มดำเนินการโดยเข้าไปที่ความรู้ คือ เริ่มที่ความรู้ นี่คือการผิดพลาดที่พบบ่อยมาก การจัดการความรู้ที่ถูกต้องจะต้องเริ่มที่งานหรือเป้าหมายของงาน เป้าหมายของงานที่สำคัญ คือ การบรรลุผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินการตามที่กำหนดไว้ และนิยามผลสัมฤทธิ์ ออกเป็น ๔ ส่วน คือ

๑. การสนองตอบ (Responsiveness) ซึ่งรวมทั้งการสนองตอบความต้องการของลูกค้า สนองตอบความต้องการของเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้น สนองตอบความต้องการของพนักงาน และสนองตอบความต้องการของสังคมส่วนรวม

๒. การมีนวัตกรรม(Innovation)ทั้งที่เป็นนวัตกรรมในการทำงาน และนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการ

๓. ชีตความสามารถ(Competency) ขององค์กร และของบุคลากรที่พัฒนาขึ้น ซึ่งสะท้อนสภาพการเรียนรู้ขององค์กร

๔. ประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งหมายถึงสัดส่วนระหว่างผลลัพธ์ กับต้นทุนที่ลงไป การทำงานที่ประสิทธิภาพสูง หมายถึง การทำงานที่ลงทุนลงแรงน้อย แต่ได้ผลมากหรือคุณภาพสูง เป้าหมายสุดท้ายของการจัดการความรู้ คือ การที่กลุ่มคนที่ดำเนินการจัดการความรู้ร่วมกัน มีชุดความรู้ของตนเอง ที่ร่วมกันสร้างเอง สำหรับใช้งานของตน คนเหล่านี้จะสร้างความรู้ขึ้นใช้เองอยู่ตลอดเวลา โดยที่การสร้างนั้นเป็นการสร้างเพียงบางส่วน เป็นการสร้างผ่านการทดลองเอาความรู้จากภายนอกมาปรับปรุงให้เหมาะสมต่อสภาพของตน และทดลองใช้งาน จัดการความรู้ไม่ใช่กิจกรรมที่

^{๒๖} Chait, L.P.. Creating a successful knowledge management system. Journal of Business Strategy, 1999, 20 (2), 23-26.

ดำเนินการเฉพาะหรือเกี่ยวกับเรื่องความรู้ แต่เป็นกิจกรรมที่แทรก/แฝง หรือในภาษาวิชาการเรียกว่า บูรณาการอยู่กับทุกกิจกรรมของการทำงาน และที่สำคัญตัวการจัดการความรู้เองก็ต้องการการจัดการด้วย

๒.๒.๓ รูปแบบการจัดการความรู้

การศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ในปัจจุบันพบว่า มีนักวิชาการจำนวนมากที่ศึกษาและพัฒนาารูปแบบการจัดการความรู้อย่างหลากหลาย เช่น (ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี, ๒๕๕๐) ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย ศึกษาการพัฒนาารูปแบบการจัดการความรู้เพื่อบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งคำว่า “รูปแบบ” สามารถอธิบายได้ในหลายความหมาย กล่าวคือ เป็นรูปย่อของความจริงของปรากฏการณ์ ซึ่งแสดงด้วยข้อความหรือภาพ โดยลดทอนเวลาและเทศะทำให้เข้าใจความจริงของปรากฏการณ์ได้ดียิ่งขึ้น หรือเป็นตัวแทนของการใช้แนวคิดของโปรแกรมที่กำหนด นอกจากนี้ ยังหมายถึงโครงสร้าง โปรแกรม แบบจำลอง หรือตัวแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริงที่สร้างขึ้นโดยพิจารณาว่ามีสิ่งใดบ้างที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อใช้แทนแนวคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ของรูปแบบนั้น ๆ^{๒๗}

ความรู้ในองค์กรนับเป็นทุนที่สำคัญจึงต้องมีการจัดการความรู้ที่เหมาะสม ดังนั้นองค์กรต้องเลือกรูปแบบการจัดการความรู้ที่เหมาะสมกับองค์กรของตัวเอง (Teah et al., ๒๐๐๖) เพื่อที่จะได้นารูปแบบนั้นมาประยุกต์ใช้จัดการกับความรู้ในได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด การที่องค์กรจะเลือกรูปแบบของการจัดการความรู้มาใช้ในองค์กรจะต้องศึกษารูปแบบของการจัดการความรู้มาเปรียบเทียบกันและ นำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม รูปแบบการจัดการความรู้ขององค์กรก็มีหลากหลายรูปแบบด้วยกัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. การเรียนรู้แบบ วงลูปีเดียว (Single Loop Learning) การเรียนรู้ในแบบนี้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อองค์กรเผชิญหน้ากับปัญหาและความผิดพลาดทางการจัดการให้มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยมีการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการสะสมการเรียนรู้

๒. การเรียนรู้แบบลูปีซ้อน (Double Loop Learning) เป็นการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาและสนับสนุนการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ซึ่งก่อให้เกิดการสร้างการเรียนรู้และเป็นที่มาของแบบจำลองธุรกิจใหม่ที่สอดคล้องกับความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมการแข่งขัน

๓. การเรียนรู้แบบลูปีสามชั้น (Triple Loop Learning) เป็นการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาหลักการใหม่ที่องค์กรสามารถนำไปดำเนินการในขั้นต่อไป

๒.๒.๔ กระบวนการจัดการความรู้

จากการศึกษารูปแบบของการจัดการความรู้ข้างต้นพบว่านักวิชาการและหน่วยงานต่าง ๆ มีแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ที่แตกต่างกันไป ความแตกต่างของแต่ละองค์กรจึงขึ้นอยู่กับ

^{๒๗} Linstone, Harold Al, & Turoff, Murray. 1975. The Delphi Method: Techniques and Applications. Massachusetts : Addison Wesley.

ประสิทธิภาพในการจัดการความรู้ขององค์กร และคนในองค์กรที่เน้นบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการสร้างสภาพแวดล้อมที่มีการรวบรวม และนำความรู้ของแต่ละบุคคลมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดซึ่งจะเป็นการเพิ่มค่าความผูกพันต่อองค์กรได้อีกด้วย และมีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญได้นำเสนอแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ไว้หลากหลายรูปแบบแสดงดังตารางนักวิชาการกระบวนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ ประกอบด้วยกระบวนการต่าง ๆ (Lee and Kim, ๒๐๐๑) ได้แก่ การได้มาซึ่งความรู้ การนำความรู้มาแบ่งปันเผยแพร่รวมถึงการใช้ความรู้ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล และการสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยเผยแพร่ความรู้ทั่วทั้งองค์กร และนำไปเป็นส่วนประกอบสำคัญของผลิตภัณฑ์และบริการเทคโนโลยีและระบบใหม่หรือนวัตกรรมขององค์กร^{๒๘}

เสาหลักของการจัดการความรู้ (Pillar of Knowledge Management) ที่เกิดขึ้นตามลำดับประกอบด้วย เสาหลักที่ ๑ ได้แก่ การสำรวจและแบ่งประเภทความรู้ การวิเคราะห์ความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง การเรียบเรียงและนำเสนอความรู้ เสาหลักที่ ๒ ได้แก่ การประเมินค่าของความรู้และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเสาหลักที่ ๓ ได้แก่ การสังเคราะห์กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและควบคุมความรู้การเผยแพร่และทำให้ความรู้นำไปใช้ได้ง่าย ซึ่งที่จะก่อให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ คือ การสร้าง (Create) การนำเสนอ (Manifesto) การใช้ (Use) และการถ่ายทอด (Transfer) และเป็นวงจรความรู้ที่ครบถ้วนสมบูรณ์

กระบวนการจัดการความรู้ไม่เน้นการควบคุม เพราะเป็นการแบ่งปัน ร่วมมือและใช้ทรัพยากรความรู้ร่วมกัน^{๒๙} แบ่งออกเป็น ๔ กระบวนการ ได้แก่ ๑) การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) เป็นกระบวนการที่องค์กร ปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ ๒) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) เป็นกระบวนการที่บุคคล ทีมงาน และองค์กรได้สร้างความรู้ขึ้นมาเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงาน หรือเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนให้สูงขึ้น ๓) การถ่ายโอนและใช้ความรู้ (Knowledge Transfer and Utilization) เป็นกระบวนการที่บุคคลกลุ่ม หรือองค์กร ถ่ายโอนความรู้ให้เกิดประโยชน์ โดยเกี่ยวข้องกับเครื่องมือเครื่องใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เทคโนโลยีช่วยใน การถ่ายโอนความรู้และข้อมูลข่าวสาร และ๔) การจัดเก็บความรู้ และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Knowledge Storage and Retrieval) เป็น กระบวนการที่นำความรู้ที่ได้มาหรือที่สร้างขึ้นมาจัดเก็บเพื่อสะดวกในการนำกลับมาใช้ใหม่

ระบบจัดการความรู้^{๓๐} เริ่มจากการผลิตความรู้ แล้วมีการจัดเก็บความรู้ที่ได้มา มีการเผยแพร่ความรู้ที่ภายในองค์กร และภายนอกองค์กร โดยที่องค์กรมีการนำความรู้ที่ได้มานั้นไปใช้ ซึ่งในแต่ละกระบวนการมีการส่งต่อกันตลอดเวลา ระบบมีการขับเคลื่อน (Dynamic) ตลอดเวลา โดย

^{๒๘} Alavi, M., KPMG peat marwick U.S: One Giant Brain, (Case) 9 – 397- 108, (Boston : Harvard Business School} 1998), p58.

^{๒๙} Ehms, K. & Langen, M., Holistic Development of Knowledge Management withKMMM®, Siemens AG / Corporate Technology, 2001, pp. 1-8.

^{๓๐} Lawson, S. (2003). Examining the relationship between organizational culture and knowledgemanagement. Nova Southeastern University.

จำแนกออกเป็น ๖ กระบวนการ ได้แก่ ๑) การแสวงหาความรู้ ๒) การสร้างดัชนี ๓) การกลั่นกรอง ๔) การเชื่อมโยงจัดระบบ ๕) การเผยแพร่ และ ๖) การประยุกต์ใช้ความรู้

กระบวนการจัดการความรู้แบ่งเป็น ๖ กระบวนการ (Lin, ๒๐๑๔) ได้แก่ ๑) การสร้างความรู้ ๒) การดักจับความรู้ ๓) การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ ๔) การจัดเก็บความรู้ ๕) การกระจายความรู้ และ ๖) การประยุกต์ใช้ความรู้

กระบวนการจัดการความรู้แบ่งเป็น ๓ กระบวนการ (Mehta et al., ๒๐๑๔) ได้แก่ ๑) การดักจับหรือสร้างความรู้ ๒) การแบ่งปันและการเผยแพร่ความรู้ และ ๓) การได้มาและประยุกต์ใช้ความรู้

กระบวนการจัดการความรู้มีความสัมพันธ์ (บุญส่ง หาญพานิช, ๒๕๔๖) และเชื่อมโยงกัน และกันเป็นวงจร มิใช่ความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงก่อน-หลัง แต่เป็นวัฏจักรที่หมุนเวียน ผลิตซ้ำพัฒนา และยกระดับขึ้นไปไม่มีที่สิ้นสุดมี ๖ ขั้นตอน คือ ๑) การกำหนดความรู้ที่ต้องการใช้ (Define) เป็นการนำความมุ่งมั่น วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ ขององค์กรมากำหนดความรู้ที่ต้องการใช้ ๒) การเสาะหา และดักจับความรู้ (Capture) เป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการเสาะหา และยึดกุมความรู้ที่กระจัดกระจายหรือแฝงอยู่ตามที่ต่าง ๆ ภายนอกหรือจากผู้ที่ทำงานด้วยกันในองค์กร ใช้ประโยชน์ดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ จนเกิดทักษะ และความชำนาญ ๓) การสร้างความรู้ (Create) ความรู้เกิดขึ้นทุกจุดของการทำงานโดยทุกคนที่ทำงาน โดยทุกคนที่ทำงานเป็นความรู้ลงมือทำ ระหว่างการทำงานและสรุปประมวลประสบการณ์ หลังจากการทำงาน ๔) การกลั่นกรอง (Distill) เพื่อให้หาความรู้ที่เหมาะสมมาใช้ และเหมาะสมกับบริบทหรือสภาพแวดล้อม ๕) การแบ่งปันความรู้ (Share) เพื่อการยกระดับความรู้ และ ๖) การประยุกต์ใช้ความรู้ (Use) ทำให้เกิดผลจากการใช้ความรู้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์/บริการ พัฒนาระบบการทำงาน พัฒนาสมาชิกองค์กรและมีผลเชิงป้องกันต่อขั้นตอนการจัดการความรู้ที่กล่าวมา

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ คือการแสวงหาเพื่อนำทุนที่มีอยู่ในสังคมและวิถีชีวิตที่เอื้อต่อการนำเสนอในรูปแบบของการดึงดูดความสนใจให้แก่ท่องเที่ยว ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่จำเป็นก็คือองค์ความรู้ รูปแบบชุดความรู้ หรือที่เรียกในทางวิชาการว่า การจัดการความรู้ ซึ่งมีที่มาจากทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนในปัจจุบันที่หันมาให้ความสำคัญต่อการจัดการความรู้มากขึ้น เนื่องจากการจัดการองค์ความรู้ถือได้ว่าเป็นสินทรัพย์ ที่มีความจำเป็นและมีค่าในบริบทของการศึกษาและพัฒนา เพราะโลกขององค์กรยุคใหม่ที่ต้องเผชิญกับการแข่งขันรุนแรงและความต้องการใหม่ ๆ ของผู้รับบริการ การมองว่าความรู้เป็นสินทรัพย์ ก็เพราะว่า ในองค์กรต่าง ๆ มีแหล่งความรู้ที่ไม่สามารถหาได้จากที่อื่น แต่เกิดจากประสบการณ์ของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในสถานการณ์จริงมานานนับหลายสิบปี ทั้งประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จและประสบการณ์ที่เกิดจากปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่สามารถข้ามผ่านได้ เช่นเดียวกับการจัดการความรู้ในการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ที่ควรต้องมีการรวบรวมและจัดการทุนทางความรู้ ทั้งที่อยู่ในตัวคน สถานที่ บริบทสังคม และวัฒนธรรม เพื่อนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการสร้างแรงขับเคลื่อนให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของทุนทางความรู้ในชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเชื่อมโยงกับการสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาไทยหรืออาจเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความชำนาญอันเกิดจากความรู้ที่สะสมมา เพื่อนำมาสร้างกิจกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพโดยเข้ากับสภาวะแวดล้อมที่ตนอาศัยและมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ภูมิปัญญา ยังมีความหมายรวมถึงความคิดความเชื่อต่อสิ่งต่างๆ ^{๓๑} เพื่อสามารถทำความเข้าใจได้ต่อไป ในส่วนนี้ จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศรีศักร วัลลิโภดม^{๓๒} กล่าวว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ศักยภาพของมนุษย์ที่จะสามารถดำรงอยู่โดยให้สอดคล้องกับทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น”

ฉลาดชาย รมิตานนท์^{๓๓} กล่าวว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง สติและปัญญาอันเกิดจากการได้รับความรู้ สะสมและถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของบุคคลในท้องถิ่น ซึ่งหาหน้าที่ขึ้นแนวทางการจะใช้ชีวิตอย่างยั่งยืนถาวรกับธรรมชาติรอบตัว”

เสรี พงศ์พิศ^{๓๔} กล่าวถึงว่า “ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง พื้นฐานฐานของความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่ได้สั่งสมสืบทอดกันมา

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเองหาเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาคำถามวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างร่วมสมัย

ประคอง นิมมานเหมินท์^{๓๕} กล่าวว่า “ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้หรือระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบหรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคงปลอดภัย มีความ

^{๓๑} ภูมิปัญญาชาวบ้าน., (ออนไลน์), แหล่งที่มา <http://www.learners.in.th/>, (๒๒ ธ.ค. ๕๙).

^{๓๒} ศรีศักร วัลลิโภดม, การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง, ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องการ พัฒนาการทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษา, (กรุงเทพฯ: สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๖.

^{๓๓} ฉลาดชาย รมิตานนท์, ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนาเล่ม ๒ : ป่าชุมชนภาคเหนือ: ศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖), หน้า ๓๘.

^{๓๔} เสรี พงศ์พิศ เสรี พงศ์พิศ, คินสู่รากเหง้า ทางเลือกและทัศนวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน, (กรุงเทพฯ: เทียนวรรณ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๖.

^{๓๕} ประคอง นิมมานเหมินท์, ภูมิปัญญาไทยในวิถีชีวิตไทย, ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาไทยในภาษาและวรรณคดี, (กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติและมหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๓๘), หน้า ๔๗.

สะดวกสบาย สุขสงบและบันเทิงใจ อาจเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนมาก่อนหรือเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของกลุ่มชนก็ได้”

เอกวิทย์ ณ ถลาง^{๓๖} กล่าวว่า “ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ ความคิด ความสามารถ ความชำนาญที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์และการดำรงชีพในระบบนิเวศ

และวัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา และได้แลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมของกลุ่มชนนั้น”

สันติสุข กฤดากร^{๓๗} ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง “พื้นเพรากฐานความรู้ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมของคนในชุมชนนั้นๆ ซึ่งชาวบ้านในสังคมนั้นรับรู้เชื่อถือ เข้าใจ ร่วมกันเป็นกระบวนการความรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดสืบต่อกันมา และเกิดจากการประสบการณ์ด้วยตนเอง ประสานกับความรู้ใหม่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำมาแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และในระดับสังคมได้อย่างสอดคล้องสอดคล้องกับสภาพของแต่ละสังคม”

จิรณี สินธุภัก^{๓๘} กล่าวว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการอยู่อาศัยในพื้นที่นั้นๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้ของตนอย่างหลากหลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และกระบวนการทางสังคม เพื่อให้ชีวิตอยู่ได้ในสภาพที่เหมาะสมกับธรรมชาติ และการถ่ายทอดกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคน”

ยิ่งยง เทาประเสริฐ^{๓๙} กล่าวว่า “ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย ๕ ประการ คือ

- ๑) ความรู้เดิมในเรื่องนั้น ๆ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
- ๒) การสั่งสม การสืบทอดของความรู้ในเรื่องนั้น
- ๓) ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับประสบการณ์ใหม่ได้
- ๔) สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไม่ได้
- ๕) รากฐานทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ”

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาไทย สรุปได้ว่า การเกิดของภูมิปัญญา มีกระบวนการเรียนรู้และสืบทอด ถ่ายองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนแล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์

^{๓๖} เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑.

^{๓๗} สันติสุข กฤดากร, การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔.

^{๓๘} จิรณี สินธุภัก, วิถีชีวิตและภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวสวนลองกอง, (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

^{๓๙} ยิ่งยง เทาประเสริฐ, เครือข่ายวิชาการราชภัฏด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น สถาบันราชภัฏเชียงราย, (เชียงราย : ศูนย์วิจัยและพัฒนาแพทย์พื้นบ้าน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

ความรู้ จนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

๒.๓.๒ คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเวศ วะสี^{๔๐} คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้านเรียกชื่อต่างกัน แต่มีความหมายเดียวกัน และเป็นแนวคิดคิดที่มีการหยิบยกขึ้นมาอย่างจริงจังมากกว่า ๒๐ ปีโดยประมาณ ซึ่งกลุ่มพัฒนาองค์การเอกชน ที่ทำงานในระดับหมู่บ้านเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มรื้อฟื้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ เพื่อนำมาเชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาที่พวกเขารับผิดชอบอยู่ก่อนหน้าที่จะศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังนั้น ได้มีการศึกษาเรื่องราวทำนองนี้ แต่เรียกชื่อว่า การศึกษาวัฒนธรรมชุมชนหรือการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ทำให้ประเด็นสำคัญในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงไม่ได้นำมาใช้โดยตรงในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ทั้งนี้ความสนใจเริ่มนี้จึงเป็นเพียงการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักในภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น

นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้ซึ่งภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรจรงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่กับธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัยดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย^{๔๑}

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นองค์ความรู้ ที่มีความหมายเช่นเดียวกับองค์ความรู้พื้นบ้าน^{๔๒} ได้ให้ความหมายของระบบความรู้พื้นบ้านว่าหมายถึง ความคิด ความเข้าใจ ทักษะที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้การดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิด หรือระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้พื้นบ้านจาแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง เป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนในสังคม กลุ่มหนึ่งจัดระบบปรากฏการณ์ หรือจัดสรรพสิ่งต่างๆ ในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเอง

^{๔๐} ประเวศ วะสี, การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐), หน้า ๖.

^{๔๑} กรมส่งเสริมการเกษตร, สถิติการเกษตรของประเทศไทยปี ๒๕๕๒, (กรุงเทพฯ : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๔.

^{๔๒} ชยันต์ วรรธนะภูติ, คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา, (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท. ๒๕๔๐), หน้า ๘-๑๑.

ความเชื่อหรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno Science)

๒) วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ศึกษาเพียงการแจกประเภทแบบที่เรียกว่า เอธโนไซ (Ethno Science) เพียงเท่านั้น การศึกษาระบบพื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิดซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ของมนุษย์ เช่น แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบหรือชาวบ้านมีวิธีจำแนกพืชและสัตว์ หรือชีววิทยา รอบตัวเกษตรทั้งหมดว่า ระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้น เขามีความเข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไร ศึกษา ระบบคิด กระบวนการของระบบ และเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหว อย่างไรก็ตามการศึกษา ระบบคิดพื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนคติของคนในระบบนิเวศหรือคนในชุมชนโดยให้ความสนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้น หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบ หรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร การแพทย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคนในสังคมให้ความหมาย และให้ความสำคัญอย่างไร เช่น ระบบคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาล โดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่างๆ ได้อย่างไร เช่น โรคของอาการซึ่งเกิดจากการปวดท้อง คำว่า เจ็บท้อง ความจริงคำว่าเจ็บท้องเป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลางแทน ความหมายคำว่า ปวดท้อง ในภาษาเหนือ จึงใช้คำว่าเจ็บท้องซึ่งเป็นการสื่อความหมายให้เห็นความหมายของอาการโรค อันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาศัยความโดยอาศัยความเข้าใจในลักษณะที่เป็นสามัญสำนึกจะนำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาล หรือการแก้ปัญหาต่างกล่าวขึ้นมา

๓) การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) มีความหมายเหมือนกับคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการศึกษาที่ต่างไปจาก การศึกษาระบบคิด การศึกษาระบบคุณค่า หรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการศึกษาว่าคนไหน สังคมมองเห็น หรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไร และระหว่างเขากับโลกที่เขาอาศัยอย่างไรบ้าง รวมถึงความรู้พื้นบ้านซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการปฏิบัติต่อกันและกัน ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้านและชุมชนในการปรับตัวและในการแก้ไขปัญหา ในการดำรงชีวิต

๔) การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้าน โดยการศึกษาผ่านการศึกษาโลกทัศน์ หรือการศึกษา คอสโมโลยี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์ว่ามีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไร มีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของเวลา เรื่องสถานที่ และบุคคลในสังคม สิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือ แนวคิดเรื่องของเวลาว่า คนในสังคม มีวิธีการและระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกตความสัมพันธ์ของกิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การตีความและการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุหรือว่าการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

๒.๓.๓ ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

ประเวศ วะสี^{๔๓} ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๓ ลักษณะคือ ๑) เป็นความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก โดยที่ไม่อาจนำไปใช้กับท้องถิ่นอื่นๆ ที่แตกต่างกันได้ แต่ถ้าใช้ได้ก็ไม่ดีมากนัก ๒) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูงซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการเชื่อมโยงกันระหว่างชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อมมีการพยายามเอาธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถแตะต้องได้ เช่น ความคิดเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ ทำให้คนเคารพธรรมชาติและไม่ทำลายสิ่งนั้น และ ๓) มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์จึงให้ความเคารพผู้อาวุโสเพราะผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มาก

ในขณะที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๔๔} ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๔ ลักษณะ คือ ๑) ความรู้และระบบความรู้ซึ่งภูมิปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นมาชั่วขณะมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้านรู้อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เหล่านั้นอย่างไร ๒) การส่งสมความรู้ภูมิปัญญาเกิดจากการส่งสมและการกระจายความรู้ซึ่งไม่ได้ลอยอยู่เฉยๆ แต่ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ภายในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นการบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ส่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคนๆ หนึ่งซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาส่งสมความรู้ซึ่งเราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร และหมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร เป็นต้น ๓) การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันในการถ่ายทอดความรู้โดยตรง แต่กลับมีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ซึ่งถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่งด้วย ๔) การสร้างสรรค์การปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดมาโดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเองซึ่งเราอาจหาการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างไร

เสรี พงศ์พิศ^{๔๕} ได้แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) ลักษณะที่เป็นนามธรรมอันเป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และคุณค่า ความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และ ๒) ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทอผ้าทอ การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และด้านอื่นๆ

^{๔๓} ประเวศ วะสี, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

^{๔๔} นิธิ เอียวศรีวงศ์, การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น, (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๖), หน้า ๓-๔.

^{๔๕} เสรี พงศ์พิศ, คีนสุรากเหง้า, (กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๕.

แม้ว่าลักษณะของภูมิปัญญาดังกล่าวข้างต้นจะมีความแตกต่างกันเรื่องของคุณลักษณะแต่พบว่าภูมิปัญญามีคุณสมบัติที่สำคัญที่มีความสอดคล้องกัน ได้แก่ ๑) เป็นองค์รวม(Holistic) คือมีบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ บุคคล สังคมและธรรมชาติ ๒) ให้ความสำคัญกับคุณภาพและเอกภาพขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ๓) มีความเชื่อมโยงกับระบบต่างๆ ของสังคมทั้งระบบ ๔) มีความหลากหลาย (Diversity) ๕) มีพลวัต (Dynamic) คือ มีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา และ ๖) มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม^{๔๖}

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของภูมิปัญญา สามารถนำไปใช้ในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้ ทำให้สามารถแบ่งประเภทของภูมิปัญญาที่จะศึกษาได้ โดยสรุปว่า ได้ว่า ภูมิปัญญามีสองลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย และอีกอย่างลักษณะหนึ่งที่เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ หรือแนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขสงบให้กับชีวิตมนุษย์นั่นเอง นอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจว่า ภูมิปัญญาจะต้องประกอบด้วยกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญา และรู้ว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นการผสมผสานการเรียนรู้จากที่มาจากความรู้ที่หลากหลายโดยไม่ยึดติดอยู่กับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งอย่างเดียวและการเรียนรู้ต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่อง และต้องมีการปรับตัว

๒.๓.๔ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดสายเป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สืบทอดกันมามิได้ขาด เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง ภูมิปัญญาจึงนับเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรมคือปรัชญาแนวทางในการดำเนินชีวิต และในลักษณะที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทอผ้าทอไหม ศิลปะ ดนตรี หัตถกรรม และสิ่งอื่นๆ ซึ่งในสังคมใดที่มีการดำรงอยู่มาช้านานย่อมจะต้องมีภูมิปัญญาด้วยกันทุกสังคม ระบบดังกล่าวจะประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๔ ประการ คือ ความรู้และระบบ ความรู้การสั่งสมและการเข้าถึงความรู้ การถ่ายทอดความรู้และระบบความรู้ รวมทั้งการสร้างสรรคและปรับปรุงภูมิปัญญาความรู้ นอกจากนี้ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อดำรงชีวิมาโดยตลอดและย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยอาศัยศรัทธาทางศาสนาความเชื่อถือผีวางต่างๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน^{๔๗}

^{๔๖} พัทรินทร์ สิริสุนทร, วัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ของคนไทย, (กรุงเทพฯ : พี.เอ.อี.พี, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙.

^{๔๗} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๙๐.

สำหรับวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นได้มีนักวิชาการเสนอวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น จารุวรรณ ธรรมวัตร^{๔๘} ได้แบ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามช่วงวัยออกเป็น ๒ วิธี คือ ๑) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กโดยใช้กิจกรรมการถ่ายทอดแบบง่ายๆ ไม่ซับซ้อนและดึงดูดใจ เช่น การเล่นเกม การละเล่น การทายปริศนา เป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีการสร้างนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา และมุ่งเน้นด้านจริยธรรมเป็นสำคัญ และ ๒) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดหลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่า การสังเกตด้วยตนเองผ่านพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง กระบวนการหรือองค์ความรู้ของคนหรือกลุ่มคนในถิ่นใดถิ่นหนึ่ง อันเกิดจากการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือจากประสบการณ์หรือจากประสบการณ์ที่ผ่านการกลั่นกรอง สังเกต คัดวิเคราะห์และนำมาใช้จนบังเกิดผล โดยอาศัยการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เป็นรากฐานของความรู้ชาวบ้านที่มีลักษณะเป็นนามธรรมและรูปธรรม ตลอดจนการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง เข้าสังคม รวมถึงความสามารถในการปรับตัวพร้อมๆ กับมีจุดยืนที่หนักแน่นมั่นคงในทางที่ดีงามและถูกต้อง จากการกล่าวข้างต้น การทำความเข้าใจกับลักษณะของภูมิปัญญาช่วยให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถเลือกลักษณะภูมิปัญญาที่อยู่ในประเภทเดียวกันได้อย่างถูกต้อง นั่นคือ ภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ดังนั้น การกำหนดฐานในการศึกษาที่ถูกต้องจะช่วยทำให้งานวิจัยมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

๒.๔ แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community base sustainable tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม ๕ ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ

การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึง หรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ในช่วง ๒ - ๓ ปีที่ผ่านมาคำว่า Community-based Tourism : CBT การท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนเป็นฐานการบริหารจัดการ "การท่องเที่ยวโดยชุมชน" เป็นที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายในหลายๆความหมาย ความ

^{๔๘} จารุวรรณ ธรรมวัตร, วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน, มหาสารคาม : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒-๑๓.

เข้าใจและประสบการณ์ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ เป็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการด้านโฮมสเตย์ ที่ต้องมี “ชุมชน” เป็นส่วนประกอบสำคัญ^{๔๙}

การท่องเที่ยวกลายเป็น“เครื่องมือ”ที่รัฐบาลให้ความสำคัญเนื่องจากมีความสำคัญต่อการสร้างรายได้ เพื่อพัฒนาประเทศอย่างมากและยังเป็นรายได้ที่เป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ และมีการกระจายไปในหลายภาคอย่างค่อนข้างชัดเจน เช่นการเดินทาง ที่พัก การซื้อของที่ระลึก ภัตตาคาร ร้านค้าต่างๆ จึงมีการประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและทางอ้อม ขยายมากขึ้น เช่นการเพิ่มขึ้นของสถานที่พัก ทั้งโรงแรมขนาด ๕ ดาว ๔ ดาว ไปจนถึงที่พักแบบพื้นบ้านที่เรียกว่า โฮมสเตย์ การเพิ่มขึ้นของร้านอาหาร และแหล่งบริการอื่นๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ และการขยายตัวไปในแทบทุกภูมิภาคของไทย ก่อให้เกิดการตื่นตัวเพราะมองว่าเป็นเรื่องง่ายที่จะมีรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยว ที่เป็นผู้มาซื้อสินค้าถึงที่ไม่ว่าจะที่ใดก็ตาม แต่จากการที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีจำกัดไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งผู้ดูแลหรือเป็นเสมือนเจ้าของก็คือประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ ว่าจะมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างไร เพราะทรัพยากรทุกอย่างต้องมีข้อจำกัดในการใช้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามการใช้อย่างยั่งยืน และเป็นไปได้หรือไม่ที่จะดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และควรทำอย่างไร เมื่อ “ชุมชน” กลายเป็น “สินค้า” หรือ “เครื่องมือ” ที่เป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ในขณะเดียวกันเป็นสิ่งที่ทำลายและละเอียดอ่อนอย่างยิ่ง เสมือนกับการที่ต้องคำนึงถึงความรู้สึก ความยินดีของผู้เกี่ยวข้อง ทั้งยังเป็นผู้ที่ถูกกล่าวอ้างถึงอยู่ตลอดเวลาในการที่รัฐบาลจะดำเนินการพัฒนาใดๆ จึงต้องให้ความสำคัญต่อชุมชนในระดับต้นๆ และชุมชนต้องได้รับประโยชน์อยู่เสมอ

เมื่อชุมชนมาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก็จะมีคำถามๆ เกิดขึ้น อาทิเช่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวผ่านชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชน ก็ขึ้นอยู่กับนิยามแห่งการสื่อความหมายต่อคำดังกล่าว แต่ที่แน่นอนก็คือ “ชุมชน” เป็นสิ่งที่ต้องถูกกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และอย่างไรคือการท่องเที่ยวโดยชุมชน Community Based Tourism : CBT ที่เหมาะสมอันจะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผล

๒.๔.๑ ความหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน^{๕๐} มีดังนี้

^{๔๙} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กระบวนทัศน์ การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๑.

^{๕๐} ฉลองศรี พิมพ์สมพงศ์, การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว, (พิมพ์ครั้งที่ ๗), (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๑.

๒.๓.๑.๑ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีการผลิตที่พึ่งมาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์

๒.๓.๑.๒ ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และมีทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลาย รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

๒.๓.๑.๓ ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

๒.๓.๑.๔ ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสร้างกับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับชาวบ้านอีกทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

ซูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล กล่าวถึง การท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าเป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างมากในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของโลกและของภูมิภาค ซึ่งหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ในกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การประดิษฐ์ และจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เทศกาลประเพณี การนำนักท่องเที่ยวชมกระบวนการทางการเกษตร ท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลายประเทศนำไปปฏิบัติและประสบความสำเร็จมีรูปแบบ^{๕๑} ดังนี้

๑. การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (Product Sales) เช่น สินค้าหัตถกรรมอาหารประจำวัน

๒. กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม (Cultural Shows) เช่น การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้านการแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน

๓. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน (Village Based Activities) คือ กิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการเพื่อเสนอแก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมการพักค้างแรมในหมู่บ้าน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนั้น

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดกระบวนการทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ซึ่งมีชาวบ้านที่เป็นเจ้าของชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมในการพัฒนาจัดการแหล่งท่องเที่ยว และอนุรักษ์ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างการพัฒนาให้เกิดการยั่งยืนสู่ชนรุ่นหลังและเกิดประโยชน์สูงสุด

^{๕๑} ซูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

๒.๔.๒ หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มองชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือฐานเพื่อกำหนดทิศทาง แผนงาน แผนปฏิบัติการของตนเองโดยดำเนินการพร้อมกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมนั้น จึงทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมและเกี่ยวกับกลุ่มคนต่างๆ มากมาย เมื่อมองในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงควรต้องมีหลักการร่วมกัน^{๕๒} ดังนี้

๒.๓.๓.๑ การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการวินิจฉัยวิเคราะห์สภาพปัญหา ผลกระทบการท่องเที่ยวอย่างรอบด้านแล้ว ชุมชนร่วมตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร

๒.๓.๓.๒ สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งการคิดร่วม วางแผนร่วม ทำกิจกรรมร่วม ติดตามประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันและรับประโยชน์ร่วมกัน

๒.๓.๓.๓ ชุมชนต้องการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นองค์กร หรือจะเป็นองค์กรชุมชนเดิมที่มีอยู่แล้วเช่นกัน องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็ได้ เพื่อกลไกที่ทำหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมดในระดับหนึ่ง และดำเนินการด้านการกำหนดทิศทาง นโยบายการบริหาร การจัดการ การประสานงาน เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชนที่เห็นร่วมกัน

๒.๓.๓.๔ รูปแบบ เนื้อหา กิจกรรม ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องคำนึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน มีความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ

๒.๓.๓.๕ มีกฎ กติกาที่เห็นร่วมจากชุมชน สำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้

๒.๓.๓.๖ ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและนักท่องเที่ยว ควรมีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ถูกต้องเหมาะสม และมีความชัดเจน

๒.๓.๓.๗ การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องมีมาตรฐานที่มาจากข้อตกลงร่วมภายในชุมชนด้วย เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และพิจารณาร่วมกันถึงขีดความสามารถในการรองรับ

๒.๓.๓.๘ รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว มีส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อม

^{๕๒} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : เพรสแอนด์ ดีไซน์ , ๒๕๔๘), หน้า ๑๔-๑๖.

๒.๓.๓.๙ การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อาชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ได้ ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนเป็นการจัดการท่องเที่ยว จะเป็นการทำลายชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน

๒.๓.๓.๑๐ องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากมองในแง่ความพร้อมของชุมชนและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในมิติของชุมชนแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นยังต้องพิจารณาจากมิตินอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยได้แก่ การตลาดนโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

กระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว หากชุมชนมีความพร้อมมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาทจัดการการท่องเที่ยวแล้วนั้น ผู้นำชุมชนและแกนนำที่หลากหลาย ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริการส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ครูอาจารย์ในโรงเรียน เป็นต้น ร่วมกันประชุมสัมมนาเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการฝึกกำลังความคิดสร้างสรรค์ ประสานแนวคิดของทุกคนให้เห็นเป็นภาพเดียวกันในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำวิสัยทัศน์ที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะต่อไป

พจนา สวนศรี ได้กล่าวไว้ว่าชุมชนหลายแห่งตัดสินใจเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นผู้จัดการเองนั้น มีรูปแบบการคิดตัดสินใจด้วยการมองวิสัยทัศน์ ๓ รูปแบบด้วยกัน^{๕๓} คือ

๑. มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับคนภายนอก ให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะได้เพื่อนที่เข้าใจร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เพื่อประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้น

๒. การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จำเป็นที่ชุมชนต้องรวมตัวกันเข้ามามีการจัดการให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติอยู่ในกฎ กติกาของชุมชน การจัดระเบียบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้คนที่เกี่ยวข้องและผลประโยชน์ในชุมชน การสร้างมาตรฐานต่างๆ ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง ทั้งเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบมากเกินไปจนขีดความสามารถที่ชุมชนจะจัดการได้

๓. การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการสร้างโอกาสในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมองที่รายได้เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการท่องเที่ยว

ซึ่งทั้ง ๓ รูปแบบนี้มีพื้นฐานการคิดจากชุมชนเอง ที่มีความภูมิใจในวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเองที่พร้อมจะสื่อต่อคนภายนอก โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด

^{๕๓} พจนา สวนศรี, คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook), (กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๕-๑๘๘.

นอกจากนั้นแล้ว ชุมชนเองยังต้องการความเข้าใจ ความร่วมมือของนักท่องเที่ยวในเคารพในกฎ กติกา ที่ชุมชนร่วมกันสร้างไว้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรม

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมาจากการกำหนดจากวิสัยทัศน์ที่จัดทำร่วมกันในชุมชน และนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม ให้มีความชัดเจนขึ้นโดยชุมชนจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์หลักอยู่ ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่ต้องเอื้ออำนวยการเรียนรู้ต่อการกันและกันได้ เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ไปเยือนชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวควรเกิดการเรียนรู้บทบาทของประมงขนาดเล็กที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งด้วย

๒. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวได้เข้าใจ ให้คุณค่า ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้กลับฟื้นคืนสภาพได้ในระยะต่อไป

๓. เพื่อก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน ที่เผชิญต่อผลกระทบทางการท่องเที่ยวแบบเดิม ให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการลดผลกระทบดังกล่าว และจัดระเบียบชุมชนให้เป็นระบบที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๔. เพื่อเป็นเครื่องมือการเผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตกับสาธารณชนภายนอก

จะเห็นได้ว่าในมิติของชุมชนไม่ได้มองเรื่องราวได้เป็นเรื่องหลัก ผิดกับในระดับนโยบาย การท่องเที่ยวมักจะให้ความสำคัญเรื่องราวได้เป็นอันดับแรก หากเอาคุณค่า วิถีคิดที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทย อันได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออารี ประกอบกับการมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ความรักในศิลปวัฒนธรรม อันเป็นทุนทางสังคมของคนไทย ก็จะทำให้การริเริ่มและมองการท่องเที่ยวได้ถูกทิศทางยิ่งขึ้น

เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนภายนอก ดังนั้นทักษะ ความชัดเจน การจัดการให้เหมาะสม จึงเป็นเรื่องที่ชุมชนเองยังมีความกังวลอยู่พอสมควร แม้ว่าจะมีปัจจัยที่เอื้อ และการสนับสนุนจากภายนอกพอสมควร แต่ชุมชนเองต้องสามารถคาดการณ์และประเมินว่า วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร โดยการร่วมกันอภิปราย ระดมความคิดเห็น จากชุมชนให้กว้างขวางจนสามารถสรุปด้วยมติของชุมชนเอง ซึ่งมีองค์ประกอบการประเมินอยู่ ๗ ประการด้วยกัน คือ

๑. ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชน สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก และสภาพปัญหาชุมชนตลอดจนมองแนวทางแก้ไขปัญหามาได้แบบชัดเจน และมองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่ง หรือกิจกรรมร่วมเชื่อมต่อทิศทางการแก้ไขปัญหาโดยภาพรวมของชุมชนได้ แล้วจึงได้กำหนดเป็นวัตถุประสงค์เป้าหมายการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว

๒. การมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมด เนื่องจากเป็นเรื่องที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิทธิของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชุมชนที่ชุมชนต้องมีการคิดไตร่ตรองวินิจฉัย และร่วมตัดสินใจจะเปิดหมู่บ้านรองรับอย่างไร ควรเป็นรูปแบบใด ใครบ้างที่

เกี่ยวข้อง ใครมีบทบาทจัดการอย่างไร และภายหลังจากนักท่องเที่ยวกลับแล้วมีการลดผลกระทบอย่างไร ด้วยวิธีการใด ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในชุมชน

๓. ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรภายในชุมชน เพื่อรับผิดชอบกิจกรรมนี้ หรือ ผลักดันให้องค์กรชุมชนอื่นที่พิจารณาแล้วว่า มีความพร้อมทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นหน่วยงานหนึ่งขององค์กรนั้นๆ แต่ทั้งนี้การดำเนินการขององค์กรต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส เพราะมีผลประโยชน์ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

๔. การพิจารณาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือของดีในชุมชนเพื่อจัดปรับเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องต่อชุมชน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุดเท่าที่สามารถทำได้

๕. ความพร้อมของผู้ที่สนใจจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว จะมีบทบาทหลากหลายมากขึ้น คือจะมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับที่พัก อาหาร การดูแลความปลอดภัย การนำพานักท่องเที่ยว การสื่อความหมาย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องไม่ใช่กระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มแกนนำภายในชุมชนเท่านั้น ควรมีระบบกระจายทั่วถึงและเป็นธรรม

๖. การเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ที่ระรอนักท่องเที่ยว เพื่อสามารถจัดปรับกระบวนการให้เหมาะสม สอดคล้องยิ่งขึ้น และร่วมแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการลดผลกระทบของการท่องเที่ยวในครั้งต่อไป

๗. ประสบการณ์ทักษะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต้องบูรณาการความต้องการ ความเปลี่ยนแปลง ความตื่นตัวและการเรียนรู้ ให้เป็นโปรแกรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่

๒.๔.๓ การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นเสมือนงานพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดูเหมือนง่ายแต่ทำยาก ที่ว่ายากนั้นก็เพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองกระแสบริโภคนิยม การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนหลุดออกจากฐานการผลิตเดิมในภาคการเกษตร สู่อุตสาหกรรมบริการ กำลังซื้อที่สูงกว่าของนักท่องเที่ยวจึงสามารถกำหนด “สินค้า” และ “บริการ” ได้ตามความต้องการ ทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวมักถูกครอบงำจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยวเป็นดาบสองคมและมีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการนำไปใช้ในการพัฒนา

พจนา สวนศรี^{๕๔} ได้กล่าวไว้ว่า ก่อนที่จะเปิดหมู่บ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนควรจะต้อง “รู้ตัว” เข้าใจและตระหนักต่อการท่องเที่ยวนี้ตลอดจนการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยการเตรียมความพร้อมชุมชน ซึ่งผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีกระบวนการทำงาน

ขั้นที่ ๑ ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวให้ชุมชนในการพิจารณาทั้งด้านบวกและลบของการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มสนใจ

^{๕๔} “อ้าวแล้ว, พจนา สวนศรี, คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook), หน้า ๑๘๙-๑๙๐.”

ขั้นที่ ๒ สร้างการมีส่วนร่วม เป็นการดึงเอากลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติดำเนินการพูดคุยเรื่องผลดี-ผลเสีย อีกครั้ง เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ร่วมกันตัดสินใจเรื่องนี้ร่วมกัน

ขั้นที่ ๓ ศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อศึกษาในหัวข้อ ดังนี้ การสำรวจทางกายภาพ ทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน) แผนที่รอบในหมู่บ้าน (แสดงที่ตั้งของบ้านเรือน ทรัพยากรคนสร้างและทรัพยากรธรรมชาติ) ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ศึกษากลุ่มต่างๆ ในชุมชน ซึ่งผลการศึกษานี้จะทำให้เห็นศักยภาพ-ข้อจำกัดของชุมชน และปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ขั้นที่ ๔ วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ-ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง ในขั้นตอนนี้จะทำให้ชุมชนได้มองเห็นได้ด้วยตนเอง และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และอาจพบว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุด อาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยก็เป็นได้

ขั้นที่ ๕ ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน อาทิ รวบรวมองค์ความรู้ ซึ่งแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออกไปมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่น บางชุมชนเด่นด้านการพัฒนาชุมชน บางชุมชนเด่นระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งชุมชนต้องร่วมกันดึงเอกลักษณ์ ให้เห็นร่วมกันก่อนนำเสนอการเผยแพร่ออกไป ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้อง ปลอดภัย ไม่ทำลายระบบนิเวศเดิมมากนัก เช่น การปรับทางเดินในป่าเขา เป็นต้น ปรับปรุงบ้านพักและความสะอาดภายในชุมชนให้เป็นมาตรฐานของชุมชน แต่ละแห่งที่ตกลงร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการของชุมชน ตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ ฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น นักสื่อความหมาย การสร้างเวทียูทูปกับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเห็นความสามารถของชุมชน ในการรองรับการท่องเที่ยวทั้งความพร้อมจำนวนบุคลากร และขีดความสามารถในการรองรับทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ขั้นที่ ๖ วางรูปแบบการบริหารจัดการ ในขั้นตอนนี้จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรืออาจใช้องค์กรที่ชุมชนมีอยู่เดิมแต่เพิ่มเติมบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคาการจัดสรรผลประโยชน์ สู่ชาวบ้านและชุมชน และมาตรการในการป้องกันผลกระทบ โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ-กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

ขั้นที่ ๗ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รับรู้และช่วยให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจ

ขั้นที่ ๘ ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขั้นตอนนี้จะมีการจัดท่องเที่ยวนำร่อง เพื่อทดสอบความพร้อมของชุมชน โดยการเชิญบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่มีประสบการณ์หรือเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นทิศทางต่อไปในอนาคต

ขั้นที่ ๙ ประเมินผล ในขั้นตอนประเมินผล อาจแยกออกมาเป็น ๒ ส่วน คือ การประเมินผลและสรุปบทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วงๆ ทุกๆ ๓-๖ เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลจะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นที่ ๑๐ พัฒนางองค์กร การฝึกอบรม เช่น การบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย เป็นต้น การศึกษาดูงาน สำหรับแกนนำองค์กรชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยว เพื่อเสริมโลกทัศน์ พัฒนาทักษะการบริหาร การจัดการในชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เพื่อเป็นตัวอย่างนำไปประยุกต์ หรือเป็นบทเรียนที่ชุมชนต้องพึงระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และวางมาตรการป้องกันไว้แต่เริ่มแรก

กระบวนการทั้ง ๑๐ ขั้นตอนแล้ว จะเหมือนการทำงานพัฒนาปกติตนเอง แต่สิ่งที่ยากก็คือเรื่องท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคยมาก่อน และไม่มั่นใจว่าตนเองจะทำได้ แต่ละคำถามในแต่ละขั้นตอนในกระบวนการเตรียมชุมชน จะต้องเป็นการปลุกกระตือรือร้นของท้องถิ่น ให้คนท้องถิ่นอยากรู้จักตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง การท่องเที่ยวก็จะเกิดความชัดเจนมากขึ้นว่า เป็นการเข้ามาเพื่อให้ชุมชนได้นำเสนอตัวอย่างต่อสาธารณะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยว นอกจากปลุกสำนึกของชุมชนแล้วยังเป็นการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ได้เข้ามาเยี่ยมชม

สรุปหลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีเป้าหมายอยู่ที่การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนภายใต้เงื่อนไข การบีบคั้นจากนโยบาย ที่ทำให้มีการแย่งชิงทรัพยากร (ความรู้ อำนาจ กฎหมายอยู่ในมือของภาครัฐ) เช่น ความขัดแย้งเรื่องไร้หมุนเวียน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนถูกมองว่าเป็นทัวร์เถื่อน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ความเป็นชุมชน วัฒนธรรมชนเผ่า กฎหมายบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชนเผ่า เกิดเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยว โดยสร้างผลกระทบ คือ พื้นวิถีชีวิต เกิดรายได้เสริม หน่วยงานและบุคคลภายนอกเข้าใจวิถีชีวิต กระบวนการทำงานของโครงการในประเด็นการท่องเที่ยว เตรียมความพร้อมชุมชน งานสร้างเครือข่าย งานพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน / ของที่ระลึก

๒.๕ สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ท.ท.ช.) มีอำนาจและหน้าที่หลักในการส่งเสริมการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของประเทศในระยะ ๕ ปี ทั้งนี้ เพื่อมุ่งให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้สู่ชุมชนและท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน ผลการพัฒนาตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ พบว่า การดำเนินงานของแผนประสบความสำเร็จ ทั้ง ๓ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) ตัวชี้วัดด้านขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว จากการจัดอันดับโดย World Economic Forum ด้วยดัชนี Travel & Tourism Competitive Index ในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยมีขีดความสามารถอยู่ที่อันดับ ๓๕ จาก ๑๔๑ ประเทศทั่วโลก แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาที่สามารถ

เพิ่มขีดความสามารถของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยได้ ๒) ตัวชี้วัดด้านรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวไทย พบว่ารายได้จากการท่องเที่ยวในช่วงระหว่าง ปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๘ เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๕.๖ ต่อปี บรรลุเป้าหมาย ซึ่งตั้งไว้ที่ร้อยละ ๕ และ ๓) ตัวชี้วัดความสำเร็จสุดท้ายในด้านการจัดตั้งเขตพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งได้มีการจัดตั้งทั้งหมด ๘ เขต ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ สำเร็จ ลุล่วงในทุกตัวชี้วัดความสำเร็จ

อย่างไรก็ดี แม้การดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาจะประสบผลสำเร็จในด้านการเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว แต่ยังประสบปัญหาและอุปสรรคสำคัญหลายประการ อาทิ จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ยังคงกระจุกตัวอยู่ในเมืองท่องเที่ยวหลัก ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในแง่ลบที่ต้องเร่งแก้ไขปรับปรุง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว รวมทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยว และขาดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ปัญหาการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยว ข้อจำกัดในการพัฒนาและยกระดับบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ความล่าช้าและความขัดแย้งของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การขาดข้อมูลเชิงลึกเพื่อการวิเคราะห์และวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนขาดการบูรณาการทำงานของกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทั้งระบบ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ประกอบกับสภาพแวดล้อมและบริบทต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทั้งที่เป็นปัจจัยภายใน เช่น สถานการณ์การเมืองของประเทศ นโยบายของภาครัฐ การปรับตัวของภาคเอกชน ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกภาคที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และปัจจัยภายนอก อาทิ สถานะการแข่งขันในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ แนวโน้มการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม ความร่วมมือและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก และนอกจากนี้ ปัจจุบันประเทศไทยอยู่ในช่วงเวลาแห่งการปฏิรูป เพื่อให้ก้าวไปสู่การเป็นประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยประชาชนทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูป เพื่อประสานประโยชน์และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข จึงนับเป็นโอกาสอันดีที่ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยว ๒๐ ปี และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) โดยมีหลักการสำคัญ คือ การส่งเสริมความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของประเทศ การวางตำแหน่งทางการตลาดในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพการเป็นแหล่งเพิ่มรายได้และกระจายความเจริญสู่ประชาชนและชุมชน รวมถึงการเชิดชูอัตลักษณ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย โดยมีเป้าหมายของการพัฒนา คือ การยกระดับประเทศไทยให้เป็นประเทศพัฒนาแล้ว การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และการเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพอย่างยั่งยืน

๒.๕.๑ สภาพแวดล้อมและบริบทการท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวถือเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักของโลก ซึ่งในปี ๒๕๕๘ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั่วโลกมีมูลค่ากว่า ๗.๘๖ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ หรือร้อยละ ๙.๘ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศทั่วโลก (Gross Domestic Product: GDP) ในส่วนของอุตสาหกรรม

ท่องเที่ยวของไทยนั้นได้สร้างรายได้กว่า ๒.๒๓ ล้านล้านบาท มีมูลค่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกว่าร้อยละ ๑๗ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ กอปรกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามสถานการณ์โลกและพฤติกรรมของผู้บริโภค อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยจึงต้องมีการปรับตัวตามกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป และวางแผนการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อรักษาและพัฒนาขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวของประเทศ ดังนี้^{๕๕}

๒.๕.๑.๑ สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวในตลาดโลก

๑) การท่องเที่ยวทั่วโลกมีการเติบโตและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากรายงานขององค์การการท่องเที่ยวโลก (The United Nations World Tourism Organization: UNWTO) พบว่าในปี ๒๕๕๘ มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกอยู่ที่ ๑.๒ พันล้านคน โดยในช่วงปี ๒๕๕๓ - ๒๕๕๘ จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกมีอัตราการเติบโตอยู่ที่ร้อยละ ๖ ทั้งนี้ UNWTO ได้คาดการณ์ว่าในปี ๒๕๗๓ จะมีนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศทั่วโลกจำนวนกว่า ๑.๘ พันล้านคน หรือคิดเป็นอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๓.๓ ต่อปี ซึ่งคาดการณ์เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก จำนวน ๕๓๕ ล้านคน คิดเป็นอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ ๕๗ ในจำนวนดังกล่าวแบ่งออกเป็นนักท่องเที่ยวในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๒๙๓ ล้านคน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จำนวน ๑๘๗ ล้านคน โอเชียเนีย จำนวน ๑๙ ล้านคน และเอเชียใต้ จำนวน ๓๖ ล้านคน

๒) ในปี ๒๕๕๘ การท่องเที่ยวทั่วโลกมีมูลค่าประมาณ ๗.๘๖ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ คิดเป็นร้อยละ ๙.๘ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศทั่วโลก (Gross Domestic Product: GDP) มีการเติบโตจากปี ๒๕๕๐ ซึ่งมีมูลค่าอยู่ที่ ๖.๓ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ ร้อยละ ๓ ต่อปี ทั้งนี้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการขยายตัวของการท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) ปัจจัยโดยตรง (Direct Contribution) ประกอบด้วย การใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวต่างชาติ และนักท่องเที่ยวในประเทศ รวมถึงการใช้จ่ายของรัฐบาลในภาคบริการด้านการท่องเที่ยวส่งผลโดยตรงต่อ GDP ของการท่องเที่ยวโลกประมาณ ๒.๕ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ หรือประมาณร้อยละ ๓๑ และ ๒) ปัจจัยโดยอ้อม (Indirect Contribution) ประกอบด้วย การลงทุนจากอุตสาหกรรมอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การใช้จ่ายของรัฐบาลในการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยทั่วไป และการซื้อสินค้าและบริการโดยธุรกิจในการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อนำมาใช้ผลิตผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อ GDP การท่องเที่ยวโลก ทำให้ในปี ๒๕๕๘ มีมูลค่าต่อ GDP การท่องเที่ยวโลก ประมาณ ๕.๔ ล้านล้านเหรียญสหรัฐหรือคิดเป็นร้อยละ ๖๙ ของมูลค่าของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโลก

๒.๕.๑.๒ สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวของประเทศไทย

๑) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เพิ่มสูงขึ้นติดอันดับที่ ๑๑ ของโลก สะท้อนให้เห็นจากแนวโน้มจำนวน

^{๕๕} คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๖๐), หน้า ๔ - ๑๓.

นักท่องเที่ยวและรายได้ที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยในระยะที่ผ่านมาจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก ๑๔ ล้านคน ในปี ๒๕๕๒ มาเป็น ๒๙.๘ ล้านคน ในปี ๒๕๕๘ ซึ่งมากเป็นอันดับที่ ๑๑ ของโลก ประเทศที่เดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทยมากที่สุดได้แก่ จีน มาเลเซีย ญี่ปุ่น เกาหลี และลาว ตามลำดับ สำหรับแนวโน้มนักท่องเที่ยวภายในประเทศ (ไทยเที่ยวไทย) พบว่าในช่วงปี ๒๕๕๔ – ๒๕๕๘ มีการเติบโตกว่าร้อยละ ๙ ต่อปี โดยในปี ๒๕๕๗ นักท่องเที่ยวไทยเดินทางคิดเป็น ๑๓๖.๒ ล้านคนครั้ง และเพิ่มสูงขึ้นในปี ๒๕๕๘ ที่ ๑๓๘.๘ ล้านคนครั้ง

๒) รายได้จากการท่องเที่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามจำนวนนักท่องเที่ยว โดยในปี ๒๕๕๖ ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวอยู่ที่ ๑.๒ ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้น ร้อยละ ๑๙.๐๘ จากปีที่ผ่านมา แม้ว่าในปี ๒๕๕๗ จะมีเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมือง ซึ่งส่งผลให้รายได้จากการท่องเที่ยวลดลงเหลือจำนวน ๑.๑๗ ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ ๔.๙๓แต่รายได้ก็สามารถปรับตัวขึ้นสูงกว่าระดับเดิมมาอยู่ที่ ๒.๒๓ ล้านล้านบาท ในปี ๒๕๕๘ ซึ่งในจำนวนนี้แบ่งเป็นรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ จำนวน ๑.๔๔ ล้านล้านบาท และรายได้จากนักท่องเที่ยวไทย จำนวน ๐.๗๙ ล้านล้านบาท นอกจากนั้น จากการเก็บสถิติของ UNWTO ประเทศไทยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติสูงถึง ๔๔.๖ พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือสูงเป็นอันดับที่ ๖ ของโลก ทั้งนี้ คาดการณ์ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ในปี ๒๕๕๙ จะมีรายได้รวม ๒.๔ ล้านล้านบาท และในปี ๒๕๖๐ จะมีรายได้สูงถึง ๒.๕ ล้านล้านบาท

๓) การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่อครั้งสูงขึ้นถึงแม้วันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวจะลดลง โดยในปี ๒๕๕๘ นักท่องเที่ยวต่างชาติมีการใช้จ่ายเป็นจำนวน ๕,๐๗๒.๖๙ บาท ต่อวัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้ากว่าร้อยละ ๖.๒๓ ในทางตรงกันข้าม จำนวนวันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวลดลงมาอยู่ที่เฉลี่ย ๙.๕๕ วัน ซึ่งลดลงร้อยละ ๓.๕ จากปีที่ผ่านมาทั้งนี้เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวในระยะใกล้ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากประเทศจีนและมาเลเซียรวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน อนึ่ง ปัจจัยโดยรวมยังส่งเสริมการพัฒนาของนักท่องเที่ยวต่างชาติ อาทิ สถานการณ์ภายในประเทศที่เริ่มดีขึ้นทำให้การท่องเที่ยวไทยฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว การเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวจีน และค่าโดยสารสายการบินระหว่างประเทศที่ลดลงการเติบโตของค่าใช้จ่ายต่อการเดินทางของนักท่องเที่ยว ๑๐ ประเทศหลักของไทย

๒.๕.๑.๓ การประเมินศักยภาพอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย

๑) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้ในปัจจุบันการท่องเที่ยวได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยหากจะพิจารณาจากความพร้อมและศักยภาพของประเทศไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวพบว่าประเทศไทยยังมีจุดเด่นและข้อได้เปรียบจากประเทศคู่แข่งหลายประการ เช่น ท่าเรือที่ตั้งเป็นจุดศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ อัยยาศัยไมตรีของคนไทย เป็นต้น นอกจากนี้ ในปี ๒๕๕๘ World Economic Forum: WEF ได้จัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๓๕ จาก ๑๔๑ ประเทศทั่วโลก โดยหากพิจารณาในด้านที่สำคัญ พบว่าด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๑๖ ด้านโครงสร้างพื้นฐานของการคมนาคมทางอากาศ อยู่ในอันดับที่ ๑๗ ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อยู่ในอันดับที่ ๓๔ ด้าน

ความพร้อมของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ อยู่ในอันดับที่ ๖๐ ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เป็นจุดแข็งของการท่องเที่ยวของไทย

๒) การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้รับการคัดเลือกให้เป็นที่สุดของโลก ในการจัดอันดับระดับนานาชาติหลายอันดับ เช่น กรุงเทพฯ ได้รับเลือกเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ดีที่สุด ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ในปี ๒๕๕๘ โดย Master Card (Master Card's Asia Pacific Destinations Index ๒๐๑๕) รางวัลชายหาดที่ดีที่สุดในโลกของเอเชียในปี ๒๕๕๘ จาก World Travel Awards รางวัลประเทศท่องเที่ยวที่ดีที่สุดในการท่องเที่ยวครอบครัว การท่องเที่ยวเชิงพักผ่อน สถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการวิเวก ในปี ๒๕๕๗ รางวัลสถานที่เพื่อการประชุมและจัดงานยอดเยี่ยมจาก TTG Travel Awards ในปี ๒๕๕๗ และประเทศไทยได้รับรางวัลด้านการท่องเที่ยว Grand Travel Award จาก นิตยสาร Travel News นิตยสารธุรกิจท่องเที่ยวชื่อดังจากภูมิภาคแอฟริกาใต้ ในปี ๒๕๕๔ ติดต่อกันเป็นเวลา ๙ ปี เนื่องจากความมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยว ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของประเทศไทยในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมระดับโลก อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถคงความนิยมและรักษาอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

๓) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย ยังคงมีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน และศักยภาพในการพัฒนาตามวงจรการท่องเที่ยว ดังนี้

๓.๑) การวางแผนและตัดสินใจเที่ยว ที่ผ่านมามีประเทศไทยมีการจัดการและการทำการตลาดได้เป็นอย่างดี จากการจัดอันดับของ WEF ทางด้านประสิทธิภาพของการตลาดประเทศในการดึงดูดนักท่องเที่ยวในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยได้รับคะแนน ๕.๔ จาก ๗.๐ หรือเป็นอันดับที่ ๒๓ จาก ๑๔๑ ประเทศ ทั่วโลก อย่างไรก็ตามพบว่ามีโอกาสที่จะพัฒนาต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มทางการตลาดได้ อาทิ การอำนวยความสะดวกในขั้นตอนการดำเนินการขอวีซ่า การพัฒนาระบบวางแผนท่องเที่ยวและระบบจองบัตรโดยสาร รวมทั้งการปรับใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร

๓.๒) การเดินทางเข้าสู่ประเทศไทย ความครอบคลุมของเครือข่ายเที่ยวบินระหว่างประเทศและการเป็นศูนย์กลางในการท่องเที่ยวเชื่อมโยงประเทศอื่นในภูมิภาค ถือเป็นจุดแข็งของประเทศไทย จากการจัดอันดับของ International Air Transport Association ในด้านอัตราส่วนที่นั่งต่อกิโลเมตร บินต่อสัปดาห์ (Available International Seat-Km per Week) ในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยมีอัตราส่วนดังกล่าวสูงถึง ๒,๒๐๖ ที่นั่ง ซึ่งอยู่ในอันดับที่ ๑๓ จาก ๑๔๑ ประเทศทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังมีข้อจำกัดในด้านความเชื่อมโยงของระบบขนส่งมวลชนระหว่างสนามบินและตัวเมือง ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ปัญหาขีดความสามารถในการรองรับของสนามบิน และปัญหาขาดแคลนบุคลากร เป็นต้น

๓.๓) การพักอาศัยในประเทศไทย จากการสำรวจข้อมูลโรงแรมและสถานที่พักแรมในประเทศไทย พบว่า มีจำนวนที่เพียงพอ มีความหลากหลาย และอยู่ในระดับราคาที่เหมาะสม จากผลสำรวจ ห้องพักโดย Euro monitor และธนาคารแห่งประเทศไทย ในปี ๒๕๕๘ พบว่าประเทศไทยมีจำนวนห้องพักมากกว่า ๖๓๒,๐๐๐ ห้อง โดยมีการเติบโต กว่าร้อยละ ๓ ต่อปี ในช่วงปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๘ และยังได้รับคะแนนจาก Trip Advisor ในปี ๒๕๕๘ ด้านคุณภาพ

ของโรงแรมสูงถึง ๔.๘ จาก ๕.๐ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดในด้านมาตรฐานและการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการพัฒนาต่อยอดเพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์โลก

๔) การเดินทางภายในประเทศไทย ระบบการคมนาคมขนส่งและโลจิสติกส์ของประเทศไทยมีความพร้อมในระดับหนึ่ง โดยมีเส้นทางการคมนาคมทางอากาศเชื่อมโยงสู่เมืองหลักและเมืองรองอย่างครอบคลุมทั้งประเทศ มีเส้นทางการคมนาคมทางถนนที่ได้มาตรฐาน แต่ยังมีปัญหาในด้านการบริหารจัดการและการเชื่อมโยงของระบบขนส่งมวลชน ปัญหาในด้านคุณภาพและมาตรฐานของระบบขนส่งมวลชนสาธารณะ เส้นทางที่เชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวรอง ตลอดจนการขาดระบบข้อมูลและสารสนเทศที่นำมาใช้พัฒนาและสนับสนุนการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ

๕) ความพึงพอใจในการท่องเที่ยว ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและมีชื่อเสียงจำนวนมากซึ่งกระจายไปทั่วทุกภูมิภาค อีกทั้งบุคลากรไทยมีความโดดเด่นด้านการบริการแต่ยังมีปัญหาในเรื่องความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว การกระจุกตัวของแหล่งท่องเที่ยวหลักในบางพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาด้านขีดความสามารถในการรองรับปัญหามลพิษและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ปัญหาด้านความสามารถทางภาษาซึ่งจะส่งผลกระทบต่อศักยภาพของการท่องเที่ยวไทยในอนาคต หากยังไม่มีมาตรการด้านการบริหารจัดการอย่างเร่งด่วนเพื่อรักษาระดับความสามารถในการแข่งขันและพัฒนาอย่างยั่งยืน

๖) ความสะดวกสบายและความปลอดภัยในการท่องเที่ยว แม้ว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยได้รับการยอมรับในด้านคุณภาพการบริการและมีเครือข่ายอำนวยความสะดวกด้านการสื่อสารที่ค่อนข้างครอบคลุมแต่ในด้านความปลอดภัยและสุขอนามัยยังมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเรื่องมาตรฐานด้านความปลอดภัยและสุขอนามัยของประเทศไทยยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ เกิดอาชญากรรม อุบัติเหตุ และการหลอกลวงนักท่องเที่ยวบ่อยครั้ง ซึ่งจากการจัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๘๙ ของโลก ในด้านสุขอนามัย อันดับที่ ๑๑๖ ในด้านความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และอันดับที่ ๑๓๒ ในด้านความปลอดภัย โดยทั้งสามมิตินี้เป็นจุดที่ประเทศไทยต้องเร่งพัฒนา เพื่อส่งเสริมขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยว พร้อมทั้งจะรองรับการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

๗) การทบทวนประสบการณ์การท่องเที่ยวหลังจากเดินทางกลับ สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทยได้รับคะแนนความพึงพอใจที่สูงเมื่อเทียบกับประเทศคู่แข่งในภูมิภาค โดยมีระดับคะแนนเฉลี่ยโดย Trip Advisor ในปี ๒๕๕๘ ที่สูงถึง ๔.๖ จาก ๕.๐ คะแนน อย่างไรก็ตาม จำนวนข้อความแสดงความคิดเห็นเชิงบวกผ่านสื่อออนไลน์ยังอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยวขาเข้า พบว่ามีเพียง ๑๒๐ ข้อความต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติ ๑,๐๐๐ คน เมื่อเทียบกับประเทศออสเตรเลียซึ่งเป็นประเทศชั้นนำในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่ประสบความสำเร็จด้านการได้รับความความคิดเห็นเชิงบวก จากนักท่องเที่ยวกว่า ๗๑๘ ข้อความต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติ ๑,๐๐๐ คนบน Trip Advisor ในปีเดียวกัน จากการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวของไทยตามวงจรการท่องเที่ยว พบว่าประเทศไทยมีความโดดเด่นเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถสร้างความพึงพอใจได้สูง แต่ยังขาดการรักษาแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว ยังต้องปรับปรุงและ

ภาพลักษณ์ด้านลบต่อเนื่องที่ต้องเร่งแก้ไข ความสะอาดและสุขอนามัยของสถานที่ท่องเที่ยวเป็นอีกประเด็นที่ประเทศไทยต้องให้ความสนใจในการพัฒนา เพื่อยกระดับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานสูงขึ้นและดึงดูดนักท่องเที่ยวตลาดคุณภาพ

๒.๕.๑.๔ แนวโน้มสำคัญที่จะส่งผลต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของโลกใน

อนาคต

เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแนวโน้มของโลก ดังนั้น จึงต้องมีการวิเคราะห์แนวโน้มหลักของโลกหลายประการที่จะเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของไทย โดยปัจจัยและแนวโน้มที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ สรุปได้ดังนี้

๑) การเติบโตของชนชั้นกลางและรายได้ที่เพิ่มขึ้น (Growing middle class and rising disposable income) ด้วยพัฒนาการทางเศรษฐกิจโลกอย่างต่อเนื่องและโอกาสทางธุรกิจที่เพิ่มสูงขึ้น ประชากรในกลุ่มชนชั้นกลางทั่วโลก มีแนวโน้มการเติบโตกว่าร้อยละ ๕ ต่อปี ในช่วงปี ๒๕๕๒ – ๒๕๗๓ โดยปัจจัยขับเคลื่อนหลักมาจากประเทศในกลุ่มเอเชียแปซิฟิก และเมื่อพิจารณา ๑๐ อันดับสูงสุดของนักท่องเที่ยวเข้าในประเทศไทย พบว่าเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาจากประเทศที่มีสัดส่วนของกลุ่มชนชั้นกลางค่อนข้างสูง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวจีนและชาวอินเดีย อีกทั้งคาดว่าจะมีอัตราการเติบโตของสัดส่วนของกลุ่มชนชั้นกลางเพิ่มสูงขึ้นอีกในอนาคตซึ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความเต็มใจในการใช้จ่ายระหว่างการท่องเที่ยวในระดับสูง ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการทางด้านคุณค่าและมีความสอดคล้องทางด้านภาษากับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เพื่อเป็นการแปรแนวโน้มของโลกให้เป็นการพัฒนาทางด้านรายได้ให้แก่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทย

๒) การเติบโตของสายการบินต้นทุนต่ำ (Low cost carriers [LCC] on the rise) จะส่งผลต่อการพัฒนาการเชื่อมต่อและเพิ่มความสะดวกในเส้นทางการเดินทางภายในและระหว่างประเทศทั่วโลก อันจะเป็นการเพิ่มทางเลือกในการเดินทางและลดค่าใช้จ่าย จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเติบโตของการเดินทางและจำนวนของนักท่องเที่ยวทั่วโลก โดยคาดการณ์ว่าความต้องการท่องเที่ยวด้วยบริการสายการบินต้นทุนต่ำจะได้รับความนิยมมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันการใช้บริการสายการบินต้นทุนต่ำเพื่อเดินทางท่องเที่ยว มีส่วนแบ่งการตลาดอยู่ที่ร้อยละ ๒๖ ของการเดินทางทางอากาศทั่วโลก โดยในประเทศไทยมีส่วนแบ่งการตลาดอยู่ที่ร้อยละ ๒๔ สำหรับเที่ยวบินระหว่างประเทศ และร้อยละ ๖๓ สำหรับเที่ยวบินในประเทศ สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการสนับสนุนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับเส้นทางคมนาคมทางอากาศ รวมถึง การส่งเสริมความร่วมมือของสายการบินในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวภายในประเทศสู่เมืองรองต่างๆ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านและการเชื่อมต่อระหว่างประเทศ เชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญ อาทิ จีน และอินเดีย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศดังกล่าวให้เดินทางสู่ประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น

๓) การเติบโตของสังคมผู้สูงอายุซึ่งมีการใช้จ่ายใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยวสูง (Ageing population with high willingness to spend) จากการคาดการณ์ของ Horvath HTL ในอีก ๓๕ ปี ข้างหน้าหรือภายในปี พ.ศ. ๒๕๙๓ จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุหรือผู้ที่มิอายุ

๖๐ ปีขึ้นไปต่อประชากรโลกเพิ่มสูงขึ้นกว่าร้อยละ ๒๑ เมื่อเทียบกับปี ๒๕๕๖ ซึ่งมีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งหมดเพียงร้อยละ ๑๒ โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มที่มีความเต็มใจในการใช้จ่ายใช้สอยระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวต่อปีสูงกว่านักท่องเที่ยวในช่วงอายุอื่น เช่นกลุ่ม Millennials หรือกลุ่ม Gen Y ถึง ๓ เท่า โดยในปี ๒๕๕๘ นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุทั่วโลก มีค่าใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยอยู่ที่ ๘,๗๓๖ เหรียญสหรัฐต่อคนต่อปี ในขณะที่ค่าใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวของกลุ่ม Millennials เฉลี่ยอยู่ที่ ๒,๙๑๕ เหรียญสหรัฐ ดังนั้น กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุนับเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพสูงและควรให้ความสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวตามหลักการ Tourism For All เพื่อสร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว

๔) การใช้เทคโนโลยีระหว่างการเดินทาง (Adoption of travel technology during the travel journey) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้สื่อสังคมออนไลน์หรือช่องทางออนไลน์มีส่วนสำคัญในการสืบค้นข้อมูลและเพิ่มความสะดวกสบายตลอดการเดินทางของนักท่องเที่ยว จากการคาดการณ์ของ Euro monitor พบว่าอัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยของรายได้จากการใช้ช่องทางออนไลน์สำหรับการท่องเที่ยวทั่วโลก (Global online travel revenues growth) อยู่ที่ร้อยละ ๑๐ ต่อปี โดยเพิ่มขึ้นจาก ๑๖๖ พันล้านเหรียญสหรัฐ ในปี ๒๕๕๔ เป็น ๓๖๓ พันล้านเหรียญสหรัฐในปี ๒๕๖๓ อย่างไรก็ตาม โครงสร้างพื้นฐานและศักยภาพด้านระบบสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทยในปัจจุบันยังเป็นข้อจำกัดการพัฒนา ดังนั้น รัฐบาลควรให้ความสำคัญในการลงทุนพัฒนาและส่งเสริมระบบการท่องเที่ยวผ่านช่องทางออนไลน์และสนับสนุนการลงทุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ให้กับธุรกิจท้องถิ่น เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งในปัจจุบันการท่องเที่ยวของไทยยังล้าหลังด้านการส่งเสริมข้อมูลและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวทางออนไลน์ที่ต้องเร่งพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในอนาคต

๕) นักท่องเที่ยวมุ่งเน้นประสบการณ์และให้ความสำคัญกับความรู้เชิงลึกของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ (Experiential travelers with more sophisticated expectations) ปัจจุบันนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาประสบการณ์ที่มากกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบเดิมๆ ทั่วไป โดยต้องการสัมผัสวิถีชีวิตผู้คนและประเพณีท้องถิ่นอย่างแท้จริง มากกว่าการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ๆ และการจัดสรรแพ็คเกจการท่องเที่ยวที่สามารถให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยการร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น

๖) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบการท่องเที่ยว (Tourism segment trends) เนื่องด้วยปัจจัยและแนวโน้มที่กำลังเปลี่ยนไปในทุกมิติ ส่งผลให้กลุ่มนักท่องเที่ยวในอนาคตมีจุดประสงค์ในการท่องเที่ยวที่แปรเปลี่ยนจากเดิม อีกทั้งวิวัฒนาการดังกล่าวยังจะส่งผลสำคัญต่อตลาดการท่องเที่ยวโลก โดยสามารถจำแนกตามพฤติกรรมของกลุ่มนักท่องเที่ยว ออกเป็น ๑๓ กลุ่ม ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) การท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด (Sea Sun Sand Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) การ

ท่องเที่ยวเชิงกีฬา(Sport Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการเลือกซื้อสินค้า (Shopping Tourism) การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy tourism) การท่องเที่ยวเพื่อสันทนาการและความบันเทิง(Entertainment Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health & Wellness Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) การท่องเที่ยวเรือสำราญ (Cruise Tourism)และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious Tourism)

แนวโน้มในระยะ ๑๐ ปีข้างหน้า นักท่องเที่ยวที่ยังคงเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวหลักของโลก ได้แก่ นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด และนักท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการเนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีส่วนแบ่งทางตลาดเชิงมูลค่าอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และทางทะเลและชายหาด อีกทั้งยังมีแนวโน้มการเดินทางท่องเที่ยวในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น สาเหตุประการหนึ่งมาจากความแพร่หลายของข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว ที่แปลกใหม่ผ่านกระแสโลกสังคมออนไลน์หรือสื่อสังคมดิจิทัล อีกทั้งความต้องการสัมผัสแหล่งวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม นอกจากนี้ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงกีฬาเริ่มมีแนวโน้มเติบโตอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับกับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ รวมไปถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คาดว่าจะมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นแบบทวีคูณเช่นเดียวกัน ทั้งหมดนี้เป็นผลสืบเนื่องจากรายได้ของนักท่องเที่ยวที่เติบโตขึ้นและความต้องการในบริการแบบครบวงจรที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้บ่งชี้ถึงนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ เพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศ

๒.๕.๑.๕ ผลกระทบจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่อภาพรวมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในอนาคต

๑) ประเทศไทยมีโอกาสสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นทั้งจากนักท่องเที่ยวต่างประเทศและนักท่องเที่ยวภายในประเทศ แนวโน้มการท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบการท่องเที่ยว แต่ด้วยปัจจัยพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวที่แข็งแกร่งและมีการเติบโตของปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ ของอุปสงค์หรือศักยภาพด้านความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงทำให้ประเทศไทยมีโอกาสสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้มากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐานเพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวในอนาคต

๒) การพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตควรมุ่งเน้นการบรรลุเป้าหมายเชิงคุณภาพของการเติบโตด้านรายได้จากนักท่องเที่ยวในกลุ่มต่างๆ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยมีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ต่อประเทศรัฐบาลไทยรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจพฤติกรรมและความต้องการที่แตกต่างกันของนักท่องเที่ยว แต่ละกลุ่มที่มีศักยภาพในการเติบโตในอนาคตเพื่อตอบสนองต่ออุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปดังนี้

(๑) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงสุดสำหรับประเทศไทย ประกอบด้วยกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ กลุ่มนักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด กลุ่มนักท่องเที่ยว เชิงการแพทย์ และกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เนื่องมาจากประเทศไทยมีศักยภาพและความได้เปรียบในเชิงปริมาณและความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ อีกทั้งมีความพร้อมและความครบถ้วนทางการแพทย์ และคุณภาพการให้บริการด้านสุขภาพอย่างครบวงจรในราคาย่อมเยาเมื่อเทียบกับประเทศคู่แข่งในภูมิภาค หากแต่ว่าแหล่งท่องเที่ยวหลักของประเทศไทยล้นแล้วแต่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความเปราะบาง อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมหลายแห่งของประเทศยังขาดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น เพื่อรักษาและดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีศักยภาพเหล่านี้ รัฐบาลควรมุ่งเน้นยกระดับการท่องเที่ยวเหล่านี้ให้ทัดเทียมประเทศที่พัฒนาแล้ว รวมทั้งจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์ และจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมโทรม อาทิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ

(๒) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงระดับรองสำหรับประเทศไทย ประกอบด้วย กลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอาหาร กลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อการเลือกซื้อสินค้า และกลุ่มนักท่องเที่ยวทางน้ำและเรือสำราญ โดยการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีรายได้ค่อนข้างสูงและเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีค่าใช้จ่ายสูง

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและพิจารณารายได้ของนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ พบว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวในแต่ละสาขาการท่องเที่ยวนั้นมีรายได้ที่แตกต่างกัน อาทิ นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และนักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาดจะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีรายได้ระดับปานกลาง ในขณะที่เดียวกันนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวชั้นดีหรือมีรายได้ค่อนข้างสูง ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพและมีเป้าหมายด้านรายได้จากการท่องเที่ยวจึงควรให้ความสำคัญในระดับสูง (Priority) และระดับสูงมาก (High Priority) กับการพัฒนาสาขาการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงและมีขีดความสามารถเหนือประเทศอื่นในภูมิภาค อีกทั้งต้องเล็งเห็นการเติบโตของความต้องการในตลาด เพื่อคว้าโอกาสที่จะก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในภูมิภาคในกลุ่มท่องเที่ยวที่ประเทศไทยโดดเด่น เช่น กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และกลุ่มท่องเที่ยว ทางทะเลและชายหาด เป็นต้น

สรุปการศึกษาทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศต้นแบบและประเทศคู่แข่งรายสำคัญจากการศึกษาสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติของประเทศคู่แข่งและประเทศต้นแบบรายสำคัญทั้ง ๗ ประเทศ สามารถสรุปสาระสำคัญได้ว่า หลายประเทศเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อันรวมถึงการพัฒนาคุณภาพของสิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเพื่อการเข้ามาท่องเที่ยว และการพัฒนาคุณภาพของบุคลากร อีกหนึ่งข้อเรียนรู้คือการนำเอาเทคโนโลยีมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและเพื่ออำนวยความสะดวกด้านข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ในด้านทิศทางการพัฒนาบางประเทศเลือกที่จะตั้งเป้าหมายดึงดูดนักท่องเที่ยว

อย่างเฉพาะเจาะจง ในขณะที่บางประเทศตั้งเป้าหมายการพัฒนาเชิงกลุ่มการท่องเที่ยวที่ประเทศนั้นๆ มีศักยภาพ การบูรณาการเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ได้รับการเน้นย้ำในทุกแผนพัฒนาฯ เนื่องจากการบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยผลักดันแผนให้เป็น รูปธรรม และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

๒.๕.๒ นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว

ปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอีกทั้งมีขีดความสามารถทางการแข่งขันในระดับสูง ตลอดจนภาครัฐยังได้ให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องผ่านยุทธศาสตร์และแผนงานด้านการท่องเที่ยวในทุกๆ ระดับ ได้แก่ ระดับนานาชาติ เช่น แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน (พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๒๕๖๘) แผนการตลาดการท่องเที่ยวอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๓) กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศอื่นๆ เช่น CLMVT (กัมพูชา ลาว เมียนมา เวียดนาม ไทย) ระดับนโยบาย เช่น (ร่าง) ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ระดับส่วนกลาง เช่น ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ ระดับจังหวัดและท้องถิ่น เช่น แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัด แผนพัฒนาจังหวัดและกลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาเขตพื้นที่ท่องเที่ยวระดับสาขา เช่น แผนแม่บทอุตสาหกรรม การจัดประชุมและงานแสดงสินค้านานาชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) แผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๒)^{๕๖}

๑. รายงานการคาดการณ์อนาคตการท่องเที่ยวโลกสู่ปี ๒๕๗๓ (Tourism Towards ๒๐๓๐) โดยองค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) คาดว่า แหล่งท่องเที่ยวใหม่จะได้รับผลประโยชน์จากแนวโน้มและโอกาสที่จะเกิดขึ้น ดังนั้นจึงควรเตรียมความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการกำหนดนโยบาย ตลอดจนมาตรการต่างๆ ในด้านการส่งเสริมและพัฒนาสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ โครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก การตลาดและการพัฒนาบุคลากร เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ พร้อมทั้งสามารถป้องกันและลดผลกระทบทางลบต่างๆ ให้การท่องเที่ยวสามารถเติบโตได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

๒. แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน (พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๒๕๖๘) ได้มุ่งเน้นการผลักดันการบูรณาการของอาเซียนในทุกมิติอย่างสมบูรณ์ โดยมุ่งพัฒนาการตลาด มาตรฐานคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ ความเชื่อมต่อการลงทุนและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมระหว่างประเทศในภูมิภาค ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาอาเซียนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายการพัฒนา คือ การเพิ่มขีดความสามารถใน

^{๕๖} “อ้าวแล้ว, คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), หน้า ๑๗ - ๑๘.”

การแข่งขันของการท่องเที่ยวของอาเซียน และเสริมสร้างความยั่งยืนและการกระจายรายได้สู่ทุกภาคส่วนของการท่องเที่ยว

๓. (ร่าง) ยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) เป็นแผนแม่บทระดับชาติ ที่วางรากฐานการพัฒนาของประเทศไทย ที่มุ่งพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาให้ประเทศมีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง มีรายได้สูงอยู่ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว คนไทยมีความสุข อยู่ดี กินดี สังคมมีความมั่นคง เสมอภาคและเป็นธรรมซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพของประเทศไทยในทุกภาคส่วนและนำพาประเทศไทยให้หลุดพ้นทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และปัญหาความขัดแย้งในสังคม ตลอดจนสามารถรับมือกับภัยคุกคามและบริหารจัดการกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

๔. (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) จะมุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะ ๕ ปีที่จะสามารถต่อยอดในระยะต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีโดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นั้น จะมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงบูรณาการให้เติบโตอย่างสมดุลและยั่งยืนโดยมีแนวทางการพัฒนา ๓ แนวทาง คือ (๑) ส่งเสริมการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว โดยส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ พัฒนา กลุ่มคลัสเตอร์ท่องเที่ยว พัฒนาความเชื่อมั่นและดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดพัฒนาทักษะฝีมือบุคลากร และพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งให้เกิดความเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่าย (๒) ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้มีความทันสมัย จัดทำและบังคับใช้มาตรฐานด้านการท่องเที่ยว โดยปรับปรุงให้เอื้อต่อการพัฒนาสำหรับอนาคต สอดคล้องกับสถานการณ์ และส่งเสริมให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงการท่องเที่ยวได้ (๓) ปรับโครงสร้างการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

๕. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐) เป็นแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไทยในช่วงรอยต่อของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับแรกและฉบับที่ ๒ โดยมีการเน้นย้ำเรื่องการวางรากฐานการพัฒนาให้มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของโลก และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน โดยมี ๓ ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ (๑) การส่งเสริมตลาดท่องเที่ยว (๒) การพัฒนาสินค้าและบริการ และ (๓) การบริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อเป้าหมายการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว ๒.๕ ล้านล้านบาทในปี ๒๕๖๐ และเป็นแหล่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น รวมทั้งการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและชุมชนมีความเข้มแข็งและการมีจิตสำนึกในการพัฒนาบนพื้นฐานของความสมดุลและยั่งยืน

๖. แผนส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (พ.ศ. ๒๕๖๐) ที่จัดทำขึ้นเพื่อมุ่งเน้นการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่การเป็น “แหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม หรือ Preferred Destination” ซึ่งรวมถึงการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของประเทศจาก “Value for Money” ไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่รองรับนักท่องเที่ยวระดับคุณภาพมากขึ้น อีกทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อผลักดันการท่องเที่ยวของประเทศไทยสู่ความยั่งยืน ซึ่งคงไว้ด้วยเอกลักษณ์ความเป็นไทยรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสริมสร้างผู้ประกอบการและแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานและคำนึงถึงชุมชนและสังคมในด้านการสร้างรายได้อย่างเท่าเทียมทุกภาคส่วน โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการตลาดและ ประชาสัมพันธ์เพื่อเน้นคุณค่าการท่องเที่ยวของประเทศไทย การ

ขับเคลื่อนห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว สร้างมูลค่าเพิ่ม และกระจายรายได้อย่างยั่งยืนทุกภาคส่วนและการพัฒนาข้อมูลเชิงลึกด้านความต้องการของตลาดท่องเที่ยวจากนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวดังกล่าว นำมาสู่แนวคิดหลักในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) โดยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยในระยะ ๕ ปีถัดไปควรกำหนดภายใต้กรอบแนวคิดหลักๆ ดังนี้

หลักการสำคัญ คือ ส่งเสริมความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของประเทศ วางตำแหน่งทางการตลาดเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ เป็นแหล่งเพิ่มรายได้ และกระจายความเจริญสู่ประชาชน เชิดชูอัตลักษณ์และวัฒนธรรมไทย

เป้าหมายของการพัฒนา คือ การยกระดับประเทศไทยให้เป็นประเทศพัฒนาแล้ว การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ การเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพอย่างยั่งยืน

ประเด็นยุทธศาสตร์หลัก คือ การยกระดับสินค้าและบริการ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ การพัฒนาการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

๒.๕.๓ ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ กำลังจะสิ้นสุดภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ไว้ดังนี้ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้ โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน” โดยได้กำหนดเป้าหมายไว้ ๓ ด้าน คือ ๑) อันดับขีดความสามารถในด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า ๕ อันดับ หรือ เป็นลำดับ ๑ - ๗ ของทวีปเอเชีย ๒) รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕ และ ๓) กลุ่มท่องเที่ยวได้รับการพัฒนา ๘ กลุ่มท่องเที่ยว และเพื่อให้การพัฒนาสามารถบรรลุได้ตามวิสัยทัศน์ และเป้าหมายดังกล่าว จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา ๕ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ๑) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ๒) การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ๓) การพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว ๔) การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว และ ๕) การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประเมินผลการพัฒนาเมื่อสิ้นสุดระยะของแผนพัฒนาฯ สามารถสรุปได้ดังนี้^{๕๗}

๒.๕.๓.๑ ประสิทธิภาพและความสำเร็จของแผนฯ การประเมินประสิทธิภาพใน ๔ มิติ คือ วิสัยทัศน์ เป้าประสงค์การพัฒนา ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อน และตัวชี้วัดความสำเร็จ มีผลการประเมินที่สำคัญ ดังนี้

๑) วิสัยทัศน์ จากการสำรวจ พบว่ากว่าร้อยละ ๖๑ เห็นด้วยอย่างยิ่งว่า วิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาฯ นั้นมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวประเทศไทย ซึ่งมีการ

^{๕๗} “อ้าวแล้ว, คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), หน้า ๑๙ - ๒๐.”

เสนอแนะจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ให้เพิ่มการมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ เพื่อดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ซึ่งมีการใช้จ่ายต่อนักท่องเที่ยวและระยะเวลาในการท่องเที่ยวสูงขึ้น ปัจจัยดังกล่าวจะสามารถเพิ่มความมั่นคงและกระจายรายได้สู่ชุมชนได้

๒) เป้าประสงค์การพัฒนา กว่าร้อยละ ๘๔ เข้าใจถึงเป้าประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยนั้นคือการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างและกระจายรายได้ อย่างยั่งยืน และการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างรักก็ตาม จากการสอบถามความคิดเห็นเชิงลึกพบว่า มีเพียงร้อยละ ๓๕ เท่านั้นที่เห็นด้วยกับเป้าประสงค์ทั้งหมดซึ่งได้มีการนำเสนอว่าในการพัฒนาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในฉบับต่อไป ควรจะมีการกำหนดเจ้าภาพ หน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างชัดเจน อีกทั้งต้องมีการนิยามเป้าประสงค์ของแผนอย่างชัดเจน เพื่อให้ถ่ายทอดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปเป็นแนวทางพัฒนา

๓) ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อน พบว่ามีเพียงร้อยละ ๔๑ ที่สามารถนำแนวทางทั้งหมดจากแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติที่ยังขาดการบูรณาการเชิงรวมระหว่างภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน อีกทั้งหลายหน่วยงานยังไม่เห็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นหน้าที่หลักของหน่วยงาน จากสาเหตุดังกล่าวทำให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐานไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ตามที่คาดหวังและหากพิจารณาการประเมินผลตามเป้าหมายหรือตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้ พบว่าในภาพรวมแผนพัฒนาฯ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ ประสบความสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายในทุกด้าน ดังนี้

เป้าหมายที่ ๑ ด้านขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว จากการจัดอันดับโดย World Economic Forum ด้วยดัชนี Travel & Tourism Competitive Index ซึ่งประกอบไปด้วย ๔ กลุ่ม ตัวชี้วัดครอบคลุม ๑๔ ตัวชี้วัดย่อย อาทิ สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน นโยบายการท่องเที่ยวและปัจจัยเกื้อหนุน รวมไปถึงทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยประเทศไทยมีเป้าหมายการเพิ่มอันดับขีดความสามารถอย่างน้อย ๕ อันดับ ภายในปี ๒๕๕๙ หรือเป็นลำดับ ๑ - ๗ ของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ทั้งนี้พบว่าอันดับขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวของไทยโดยรวมพัฒนาขึ้น ๖ อันดับมาอยู่ที่อันดับ ๓๕ ของโลก ในปี ๒๕๕๘ ซึ่งบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวโดยรวมเปรียบเทียบกับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก คงที่ที่อันดับ ๑๐ ในภูมิภาคเมื่อเปรียบเทียบกับการจัดอันดับในปี ๒๕๕๔

๒. ขีดความสามารถด้านทรัพยากรมนุษย์ ธรรมชาติ และวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ดีขึ้น ๒ อันดับจากอันดับที่ ๖ มาสู่อันดับที่ ๔

๓. ขีดความสามารถด้านสถานะแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก คงที่อยู่ที่อันดับ ๙

๔. ขีดความสามารถด้านกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ถดถอยลง ๓ อันดับจากอันดับที่ ๑๐ มาสู่อันดับที่ ๑๓ แสดงให้เห็นถึงการ

พัฒนาของประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคที่เร็วกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมากนัก

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยใน รายละเอียด พบว่าความสามารถด้านความปลอดภัย และความสามารถด้านความยั่งยืนของ สิ่งแวดล้อมยังอยู่ในลำดับที่น่าเป็นห่วง คืออยู่ในลำดับที่ ๑๓๒ และ ๑๑๖ ของโลก ตามลำดับ แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะพัฒนาความปลอดภัยและภาพลักษณ์ด้านความปลอดภัยในการมา ท่องเที่ยวในประเทศไทย รวมถึงการวางมาตรการอย่างมีระบบ เพื่อส่งเสริมการฟื้นฟู อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของประเทศ

เป้าหมายที่ ๒ ด้านรายได้จากนักท่องเที่ยว ในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา หรือช่วงระหว่างปี ๒๕๕๔-๒๕๕๘รายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวไทย เพิ่มขึ้นใน อัตราร้อยละ ๑๕.๖ ต่อปี สูงกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ร้อยละ ๕ ต่อปี นอกจากนี้ พบว่าที่พักและการเลือก ซื้อสินค้าเป็นปัจจัยหลักในการสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวโดยส่งผลกว่าร้อยละ ๕๐ ของรายได้ ทั้งหมดในช่วงปี ๒๕๕๗ - ๒๕๕๘

เป้าหมายที่ ๓ ด้านการจัดตั้งเขตพัฒนาการท่องเที่ยว (Cluster) พบว่าในระยะที่ผ่านมาได้มีการออกกฎกระทรวงกำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยวไปแล้วรวม ๘ เขต ประกอบด้วย เขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันตกเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันออก เขตพัฒนาการท่องเที่ยวอันดามัน เขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนาเขตพัฒนาการท่องเที่ยว อารยธรรมอีสานใต้ เขตพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลกด้านวัฒนธรรม เขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิต ลุ่มแม่น้ำโขง และเขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลาง พร้อมทั้งได้มีการ จัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว ภายในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวทั้ง ๘ เขต เพื่อใช้เป็นกรอบ แนวทางการบูรณาการการพัฒนาในเขตพื้นที่ในระยะ ๕ ปีถัดไป

๒.๕.๓.๒ ตัวชี้วัดความสำเร็จ ร้อยละ ๕๐ เห็นด้วยกับประสิทธิภาพของตัวชี้วัด ความสำเร็จของแผนพัฒนาในขณะที่กลุ่มผู้สำรวจที่น้อยกว่าร้อยละ ๒๐ เห็นว่าควรมีการกำหนด ตัวชี้วัดความสำเร็จในด้านความยั่งยืนของการพัฒนา อาทิ จำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพที่ได้รับการ ปรับปรุงและพัฒนา หรือจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีการใช้จ่ายต่อนักท่องเที่ยวและ ระยะเวลาในการท่องเที่ยวที่ยาวนานขึ้น และในด้านความต่อเนื่องของแผนในการพัฒนาระยะยาว

๒.๕.๔ สรุปผลการวิเคราะห์ศักยภาพและโอกาสการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั่วโลกมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัย ขับเคลื่อนมาจากเศรษฐกิจโลกที่พัฒนาขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลางที่มีศักยภาพในการ ท่องเที่ยว กอปรกับการเติบโตของสายการบิน ต้นทุน ค่าที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางและเพิ่ม การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวรอง ทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกเพิ่มสูงขึ้นอีกทั้งการเติบโตของ ประชากรสูงวัยซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการใช้จ่ายใช้สอยสูง ซึ่งช่วยสนับสนุนการเติบโตของ กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วโลก ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวควรให้ความสำคัญกับการอำนวยความสะดวก กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงวัย อีกหนึ่งแนวโน้มสำคัญ คือการปรับใช้เทคโนโลยีในการท่องเที่ยว เนื่องจากการเติบโตอย่างก้าวกระโดดของการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันและสื่อสังคมออนไลน์ การพัฒนาการท่องเที่ยวในอีก ๕ ปีข้างหน้าต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยี ทั้งในด้านการ

เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญและการเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ความต้องการของนักท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกันจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถานที่เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นประสบการณ์ ซึ่งนับเป็นโอกาสของประเทศไทยที่จะนำจุดเด่นด้านวัฒนธรรมและความเป็นอยู่วิถีไทยมานำเสนอต่อนักท่องเที่ยวได้อย่างมีเอกลักษณ์

ในขณะเดียวกัน ประเทศต้นแบบและคู่แข่งรายสำคัญของประเทศไทยได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วโดยมีการเน้นย้ำที่การพัฒนาคุณภาพของการท่องเที่ยวอย่างองค์รวม อันประกอบด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการคมนาคม การอำนวยความสะดวก คุณภาพของบุคลากร และการปรับใช้เทคโนโลยี อีกทั้งยังมีการผลักดันการดำเนินงานอย่างบูรณาการ ทั้งระหว่างภาครัฐ ภาครัฐกับเอกชน และภาครัฐกับประชาชน ซึ่งเป็นบทเรียนสำคัญของประเทศไทยในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นกลไกนำไปสู่การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมและเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ จากการศึกษาแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ซึ่งมุ่งให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เป็นการวางหลักการการพัฒนาให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถเป็นแหล่งสร้างรายได้และกระจายรายได้ได้อย่างยั่งยืน อันจะช่วยขับเคลื่อนประเทศไทยให้เป็นประเทศรายได้สูงที่พัฒนาแล้วตามเจตจำนงของแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี

อย่างไรก็ดี ประเทศไทยยังประสบปัญหาในด้านความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยความสะอาด คุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และการกระจายตัวของนักท่องเที่ยว ดังนั้น แนวทางการพัฒนาตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพของอุตสาหกรรมพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มความสะดวก ความปลอดภัย และการเชื่อมต่อสู่พื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพบุคลากรการท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน เพื่อเปิดโอกาสการพัฒนาและสนับสนุนการกระจายรายได้อย่างแท้จริง โดยมีการส่งเสริมการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพและมีการปรับใช้เทคโนโลยีรวมถึงการวางระบบบริหารอย่างเป็นรูปแบบเพื่อเพิ่มการบูรณาการในการทำงาน

๒.๕.๕ ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอนาคต จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคต ทั้งในประเด็นการเตรียมพร้อมรองรับจากภาวะความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น และการพัฒนาเพิ่มศักยภาพของประเทศไทยเพื่อใช้ประโยชน์จากโอกาสใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากภาวะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไปพร้อมๆ กัน โดยสามารถสรุปกระแสการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่อาจจะกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยได้ ดังนี้

๒.๕.๕.๑ กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเชื่อมโยงของโลกได้ส่งผลกระทบต่อถึงกันหมดทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและการเคลื่อนย้ายของแรงงาน (Workforce flow) การรวมตัวกันของประเทศต่างๆ ในการเพิ่มอำนาจต่อรอง การไหลเวียนเงินทุน การขยายขอบเขตตลาดซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวที่ผู้ประกอบการต้องเปลี่ยนมุมมองพัฒนาตัวเอง เพื่อรับกับคู่แข่งคู่ค้า และลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

๒.๕.๕.๒ สังคมสูงวัย (Aging society) หลายประเทศก้าวสู่สังคมสูงวัย โดยเฉพาะลูกค้าหลักของไทยคือ กลุ่มยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลีได้รวมถึงประเทศไทยเองก็กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยในปี ๒๐๓๐ และจากการคาดการณ์ขององค์การสหประชาชาติสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๙.๒ ในปี ๒๕๓๓ เป็นร้อยละ ๑๑.๗ ในปี ๒๕๕๖ มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุจะเพิ่มสูงถึง ร้อยละ ๒๑.๑ ในปี ๒๕๙๓ ซึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่อแรงงานที่อาจจะขาดแคลนในบางสาขา โครงสร้างประชากรและวัยแรงงานที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป และตลาดนักท่องเที่ยวสูงอายุจะมีขนาดใหญ่ขึ้น

๒.๕.๕.๓ สังคมเมือง (Urbanization) การเพิ่มขึ้นของเมืองใหญ่ทั่วโลกนำมาซึ่งความเจริญและโอกาสทางธุรกิจ แต่ก็มีผลกระทบตามมาเช่นกัน ได้แก่ความแออัดของชุมชน ปัญหาขยะ มลพิษ ค่าครองชีพที่สูงขึ้นในมุมด้านการท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดการกลืนวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมแฟชั่นเกาหลีใต้ร้านอาหารต่างประเทศ อาจเกิดการสูญเสียความเป็นท้องถิ่นของชุมชน มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง นอกจากนี้ยังเกิดการกระจุกตัวของคนในชุมชนเมืองทำให้หลายเมืองที่บริหารจัดการไม่ดีไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ทั้งที่มีโอกาส และเสน่ห์ของเมืองจะสูญเสียไปจากสิ่งก่อสร้างที่คล้ายกันของเมืองใหญ่

๒.๕.๕.๔ ชีวิตดิจิทัล (Digital lifestyle) มีผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางด้วยตนเองเพิ่มความนิยมต่อโทรศัพท์ Smart phone ที่ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร แต่ยังสามารถใช้บริการข้อมูล (Data) ในระบบอินเทอร์เน็ตได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่เพียงแต่สามารถค้นหาข้อมูลด้านการเดินทาง ที่พัก แหล่งท่องเที่ยว แต่ยังสามารถทำการจองได้โดยทันที (Real time) ซึ่งปัจจุบันผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวต่างให้ความสำคัญกับพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) เป็นอย่างมากตั้งแต่การให้บริการด้านข้อมูล การจอง และการซื้อขาย ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเตรียมตัวและเดินทางด้วยตนเองได้ง่ายกว่าเดิมมาก

๒.๕.๕.๕ ความปลอดภัยในการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในการท่องเที่ยวมากขึ้น ประกอบกับการสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วมีส่วนในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตที่เกี่ยวข้องกับโรคระบาด การก่อการร้าย การชุมนุมประท้วง และภัยพิบัติทางธรรมชาติดังจะเห็นได้จากวิกฤตทางการเมืองในประเทศไทย ส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลงอย่างมีนัยสำคัญ หรือผลของการระบาดของโรค SARS และไข้หวัดนกส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทั่วโลก

๒.๕.๕.๖ สายการบินต้นทุนต่ำส่งผลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว การให้เปิดบริการสายการบินต้นทุนต่ำ (Low Cost Airline) และการแข่งขันที่สูงในธุรกิจการบิน ส่งผลให้ค่าโดยสารมีราคาถูกลงกว่าเดิม โดยเฉพาะบัตรโดยสารราคาพิเศษสำหรับการเดินทางนอกฤดูกาลท่องเที่ยว (Low season) นอกจากจะส่งผลกระทบให้มีการเดินทางเพิ่มขึ้น เพิ่มการกระจายตัวของการเดินทางนอกฤดูกาลท่องเที่ยว ยังส่งผลให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจก่อนการเดินทาง (Last minute) เพิ่มขึ้น ทั้งนี้จากการศึกษาของ Airline profiler พบว่า ในปี ค.ศ. ๒๐๑๓ ร้อยละ ๒๓ ของผู้โดยสารเครื่องบินทั่วโลก เดินทางด้วยสายการบินต้นทุนต่ำและสายการบินต้นทุนต่ำมีอัตราที่นั่งที่ขายได้โดยเฉลี่ยสูงกว่าสายการบินมาตรฐาน แต่โดยภาพรวมผู้โดยสารมีความพึงพอใจในบริการที่ได้รับจากสายการบินมาตรฐาน (Full service airlines) มากกว่าที่ได้รับในสายการบินต้นทุนต่ำสะท้อนให้เห็นว่า

มากกว่า ๑ ใน ๕ ของผู้โดยสารเครื่องบิน ให้ความสำคัญต่อราคามากกว่าความสะดวกสบายและสายการบินต้นทุนต่ำมีแนวโน้มได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น

๒.๕.๕.๗ การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environment) ผลกระทบจากการทำลายสภาพแวดล้อม การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ทำให้โลกได้รับผลกระทบและเป็นต้นเหตุของภัยพิบัติที่เพิ่มมากขึ้น หลายประเทศได้ให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังและนำมาสู่ภาคปฏิบัติมีสนธิสัญญาด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและแนวทางปฏิบัติจากทุกภาคส่วนอย่างเป็นรูปธรรม นักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวแบบมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เรื่องของสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัจจัยที่หลายประเทศแสดงจุดยืนและหาแนวทางการร่วมมือและจัดทำเป็นแผนระดับชาติและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวใช้เรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นจุดแข็งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

๒.๕.๕.๘ การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asian Economics Community: AEC) ภูมิภาคอาเซียนหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวสูงที่สุดในโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๖ คือร้อยละ ๘.๕ โดยมีการคาดการณ์ว่าภายหลังการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าประเทศไทยเพิ่มขึ้น แนวโน้มการเติบโตของภูมิภาคอาเซียนจะกลายเป็นองค์การทางภูมิรัฐศาสตร์ที่มีความสำคัญและทั่วโลกต่างจับตามอง จึงเป็นความท้าทายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยที่จะใช้ประโยชน์จากตลาดที่ใหญ่ขึ้นในความร่วมมือในระดับภูมิภาค สำหรับการท่องเที่ยวในประเทศไทยเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวจากประเทศกลุ่มอาเซียนกับปริมาณนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย ปริมาณนักท่องเที่ยวในประเทศในกลุ่มอาเซียนมีแนวโน้มเติบโตสูงขึ้น ซึ่งประเทศไทยได้รับผลประโยชน์จากการเป็นศูนย์กลางในภูมิภาคอาเซียน ดังนั้น เมื่อเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและการเปิดเสรีภาคทางการท่องเที่ยว จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ประเทศไทยสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้เพิ่มมากขึ้น

๒.๕.๕.๙ การท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัยการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) เป็นต้น รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวมีแนวโน้มขยายตัว เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มต้องการที่จะเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างในการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ต้องการสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์กิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมของทรัพยากรพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ

๒.๕.๗ ทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทย

ทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทยในอนาคต ต้องพัฒนาไปสู่ความมั่นคง (Stability) ความมั่งคั่ง (Prosperity) และความยั่งยืน (Sustainability) โดยความมั่นคงคือความสามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพแม้ในภาวะวิกฤตต่างๆ ทั้งจากภายในประเทศและต่างประเทศ ความมั่งคั่งคือ การท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ และความยั่งยืนคือ การพัฒนาที่สนองความต้องการของ

นักท่องเที่ยวโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม และชุมชน เพื่อให้เกิดการเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทยต้องสามารถตอบสนองต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวในตลาดโลกได้โดยมีส่วนแบ่งทางการตลาดเพิ่มขึ้นสามารถสร้างความสมดุลของการท่องเที่ยวจากการเพิ่มรายได้เพิ่มค่าใช้จ่าย เพิ่มจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว และมีการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปยังชุมชนและท้องถิ่นอย่างทั่วถึง รวมทั้งได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มศักยภาพและสร้างข้อได้เปรียบในการแข่งขันให้กับบุคลากรและผู้ประกอบการไทย ดังนั้น กรอบแนวคิดในการพัฒนาในระยะต่อไป จึงควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของการท่องเที่ยว เพื่อจะพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นประเทศจุดหมายปลายทางเพื่อการเดินทางมาพักผ่อนที่มีคุณภาพ (Quality Leisure Destination) โดยมีประเด็นสำคัญในการพัฒนา ๖ ประเด็น ดังนี้

๒.๕.๗.๑ เพิ่มความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Higher Tourist & Stakeholder Satisfaction) โดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐาน และมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีความปลอดภัย ความสะอาด พัฒนาบุคลากร ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวให้มีใจพร้อมให้บริการ และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวก โดยมีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการคมนาคมที่ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึง ครอบคลุมเส้นทางหลักและเส้นทางรองที่จะเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว

๒.๕.๗.๒ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environment Protection) โดยการคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ และมีการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

๒.๕.๗.๓ การกระจายช่วงเวลาการท่องเที่ยว (Seasonality Expansion) เพื่อเป็นการสร้างรายได้และกระจายรายได้สู่แหล่งท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

๒.๕.๗.๔ กระจายแหล่งท่องเที่ยวการจ้างงานสูงขึ้น (Income Distribution) เพื่อเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยว และเป็นการเสริมสร้างการจ้างงานในท้องถิ่น เป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น

๒.๕.๗.๕ เพิ่มค่าใช้จ่ายต่อหัวการเพิ่มมูลค่าสินค้าการท่องเที่ยว (Higher Revenue)

๒.๕.๗.๖ การเติบโตอย่างยั่งยืนของจำนวนนักท่องเที่ยว อย่างสมดุลกับขีดความสามารถในการรองรับ (Sustainable Growth)^{๕๘}

๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย

พื้นที่อำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน แต่จะมีเพียงผู้มีอาชีพพรานที่เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า มาสร้างกกปางและอาศัยพักแรมชั่วคราวเท่านั้น ต่อมามีกลุ่มคนจากนครไทย ด่านซ้าย และหล่มสัก อพยพย้ายถิ่นฐานเดิมเข้ามาตั้งรกราก

^{๕๘} “อ้าวแล้ว, กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยพ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐, เมื่อ ๔ ตุลาคม ๒๕๕๙.

บริเวณบ้านชมพู บ้านมุง วังโพรง ไทรย้อย จากนั้นก็ขยับขยายที่ทำกินไปที่วังยาง บ้านน้อยชุ่มชื้นเหล็ก และเนินมะปราง ในที่สุด โดยตัวอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาประมาณ ๔๒ ปี ชื่อบ้านเนินมะปราง ขึ้นกับตำบลบ้านมุง อำเภอวังทอง ลักษณะภูมิประเทศประมาณร้อยละ ๔๕ เป็นภูเขาหินปูนอายุกว่า ๓๐๐ ล้านปี มีถ้ำอยู่มากมาย จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวชมกำลังของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ มีการปลูกระดมมวลงน แทรกซิม บ่อนทำลายความมั่นคง และชุ่มโจมตีเจ้าหน้าที่รวมทั้งสถานที่ราชการอยู่เนืองๆ ทางราชการจึงได้แยกพื้นที่บางส่วนของอำเภอวังทองตั้งเป็น กิ่งอำเภอเนินมะปราง ขึ้นเมื่อวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๙ มีปลัดอำเภอหัวหน้ากิ่งอำเภอคนแรกชื่อ นายประยูร อินทรทัศน์ และได้รับการยกฐานะเป็น อำเภอเนินมะปราง เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๖ มีร้อยตรี สมชาย นววิวัฒน์ ดำรงตำแหน่งนายอำเภอคนแรก จัดเป็นอำเภอชั้น ๓ และนับเป็นอำเภอที่ ๙ ของจังหวัดพิษณุโลก ปัจจุบันมีถ้ำมากมายให้ทุกท่านได้รับชม เช่น ซากดึกดำบรรพ์ อักษรญี่ปุ่น โบราณ ฯลฯ

อำเภอเนินมะปรางอยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดพิษณุโลกประมาณ ๖๘ กิโลเมตร มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงามน่าสัมผัส คือ

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาทำพล ครอบคลุมเนื้อที่ ๑,๗๗๕ ไร่ในท้องที่อำเภอเนินมะปราง ห่างจากตัวเมืองพิษณุโลก ๘๕ กิโลเมตร พื้นที่บริเวณนี้เป็นภูเขาหินปูน ยอดสูงสุด ๒๓๖ เมตร มีหน้าผาสูงชันเว้าแหว่งอันเกิดจากการกัดเซาะของน้ำฝนนับหลายล้านปี เกิดเป็นถ้ำต่างๆ มากมายทั่วบริเวณ ได้แก่ ถ้ำนเรศวร ถ้ำเรือ ที่มีหินงอกหินย้อยสวยงาม ถ้ำลอด ซึ่งสามารถเดินทะลุไปยังอีกด้านหนึ่งของภูเขาได้ นอกจากนี้ยังพบซากดึกดำบรรพ์ของหอยและปะการัง เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นท้องทะเลมาก่อน และยังมีภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์รูปมือคนบนเพิงผาหิน และอักษรญี่ปุ่นโบราณสลักบนก้อนหิน พรรณไม้และร่องรอยสัตว์ป่าต่างๆ ที่มักพบระหว่างทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติ เหมาะแก่การทัศนศึกษาเชิงนิเวศ นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อขอข้อมูลได้เจ้าหน้าที่เมื่อเดินทางมาถึงยังสำนักงานเขต การเที่ยวชมถ้ำต่างๆ ต้องนำไฟฉายติดตัวมาด้วย ในช่วงฤดูฝนถ้ำบางแห่งไม่สามารถเข้าชมได้เนื่องจากมีน้ำท่วมพื้นถ้ำ

เขาวัดถ้ำมวง ต.บ้านมุง อ.เนินมะปราง จ.พิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีภูเขาหินปูน สลับสลับซ้อน ทอดยาว รอบๆหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านได้เรียกว่า คุณหมิงแห่งเมืองไทย

ชมฝูงค้างคาวบินออกหากินยามเย็น เป็นสายยาวสวยงามนับล้านๆตัว ที่บ้านมุง อำเภอเนินมะปราง ตั้งแต่ช่วงเวลา ๑๘.๐๐ น. เป็นจนถึงประมาณ ๑๙.๐๐ น. หรือ ประมาณ ๑ ชม. โดยสามารถมองเห็นแนวเส้นของฝูงค้างคาวที่บินเป็นแนวโค้งคล้ายคลื่นยาวหลายกิโลเมตรทีเดียว เป็นภาพที่หาชมได้ยาก ถือว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสุด Unseen ของเมืองไทยอีกแห่งหนึ่ง

ถ้ำนเรศวร อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าผาทำพล ตำบลบ้านมุง ซึ่งในบรรดาถ้ำที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันนั้นนับว่าถ้ำนเรศวรเป็นถ้ำที่สวยงามที่สุด เนื่องจากความกว้างและหินงอก หินย้อยตลอดจนผนังถ้ำมีความโค้งคล้ายกับพระมาลาเปียงหรือหมวกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่พระองค์ทรงสวมในขณะทำสงครามยุทธหัตถี จึงได้รับการเรียกว่า ถ้ำนเรศวร เพื่อให้สอดคล้องกับความงามของถ้ำและเพื่อเทิดพระเกียรติคุณของพระองค์ท่าน

ถ้ำเดือน-ถ้ำดาว ตั้งอยู่บริเวณหน่วยพิทักษ์ สล. ๘ ลักษณะเป็นถ้ำที่มีน้ำไหลตลอดภายในยาวประมาณ ๑.๔ กม. มีหินงอกหินย้อยซับซ้อนสวยงามมาก

ถ้าพระวังแดง เป็นถ้ำที่ยาวและใหญ่เชื่อมต่อกันหลายถ้ำ มีความยาวประมาณ ๑๒.๕ กิโลเมตร ถือว่าเป็นถ้ำที่ยาวมาก ภายในถ้ำมีห้องโถงขนาดใหญ่มีหินงอกหินย้อยสวยงามและมีลำห้วยอยู่ด้านล่าง ในลำห้วยมีสิ่งที่น่าสนใจเป็นปลาพันธุ์ใหม่หายาก คือ ปลาชื่อถ้ำพระวังแดงหรือปลาไม่มีตา เนื่องจากอาศัยอยู่ในถ้ำเป็นเวลานานจนมีการปรับตัวให้เหมาะแก่การดำรงชีวิตภายในถ้ำซึ่งไม่มีแสงเพียงพอ

ถ้ำเรือ ภายในพบรูปรอยคล้ายเรือคว่ำอยู่บนเพดานถ้ำ เกิดจากการที่น้ำท่วมซ้ำแล้วซ้ำเล่า ทำให้ผนังถ้ำถูกกัดเซาะและเกิดการละลาย จนรูคล้ายรูปเรือคว่ำในที่สุด ในฤดูแล้งระดับน้ำห้วยที่ไหลลอดผ่านถ้ำมีปริมาณลดลงสามารถเดินเที่ยวชมความงามของถ้ำได้สะดวก

ถ้ำผาแดง อาจเป็นเพราะบนหน้าผาเหนือปากถ้ำ มีสีแดงเคลือบอยู่ จึงเป็นที่มาของชื่อถ้ำ ในอดีตเคยเป็นที่อยู่ของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ จากการสำรวจพบเศษภาชนะดินเผา ตกแต่งด้วยลายเชือกทาบและสะเก็ดหินกองไว้บนพื้นถ้ำ ในปัจจุบันโครงสร้างของถ้ำมีความเหมาะสม จึงเป็นที่อยู่อาศัยของค้างคาว ๒ ชนิด คือ ค้างคาวปากย่น และค้างคาวปีกถุงเคราดำ เป็นค้างคาวกินแมลง ที่ช่วยกำจัดศัตรูพืชให้กับเกษตรกร

ถ้ำลอด ถ้ำนี้เกิดจากน้ำกัดเซาะเป็นลำน้ำทะลุภูเขา มีน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปี สามารถเดินเข้าไปอีกฟากหนึ่งได้ ทางเดินสะดวกสบายในฤดูแล้ง แต่ค่อนข้างลำบากในฤดูฝนด้านในถ้ำอากาศจะเย็นสบายและกว้างขวาง อีกด้านหนึ่งเป็นที่ตั้งของวัดและสำนักสงฆ์ และยังเป็นที่อยู่ของลิงวอกจำนวนมาก

อ่างเก็บน้ำ เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ อยู่ที่ หมู่ที่ ๗ บ้านรักไทย ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง บริเวณอ่างเก็บน้ำจะมีพลับพลาที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้งเสด็จเปิดหมู่บ้านรักไทย (๔ หมู่บ้าน) เมื่อปี ๒๕ มีต้นไม้มหิธรรอบๆ ร่มรื่น เหมาะสำหรับพักผ่อน และตกปลา

ไร่กุหลาบ เป็นไร่ลำไย ภายในไร่มีไม้ผลหลากหลายชนิด เช่น ลำไย เงาะ กระท้อน เป็นต้น มีอาคารเปลี่ยนตั้งอยู่ตรงส่วนที่เป็นสันภูเขาสามารถที่จะมองเห็นทัศนียภาพได้รอบๆ มีสวนหย่อมสำหรับเป็นที่นั่งพักผ่อนหย่อนใจ มีสวนพันธุ์ไม้ ดอกไม้ที่ตกแต่งไว้สวยงามเหมาะสำหรับถ่ายภาพที่สวยงาม และเหมาะสำหรับพักผ่อนบรรยากาศสบายๆ พร้อมมีบ้านพักรับรอง

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เถกิงศักดิ์ ชัยชาญ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเคยมาท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว ๒ – ๓ ครั้งมาท่องเที่ยวในช่วงเดือนตุลาคม-ธันวาคมโดยใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทางใช้เวลาในการท่องเที่ยว ๒ – ๓ วันและมากับครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความเข้าใจถึงลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแต่ไม่ครบถ้วนโดยเข้าใจว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อการใช้อยู่ในพื้นที่จากการท่องเที่ยวร่วมกันด้านความสัมพันธ์ภายในห่วงโซ่อุปทานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางด้านต้นน้ำกลางน้ำและปลายน้ำพบว่าปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจนในทุกปัจจัยผลการศึกษาดังกล่าวถึงผลกระทบทางตรงของปัจจัยด้านต้นน้ำปัจจัยด้านกลางน้ำและปัจจัยด้านปลายน้ำที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวพบว่าปัจจัย

ด้านการบริหารจัดการหรือปัจจัยด้านต้นน้ำที่มีผลกระทบทางตรงต่อปัจจัยด้านการให้บริการหรือปัจจัยด้านกลางน้ำในภาพรวมของ ๒ แหล่งท่องเที่ยวให้ผลเหมือนกันทั้ง ๓ ปัจจัยเรียงตามลำดับผลกระทบ คือ ปัจจัยด้านประสบการณ์และการปฏิบัติหน้าที่ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและปัจจัยด้านทรัพยากรและศักยภาพขององค์กรด้านปัจจัยด้านการให้บริการหรือปัจจัยด้านกลางน้ำที่มีผลกระทบทางตรงต่อปัจจัยด้านระดับความพึงพอใจโดยรวมของนักท่องเที่ยวหรือปัจจัยด้านปลายน้ำพบว่าทั้งเหมือนกันและแตกต่างกันใน ๒ แหล่งท่องเที่ยว คือ เหมือนกันในด้านอาหารและงานฝีมือท้องถิ่นที่มีผลกระทบต่อความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยรวมมากที่สุดที่แตกต่างกันคือลำดับรองลงมาเป็นด้านที่พักอาศัยสำหรับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ขณะที่เป็นด้านสถานที่และกิจกรรมสำหรับอุทยานแห่งชาติภูเรือ ด้านปัจจัย ด้านการบริหารจัดการ หรือปัจจัยด้านต้นน้ำที่มีผลกระทบทางตรงต่อปัจจัยด้านระดับความพึงพอใจโดยรวมของนักท่องเที่ยวหรือปัจจัยด้านปลายน้ำพบว่ามีความแตกต่างกันใน ๒ แหล่งท่องเที่ยวโดยเป็นปัจจัยด้านประสบการณ์และการปฏิบัติหน้าที่และปัจจัยด้านคุณลักษณะขององค์กรตามลำดับสำหรับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ขณะที่เป็นตัวแปรด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและตัวแปรด้านการนำข้อมูลที่ได้รับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามลำดับสำหรับอุทยานแห่งชาติภูเรือ จากผลการศึกษาทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนาในส่วนใดส่วนหนึ่งของโซ่อุปทานจะเกิดผลกระทบต่อส่วนอื่นเสมอ โดยมีผลกระทบมากน้อยต่างกันทำให้สามารถพิจารณาได้ว่าควรพัฒนาปัจจัยใดก่อนหลังมากน้อยเพียงใดเพื่อเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อโซ่อุปทานการท่องเที่ยว^{๕๙}

นภลัย มีลาและคณะ ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษานักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอมัญพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนมากรอยละ ๗๕.๔ มีความรู้ความเข้าใจและสามารถตอบคำถามต่อหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างถูกต้อง โดยปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวได้แก่ อายุการศึกษา สถานภาพการสมรส อาชีพและรายได้ ปัจจัยด้านการรับรู้ข่าวสารได้แก่ ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ และปัจจัยด้านประสบการณ์การท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวที่ชอบสวนแนวทางการประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้และเสริมสร้างนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศคุณภาพดีให้มีจำนวนมากขึ้น พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการประชาสัมพันธ์คืออาชีพ รายได้ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ แหล่งข้อมูลข่าวสารและความถี่ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์^{๖๐}

บุญพา คำวิเศษณ์ ได้วิจัยเรื่อง ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอดงหลวง จังหวัดพังงาผลการวิจัยพบว่า

^{๕๙} นาวาอากาศตรีเอกศักดิ์ ชัยชาญ, “การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๖).

^{๖๐} นภลัย มีลาและคณะ, “การศึกษาคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษานักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอมัญพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”, **รายงานการวิจัย**, (งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๕๒, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๒).

๑. ข้อมูลพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกกลอย อำเภอดงหลวง จังหวัดพิจิตร พบว่า ประชากรเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุระหว่าง ๓๐-๔๐ ปี มากที่สุด การประกอบอาชีพมีอาชีพรับจ้างและทำธุรกิจส่วนตัว มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนหมู่บ้านวัดเขาตั้งอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกกลอย มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ร้านอาหาร ทางเดินศึกษาธรรมชาติห้องน้ำสาธารณะศาลานั่งพักผ่อน ระบบรักษาความปลอดภัย มีแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้สะดวก ประปาท้องถิ่นประปาภูมิภาคบ่อน้ำดื่ม และน้ำจากธรรมชาติ

๒. แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าความคิดเห็นต่อองค์ประกอบในด้านการท่องเที่ยวของชุมชนหมู่บ้านวัดเขาในภาพรวมอยู่ในระดับมากซึ่งพบว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) อยู่ในระดับมากรองลงมา ได้แก่ ด้านสถานที่ท่องเที่ยวและที่พักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว (Attractions and Accommodation) ด้านความพร้อมและความรู้ความเข้าใจของชุมชนด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity) และด้านกิจกรรมบริการเบ็ดเตล็ด (Amenity) อยู่ในระดับมาก^{๖๑}

อิทธิพล โกมล ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอก อำเภอสว่างวีระวัฒน์ จังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า

๑. ข้อมูลทั่วไปและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ส่วนมากช่วงอายุ ๑๖-๒๕ ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและนักท่องเที่ยวมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นส่วนใหญ่ เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนและเดินทางมา โดยส่วนมากทางโดยรถยนต์ส่วนตัว มาพักผ่อนกับกลุ่มเพื่อนหรือผู้ร่วมงานเป็น ซึ่งส่วนมากจะทราบจากเพื่อนหรือคนรู้จัก และจำนวนครั้งของนักท่องเที่ยวที่เคยมาพักผ่อนที่บ้านวังน้ำมอกส่วนมากเคยมาแล้ว ๒ - ๓ ครั้ง ระยะเวลาที่อยู่อิ่มสบายในบ้านวังน้ำมอก ๒-๓ วัน ด้านค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อคนนั้นจะอยู่ในระดับมากกว่า ๑,๐๐๐ บาท และส่วนมากต้องการที่จะกลับมาพักผ่อนและท่องเที่ยวอีก นักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ อยากจะให้มีการบริการทางด้านนวดแผนโบราณ นวดสปา ปั่นจักรยานและควรมีป้ายบอกทางให้ชัดเจน และป้ายความรู้ทางด้านแหล่งที่มาของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งด้วย

๒. รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่า เกิดการรวมกลุ่มโฮมสเตย์ โดยอาศัยทุนทางสังคมที่เป็นจุดขาย อันได้แก่ ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โดยให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพักอาศัยและเก็บค่าที่พักและค่าตอบแทนตามความเหมาะสม เพื่อให้กลุ่มตั้งอยู่ได้อย่างยั่งยืน ชุมชนมีส่วนร่วมต่อการกระบวนกาตั้งแต่การรับรอง การลงทะเบียน การบายศรีสู่ขวัญต้อนรับ การร่วมกิจกรรมท่องเที่ยวตามที่กำหนดไว้ ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้ และตระหนักเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความรู้สึกหวงแหนและต้องการอนุรักษ์ไว้ ชุมชนมีอาชีพ รายได้ และเกิด

^{๖๑} บุญพา คำวิเศษณ์, “ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกกลอย อำเภอดงหลวง จังหวัดพิจิตร”, รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๗).

ความเข้มแข็ง สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรดำเนินการใน ๓ ด้าน คือด้านที่พักอาศัย ควรมีการปรับปรุงห้องสุขา และจัดหาที่ทิ้งขยะ ให้ดีขึ้น ด้านสถานที่ท่องเที่ยวและบริการ ควรจัดทำป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ต่างๆ ให้ชัดเจน และควรมีการเพิ่มบริการด้านการนวดแผนโบราณ นวดสปา และด้านบุคลากร ควรมีการจัดอบรมหรือประชุมให้ความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และเกิดความยั่งยืน นอกจากนี้ ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าว เพราะเด็กจะได้สืบทอดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ต่อไป^{๖๒}

สุจิตราภรณ์ จุสปาโล ได้วิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล ผลการศึกษาพบว่า โปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตความพอเพียงของชาวบ้าน ร่วมกิจกรรมรักษาสันติภาพสิ่งแวดล้อม เช่น เดินชมปะการัง สัมผัสสัตว์หลากหลายชนิด การเลี้ยงสาหร่ายผมนาง ปลุกหญ้าทะเล อาหารพะยูน ปล่อยพันธุ์ปูม้าไข่ สร้างบ้านปลาการ์ตูน ปลุกปะการังเขากวาง เป็นต้น และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อเอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างรายได้จากอาชีพเสริมเรื่องการท่องเที่ยว โดยนำร่องที่ชุมชนบ้านบากันใหญ่ หมู่ที่ ๒ ตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล^{๖๓}

วัชรภรณ์ จันทร์ขำ ได้วิจัยเรื่อง ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาบ้านดอนมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน พบว่า กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เกิดขึ้นจากองค์กร ชุมชนได้ร่วมกันจัดการท่องเที่ยวขึ้นโดยใช้ศักยภาพของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว^{๖๔}

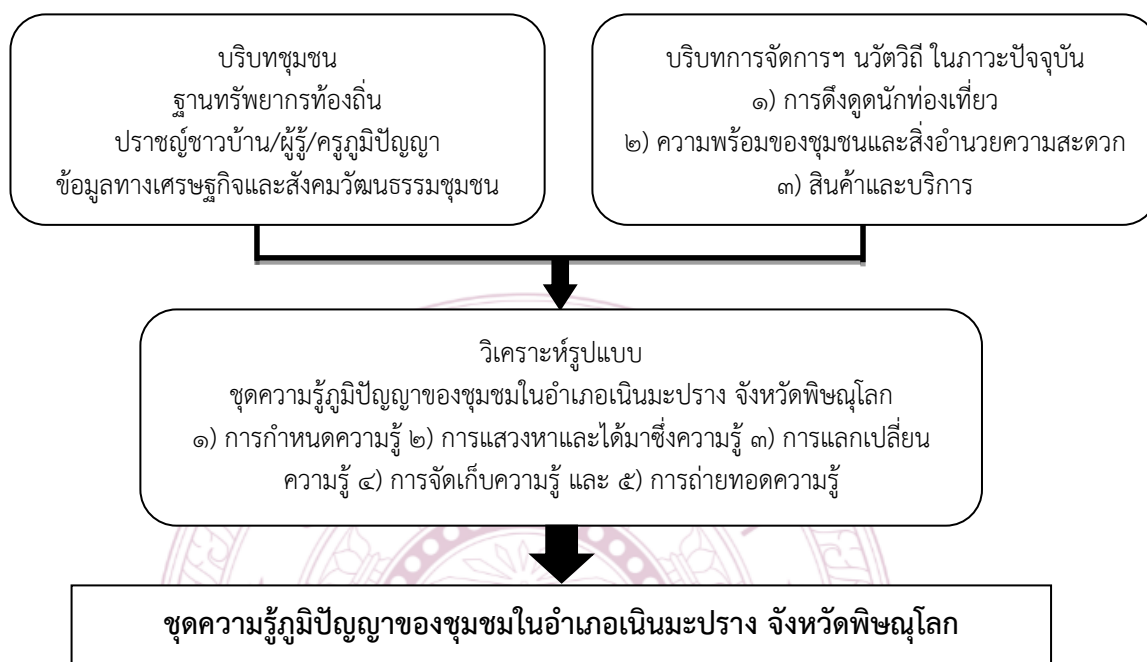
^{๖๒} อธิพิล โกมล, “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓).

^{๖๓} สุจิตราภรณ์ จุสปาโล, “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการอุดมการศึกษา (สกอ.) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔).

^{๖๔} วัชรภรณ์ จันทร์ขำ, “ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาบ้านดอนมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓).

๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการ และวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อส่งเสริมการพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และ ๓) เพื่อสร้าง ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)

ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ดังนี้

๓.๑.๑.๑ ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้ง หนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดและองค์ประกอบความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ตามแนวคิดพระพุทธศาสนาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบในการศึกษา

๓.๑.๑.๒ ทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ การจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น นวัตกรรม รวมไปถึงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน องค์กร/สถาบันในประเทศ

๓.๑.๑.๓ ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการพัฒนา เพื่อแสวงหาคำตอบที่สำคัญในการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๑.๑.๔ สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ และรูปแบบการพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๑.๒ การศึกษาแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research)

ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ กระบวนการสร้าง การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าดังนี้

๓.๑.๒.๑ ทำการศึกษาและคัดเลือกผู้ประกอบการ องค์กร ชุมชน จำนวน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

๓.๑.๒.๒ กำหนดองค์ประกอบ และความสอดคล้อง ของ "การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว" ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)

๓.๑.๒.๓ ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์แนวคิด รูปแบบ การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ปัญหา อุปสรรค และเสนอชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและท่องเที่ยวในชุมชน

๓.๑.๒.๔ สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา การจัดการ การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ปัญหา อุปสรรค และเสนอชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิเคราะห์มาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหาร ประชาชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องของในระดับประเทศได้รับทราบ

๓.๑.๒.๕ สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา และต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชนจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ราษฎรชุมชนและเครือข่ายเอกชน จำนวน ๔๐ คน ในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสู่ความเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจชุมชน

๓.๒.๒ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยสนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control) ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย หรือ stakeholders ซึ่งผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จากแนวทางการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หาลักษณะร่วม (Common Character) และข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) รูปแบบ การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน โดยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน ๑๐ คน ได้แก่

๓.๒.๒.๑ พระครูอดุลธรรมสาร (บัญญัติ) เจ้าคณะอำเภอเนินมะปราง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๒.๒.๒ นางสาวปณณสิริ ธนอมมิตร หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยว สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก

๓.๒.๒.๓ นางสุทธิรักษ์ อาจงค์ พัฒนาการอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๒.๒.๔ นางสาววิมล เกตุศรีบุรินทร์ วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก

๓.๒.๒.๕ นายบุญชนะ คลองภูเขียว นายกองค์การบริหารส่วนตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๒.๒.๖ นางสาวธนกร น้อยพันธ์ ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีตำบลบ้านม่วง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๒.๒.๗ นายพงศกร พิพัฒน์เดชา ปลัดเทศบาลตำบลเนินมะปราง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๒.๒.๘ นายวรชัย เทียงไธสง กำนันตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๒.๒.๙ นายมานพ สังข์เทศ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๘ บ้านเผ่าไทย ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๒.๒.๑๐ นายชัยวัฒน์ กะถิ่นทอง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๑ บ้านร่มเกล้า ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ข้อมูลจากการวิเคราะห์แบบสอบถาม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ นำมาประกอบสร้าง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อที่จะนำมาใช้ในการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ต่อไป

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” เน้นการศึกษาวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๓.๓.๑ แบบการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ (In-depth Interview Semi-Structure)

เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกปลายเปิด โดยกำหนด แก่นนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง แหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ เพื่อให้ประเด็นในการสนทนากว้างขวาง และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิด รูปแบบ การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ปัญหาอุปสรรค และเสนอชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว แบบสัมภาษณ์มีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ สภาพทั่วไป ขององค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๒ ลักษณะ การถ่ายทอด และการต่อยอด องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๓ ความต้องการ การพัฒนาต่อยอด องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๔ ปัญหาในการพัฒนาและการส่งเสริม การใช้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว มีอะไรบ้าง

ประเด็นที่ ๕ การเผยแพร่ องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๖ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนาและการส่งเสริม การใช้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีอะไรบ้าง

๓.๓.๒ การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group)

โดยดำเนินการร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง โดยมีประเด็นสนทนา ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ การเผยแพร่ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๒ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน ควรมีกระบวนการส่งเสริม การใช้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๓ ปัญหาและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการส่งเสริม การใช้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๔.๑ การลงพื้นที่ในอำเภอเนินมะปราง

โดยการนำของแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง

๓.๔.๒ การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับแกนนำชุมชน ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง

๓.๔.๓ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง

๓.๔.๔ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

ประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยว เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการใช้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยมีประเด็นสนทนา เช่น การเผยแพร่กระบวนการส่งเสริม การใช้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ปัญหา อุปสรรค และเสนอยุทธศาสตร์ในการส่งเสริม การใช้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นหลัก เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการตรวจสอบข้อมูลแล้ว จากนั้นผู้วิจัยจะได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๓.๕.๑ วิเคราะห์สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๕.๓ วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคของ การพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๕.๓ ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบที่สำคัญต่อ รูปแบบ หลักการ และกระบวนการในการส่งเสริมการพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๕.๒ ศึกษาวิเคราะห์แนวทางส่งเสริม การใช้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓.๕.๖ การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อให้เห็นสภาพทั่วไป แนวทางการพัฒนา และเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน และองค์กร

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อส่งเสริมการพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และ ๓) เพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากการศึกษาปรากฏผลการวิจัยดังนี้

๑. สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๒ การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๓. การสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๔. องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

สภาพชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอเนินมะปรางในปัจจุบัน จากการสำรวจเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ปัจจุบันชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปรางส่วนใหญ่ถูกรวบรวมไว้ที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเนินมะปราง ซึ่งเป็นผลมาจากการดำเนินการโครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยมีชุมชนในอำเภอเนินมะปรางที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจำนวน ๑๑ หมู่บ้าน แต่ชุดความรู้ดังกล่าวก็มีจำนวนไม่มาก และเน้นเพียงเพื่อการนำเสนอสำหรับนักท่องเที่ยวเป็นหลัก เนื้อหาจึงไม่ครอบคลุมนัก ในขณะเดียวกันชุดความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปรางบางส่วนก็อยู่ที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กระจายอยู่ในพื้นที่ชุมชนต่างๆ

จากการสัมภาษณ์ นายศุภกิจ ชันทอง นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ได้ให้ข้อมูลว่า

“ชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปรางส่วนใหญ่ยังค่อนข้างกระจัดกระจาย ไม่มีการรวบรวมอย่างชัดเจน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปรางไม่

ค่อยมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวเท่าใดนัก การรวบรวมชุดความรู้จึงอาศัยการบันทึกหรือคัดลอกข้อมูลจากสื่อต่างๆ ประกอบกับการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันชุดความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นของอำเภอเนินมะปรางเฉพาะเลยก็มี อย่างเช่น การทอผ้าลายขอมมะปราง การทำซาลาเปาไส้มะม่วง ซึ่งตอนนี้ก็ยังไม่ได้รวบรวมข้อมูลไว้ แต่ก็มี การนำเสนอเรื่องท้องถิ่นยวนวดีอยู่”^๑

ในขณะที่นางทองอยู่ พันธุ์สัจย์ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าบ้านผารังหมี อำเภอเนินมะปราง ก็ได้ให้ข้อมูลว่า

“ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องทอผ้านั้นก็ได้รับการสั่งสมมาจากบรรพบุรุษ ต่อมาก็มาประดิษฐ์ดัดแปลงลวดลายตามบริบทสมัยใหม่ หรือตามความสนใจของลูกค้า บางทีทางราชการก็ให้ออกแบบ ความรู้ที่มีก็อยู่กับตัวเองเป็นหลัก ใครอยากได้ความรู้ก็ต้องมาสัมภาษณ์ถามเอา ไม่ได้รวบรวมไว้ เพราะมันก็มีหลากหลาย ทั้งความรู้ทั่วไป หรือความรู้เฉพาะด้าน บางทีมันก็มั่วปะปนกัน จนแยกไม่ออกว่า นี่เป็นภูมิปัญญาเฉพาะท้องถิ่น และนั่นเป็นภูมิปัญญาทั่วไป มันก็เลยรวบรวมยาก”^๒

เมื่อคณะนักวิจัยในโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ได้ลงพื้นที่ติดตามเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า มีเพียง ๕ ชุมชนที่มีผลการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ก่อให้รายได้ใหม่จากการท่องเที่ยวชุมชน ได้รับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP เกิดรายได้กระจายไปยังครัวเรือน และเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คนในชุมชนมีความสุข และมีการจัดการด้านการท่องเที่ยวชุมชนอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากเสร็จสิ้นโครงการ OTOP นวัตวิถี ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และมีการรวบรวมชุดความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชนไว้ ได้แก่

- ๑) บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๒) บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๓) บ้านลำภาศ หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๔) บ้านหัวเขา หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๕) บ้านผารังหมี หมู่ที่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๔.๑.๑ สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำปาด

บ้านน้ำปาดตั้งอยู่บริเวณเนินเขาที่มีลำคลองพาดผ่านและมีป่าปกคลุมหนาแน่น มีทิศเหนือติดกับบ้านชำตอง ตำบลชมพู ทิศใต้ติดกับบ้านพนมทอง ตำบลพันชาลี อำเภอวังทอง ทิศตะวันออกติดกับบ้านปลวกงาม ตำบลชมพู ทิศตะวันตกติดกับบ้านเนินสะอาด ตำบลท่าหมื่นราม อำเภอวังทอง ชาวบ้านนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมลำคลองทั้งสองฝั่ง มีประชากร ๘๖๐ คน ๕๐๐ ครัวเรือน ชาวบ้านที่ส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอนครไทยและเพชรบูรณ์ แต่เดิมที่บ้านน้ำปาดมีชื่อว่า “บ้านเฉลียงงาม” ซึ่งหมู่บ้านนี้ในทุกฤดูฝนหากมีฝนตกหนักจะมีน้ำหลากจากภูเขาเข้าท่วมหมู่บ้าน

^๑ นายศุภกิจ ชันทอง, สัมภาษณ์, นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

^๒ นางทองอยู่ พันธุ์สัจย์, สัมภาษณ์, ฝ่ายประชาสัมพันธ์กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง บ้านผารังหมี หมู่ที่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

แต่ทว่าไม่นานเพียงไม่กี่วันน้ำก็จะไหลไปที่อื่น ที่หมู่บ้านนี้จึงเสมือนเป็นทางผ่านของน้ำ เสมือนน้ำเคี้ยงปาดหรือผ่านเข้ามา ด้วยลักษณะนี้ชาวบ้านจึงเปลี่ยนชื่อบ้านจาก “บ้านเฉลียงงาม” เป็น “บ้านน้ำปาด”^๓

บ้านน้ำปาดเป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิมและมีประชากรที่ย้ายมาจากนครไทยและเพชรบูรณ์ที่นำวัฒนธรรมพื้นถิ่นติดตัวมาด้วย พร้อมกับชาวบ้านที่นี่มีศรัทธาที่เหนียวแน่นต่อพระพุทธศาสนา และมีหลักธรรมเป็นแก่นในการยึดเหนี่ยวจิตใจและหล่อหลอมความเป็นชุมชน ทำให้ประเพณีที่เกี่ยวข้องและยึดโยงกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ชาวบ้านน้ำปาดจึงมีประเพณีกวนข้าวยาคุซึ่งประเพณีนี้จะทำในช่วงหลังการเก็บเกี่ยวได้ผลผลิตจากข้าวในนา ก็จะเอามาทำบุญทำทานกัน โดยส่วนหนึ่งจะนำไปถวายพระภิกษุ และส่วนที่เหลือจะนำไปให้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่นับถือ สิ่งที่เห็นได้ชัดจากประเพณีนี้คือ พลังสามัคคีที่ไม่ว่าจะเป็นวัดอุทิศต่าง ๆ เช่น ข้าวสาร มะพร้าว เงินทองที่นำมาทำในพิธีกวนข้าวยาคุล้วนมาจากการร่วมด้วยช่วยกันของคนในชุมชนและผู้ที่ยากร่วมบุญทั้งสิ้น นอกจากประเพณีกวนข้าวยาคุแล้วที่นี่ยังมีประเพณีแห่พระรอบบ้านและรดน้ำดำหัวในวันสงกรานต์ด้วย

บ้านน้ำปาดเป็นหมู่บ้านที่ไม่ใหญ่นักแต่มีความเป็นมาที่เก่าแก่กว่า ๓๐๐ ปี เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมของชาวนครไทยและใช้ภาษาที่เรียกว่า “ไทยเต็ง” และมีสถาปัตยกรรมโบราณและภาพเขียนโบราณที่โบสถ์ ๑๐๐ ปี วัดน้ำปาด นอกจากสร้างโบสถ์ด้วยวิธีโบราณแล้ว ภาพจิตรกรรมฝาผนังก็ยังใช้วิธีการเขียนสีแบบโบราณอีกด้วย

ภาพที่ ๔.๑ ภาพจิตรกรรมฝาผนังโบสถ์วัดน้ำปาด

^๓ กรมการพัฒนาชุมชน, ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู อำเภอนีนะมราฐ จังหวัดพิษณุโลก, (กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๖๒), หน้า ๓-๔.

บ้านน้ำปาดมีครุภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจและสามารถให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวที่สำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

นายสมพร เหมกระโทก ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำปาด ด้านประวัติศาสตร์ ได้ให้ข้อมูลว่า

“หมู่บ้านเป็นคนที่ย้ายมาจากกำแพงเพชรมาอยู่ที่นี่กว่า ๓๐ ปีแล้วแต่ก่อนทำอะไรทำนาแต่พอราคาข้าวตกต่ำก็เลยเลี้ยงแพะเป็นอาชีพเสริม ถ้าจะพูดเรื่องประวัติของหมู่บ้านน้ำปาดนี่คือที่นี่มีน้ำจาก ๔ คลองไหลมารวมที่คลองน้ำปาดทีเดียว ทุกปีน้ำก็จะท่วมที่นี่ประมาณ ๓-๔ วัน เลยเรียกกันเล่น ๆ ว่าบ้านน้ำหลากเรียกไปเรียกมาจากบ้านน้ำหลากก็กลายเป็นบ้านน้ำปาด ผู้คนส่วนมากมาจากนครไทยเยอะที่แรกก็มีบ้านไม่กี่หลัง ตอนนี่เริ่มมีบ้านเกือบ ๕๐๐ หลังคาเรือน คนที่นี่เป็นคนที่น้ำใจดี มีงานบุญอะไรถ้าเอ่ยปากก็จะทำทันที ไม่มีอะไรที่จะทำไหวเท่ากับคนน้ำปาด เช่น จะสร้างโบสถ์ก็ไม่ถึง ๗ ปีเสร็จ กำแพงวัดนี้ไม่ต้องถึงปีก็จะเสร็จแล้ว เรื่องของการดูแลนักท่องเที่ยวเราเตรียมการต้อนรับดูแลอย่างดี พอเราจะเปิดเป็นบ้านท่องเที่ยวชาวบ้านก็ยินดีและให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาเราจะเล่าเรื่องโบสถ์เก่า มีการต้อนรับด้วยวงอังกะลุงกับดนตรีย้อนยุค แล้วพาเที่ยว เล่าตั้งแต่เรื่องของหมู่บ้านและอาหาร จะมีไกด์ชุมชนเพื่อเล่าเรื่องของโบสถ์ โดยปราชญ์ชุมชนที่บ้านผู้ใหญ่บ้านจะเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นจุดที่เริ่มทำในทุกกิจกรรม”^๔

ส่วนนายหลอน มีศรี ซึ่งเป็นคนดั้งเดิมของบ้านน้ำปาดและเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัฒนธรรมได้อธิบายความรู้เกี่ยวกับโบสถ์โบราณวัดน้ำปาดว่า

“โบสถ์นี้เป็นโบสถ์มหาอุดที่มีประตูข้างเดียว โบราณทำกันอย่างนี้ใช้ปูนไม่ใช่เหล็กเลย เขาเอาเปลือกหอยมาแช่น้ำแล้วเอามาตำผสมเป็นปูนเอามาฉาบผนังโบสถ์ ใช้วิธีเขียนสีแบบโบราณ เอาน้ำคั้นจากใบขี้เหล็กมาทาาก่อนจะเขียนสี แล้วก็เอาขมิ้นผงมาลงดูถ้าขมิ้นไม่เปลี่ยนเป็นสีแดงเคาก็จะเอาน้ำคั้นจากใบขี้เหล็กมาทาอีกจนขมิ้นเปลี่ยนเป็นสีแดงจึงจะเขียนภาพได้ ภาพวาดเป็นเรื่องพระเวสสันดรชาดก ปัจจุบันนี้โบสถ์นี้ยังใช้ทำพิธีต่าง ๆ งานบวชอะไรอย่างนี้โบสถ์ก็เป็นกระเบื้องไม้ แต่ตอนนี้รื้อแล้วก็เอาหลังคาสังกะสีมาใส่แทน”^๕

บ้านน้ำปาดมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ความคิดสร้างสรรค์ที่ชาวบ้านน้ำปาดใช้สิ่งที่ธรรมชาติมอบให้มารังสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์อันทรงคุณค่าทั้งด้านอาหารและหัตถกรรมที่พร้อมจะให้นักท่องเที่ยวได้ลิ้มลอง ได้แก่ หมวกสานไม้ไผ่ กล้วยดอกไม้ออบเนย โตก พวงกุญแจบ้านโคมไฟไม้ไผ่ กระเป๋าผ้าดิบไผ่สาน กล้วย ๓ ฤดู น้ำพริกป่า ฝาชื่อดอกพิกุล และแยมกล้วย

๔.๑.๒ สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านมุงเหนือ

บ้านมุงเหนือผู้คนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวบ้านที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเป็นการอพยพหนีภัยสงครามเข้ามาทางจังหวัดเพชรบูรณ์ และเดินทางมาถึงจังหวัดพิษณุโลก และมีคนกลุ่มหนึ่งเข้ามาตั้งหลักแหล่งที่บ้านมุงในปี พ.ศ. ๒๒๘๕ ซึ่งที่มาของการเรียกหมู่บ้านนี้ว่าบ้านมุงนั้น มาจากชาวบ้านตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มซึ่งภาษาอีสานเรียกวิธีการที่มีคนหลาย ๆ คน มารวมเป็นกลุ่มเดียวกันว่า “มุงกัน” อีกทั้งสมัยก่อนชาวบ้านที่นี่จะใช้ช้าง

^๔ นายสมพร เหมกระโทก, สัมภาษณ์, ครุภูมิปัญญาด้านประวัติศาสตร์ บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

^๕ นายหลอน มีศรี, สัมภาษณ์, ครุภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

“เริ่มจากการตัดทำบายศรีด้วยตนเองเพราะมีใจรัก จากการทำบายศรีที่เคยเห็นกันทั่วไปที่ทำมาจากใบตอง นางอัมพรสังเกตว่าบายศรีแบบนี้เก็บไว้ได้ไม่นาน ก็เลยทดลองทำบายศรีที่ทำจากใบลาน ซึ่งบายศรีที่ทำจากใบลานจะมีสีขาวนวลสวยงามและสามารถเก็บไว้ได้นาน นอกจากทำบายศรีแล้ว ยังสานดอกกรวยข้าวด้วยใบลานและทำดอกไม้จากดอกไม้ไฟอีกด้วย”^๗

นายธวัชชัย พุทธชานา ภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านมุงด้านผ้ามัดย้อม ซึ่งได้เรียนรู้การทำผ้ามัดย้อมมาจากคนที่เป็นรุ่นพี่ในชุมชน แล้วก็มาต่อยอดสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าเพื่อขายให้กับนักท่องเที่ยว ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับที่มาของชุดความรู้ผ้ามัดย้อมว่า

“ได้เรียนรู้การทำผ้ามัดย้อมมาจากคนที่เป็นรุ่นพี่คิดว่าผ้ามัดย้อมทำได้ง่าย สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งต่าง ๆ รอบตัวและข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันได้ และยังเป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวบ้านมุงถ้าทำได้จริงศิลปินชาวบ้านทำเรื่องผ้ามัดย้อมและในอนาคตอยากจะพัฒนาผ้ามัดย้อมโดยนำสีจากธรรมชาติมาใช้กับผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีทั้งเส้น ผ้าพันคอ และผ้าเช็ดหน้า วิธีการทำก็ไม่ยาก มัดผ้าเพื่อให้เป็นลวดลายตามที่ต้องการ แล้วก็ย้อมกับสีที่ต้มไว้ได้เลย รอให้ผ้าแห้งหมาดๆ ก็แกะออก ก็จะเห็นเป็นลวดลาย”^๘

ส่วนนายชิต สอนใจ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานจักสานและทำไม้กวาดจากทางมะพร้าวของบ้านมุงเหนือ ให้สัมภาษณ์ว่า “ทำไม้กวาดมากกว่า ๕๐ ปีแล้ว โดยเริ่มจากการตัดทำไม้กวาดด้วยตนเองจากการดูลายมัดขอบกระดังง์ที่พ่อทำให้เห็นตั้งแต่สมัยที่ยังเด็ก จึงลองเอาวิธีมัดลายขอบกระดังมาลองดัดแปลงมัดไม้กวาดทางมะพร้าว ที่ใช้ด้ามเป็นไม้ไผ่ ทำให้ไม้กวาดทางมะพร้าวที่มัดด้วยวิธีนี้มีความแข็งแรงและทนทานมาก”^๙

ผลิตภัณฑ์ชุมชน OTOP นวัตกรรม ที่สำคัญของบ้านมุงเหนือ ได้แก่ ข้าวหมากน้ำมะม่วง แม็กเนตรูปค้างคาว กล้วยเบรคแตกกบเลย ข้าวตากทอดหน้ามะม่วง แหนมพริกป่า พริกป่าควั่นแห้ง มันเบรคไม่อยู่ ไส้กรอกอีสานไรซ์เบอร์รี่ ไม้กวาดเพื่อสุขภาพ และดอกไม้สวรรค์พระประจำวันเกิด

๔.๑.๓ สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านลำภาศ

บ้านลำภาศเป็นหมู่บ้านที่ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ซึ่งมีประชากรอพยพเข้ามาอยู่เป็นกลุ่มแรกคือ ผู้ใหญ่เทียน ดั่งพรหม ต่อมานายอ้าย ศักดิ์ ก็ได้ชวนชาวบ้านจากจังหวัดพิจิตรอพยพกันเข้ามาที่บ้านลำภาศ มีอาณาเขตติดต่อกับบ้านใหม่สามัคคี บ้านคลองซบรัง บ้านเนินสว่าง และบ้านหัวเขา เนื่องจากภูมิประเทศของบ้านลำภาศเป็นที่ราบลุ่มมีภูเขาล้อมรอบและมี ๓ ฤดูกาล ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่จึงมีอาชีพดั้งเดิมคือการทำนา ทำไร่ แต่ในปัจจุบันชาวบ้านได้พัฒนามาทำสวนมะม่วงกันมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณรอบ ๆ ภูเขาถ้าม่วง และเนื่องจากบ้านลำภาศไม่ได้เป็นชุมชนดั้งเดิมแต่เป็นชุมชนที่เกิดจากการอพยพของคนหลายพื้นที่เข้ามาอยู่ร่วมกัน ทำให้ต้นทุนทางวัฒนธรรมของที่นี่ค่อนข้างมี

^๗ นางอัมพร อยู่เจริญ, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านการทำบายศรี บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

^๘ นายธวัชชัย พุทธชานา, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านผ้ามัดย้อม บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

^๙ นายชิต สอนใจ, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านงานจักสานและทำไม้กวาดจากทางมะพร้าว บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

ความหลากหลายและความหลากหลายที่มาร่วมกันได้อย่างลงตัวแบบนี้จึงเป็นอีกเสน่ห์ของบ้านลำภาศที่ไม่เหมือนกับหมู่บ้านใด

ชาวบ้านลำภาศนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแนวถนนเส้นหลักของหมู่บ้าน ลักษณะของหมู่บ้านจึงรวมกันเป็นกระจุก แล้วมีพื้นที่เท่า ทำสวนรอบ ๆ บริเวณหมู่บ้าน ลักษณะของบ้านมักจะ เป็นบ้านไม้สองชั้นครึ่งไม้ครึ่งปูน ใช้ภาษาไทยภาคกลางในการสื่อสาร ประเพณีวัฒนธรรมของที่นี่ส่วนใหญ่อิงกับความเชื่อเรื่องของปู่เจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อิงกับธรรมชาติป่าเขา ที่วัดเขาถ้ำมวงมีการนับถือลูกกรอกและสร้างศาลเจ้าไว้ให้ผู้คนที่นับถือไปกราบไหว้อีกด้วย ในทุกปีจะมีพิธีการบวงสรวงและอัญเชิญปู่เจ้าให้มาปกป้องรักษาดูแลคนในพื้นที่ และยังมีประเพณีสงกรานต์ในเดือนเมษายนโดยจะมีการตักบาตรดอกไม้ในช่วงวันสงกรานต์ด้วย^{๑๐}

ที่บ้านลำภาศ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจและสามารถให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ การทำผลิตภัณฑ์จากมะม่วง

นายบำรุง ไวยวงษ์ ชาวบ้านลำภาศ เดิมมีอาชีพทำไร่ข้าวโพด ได้ให้ข้อมูลว่า “มะม่วงเป็นพืชเศรษฐกิจสำคัญของชุมชนบ้านลำภาศ แต่ก่อนนอกจากนั้นก็มาอยู่ช่วยที่วัด ที่นี้มีพิธีกรรมการบวงสรวงเจ้าป่าเจ้าเขาแห่งเขาถ้ำมวง ก็ได้มาช่วยในเรื่องนี้ หลังจากที่มีคนได้ทดลองเอามะม่วงมาปลุกลูกก็เลยเปลี่ยนจากการปลูกข้าวโพดมาเป็นปลูกมะม่วง สำหรับที่เรียกที่น้ำว่าเขาถ้ำมวง เพราะมีประวัติว่าที่หน้าถ้ำน้ำมีต้นมะม่วงอยู่ต้นหนึ่งเลยเรียกว่าถ้ำมวง และที่น่าแปลกใจคือค่านี้น้ำใช้ตลอดปีไม่ว่าจะฤดูกาลไหนชาวบ้านเชื่อว่าน้ำที่ไหลออกมาเป็นน้ำทิพย์กินแล้วจะช่วยรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้”^{๑๑}

นางวาสนา ศิริมาลา ภูมิปัญญาด้านการทำอาหาร เป็นชาวสวนมะม่วง และได้นำมะม่วงมาแปรรูป ผ่านการนำเรื่องราวของถ้ำมวงมาสร้างเป็นเรื่องราวสำหรับผลิตภัณฑ์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“เรามีมะม่วงหลายพันธุ์ น้ำดอกไม้อีสทอง ฟ้ายัน เพชรบ้านลาด ทำประมาณ ๒๐ ไร่ เราขายโดยมีพ่อค้ามารับซื้อ ถ้าผิวสวยเราจะส่งเมืองนอกในราคาที่สูง ถ้าผิวไม่สวยก็จะส่งขายในไทย ราคาถูกลง มะม่วงส้มแผ่น บ้านลำภาศ ให้เราเป็นผู้ชำนาญด้านการกวนมะม่วงส้มแผ่น เราเลยได้เป็นครูภูมิปัญญา โดยเอามะม่วงที่ตกเกรดส่งออกมาได้ก็นำมาแปรรูปเป็นส้มแผ่น โดยจะมีกรรมวิธีการกวนและนำไปตากแดดแล้วนำมาใส่กล่อง โดยถ้ามีนักท่องเที่ยวอยากเรียนรู้ก็พร้อมที่จะสอนให้”^{๑๒}

ผลิตภัณฑ์ชุมชน OTOP นวัตกรรม ที่สำคัญของบ้านลำภาศ ได้แก่ มะม่วงอบแห้ง มะม่วงหยี กวน น้ำมะม่วงเลมอนเนด แยมมะม่วงสด มะม่วงมันทุกเม็ด เค้กมะม่วงผสมเนื้อมะม่วง ลูกอมมะม่วง กวนสับปะรด ขนมบัวหิมะไส้มะม่วงกวน ขนมไหว้พระจันทร์ไส้มะม่วงกวน และเข็มกลัดที่ระลึกบ้านลำภาศ

^{๑๐} กรมการพัฒนาชุมชน, ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตกรรม บ้านลำภาศ หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก, (กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๖๒), หน้า ๔-๕.

^{๑๑} นายบำรุง ไวยวงษ์, สัมภาษณ์, ผู้ทำพิธีบวงสรวงเจ้าป่าเจ้าเขาแห่งเขาถ้ำมวง บ้านลำภาศ หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

^{๑๒} นางวาสนา ศิริมาลา, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านการทำอาหาร บ้านลำภาศ หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนะมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

ภาพที่ ๔.๓ ผลิตภัณฑ์ชุมชน OTOP นวัตกรรม ของบ้านลำภาศ

๔.๑.๔ สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหัวเขา

บ้านหัวเขาอยู่ห่างจากอำเภอเนินมะปรางประมาณ ๑๔ กิโลเมตร มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีภูเขาล้อมรอบ ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการทำนาและทำไร่ ที่ตั้งของหมู่บ้านที่นี่ทิศเหนือติดต่อกับบ้านหนองซอน ทิศใต้ติดต่อกับบ้านผางหมี่ ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านลำภาศ ทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านคลองปากน้ำ ลักษณะของการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านที่นี่เป็นการตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นกระจุก มีการจัดบ้านเรือนกันเป็นกลุ่ม ๆ แยกกันอยู่ตามถนนสายหลักของหมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๕๑๔ คน นับเป็น ๒๐๓ ครัวเรือน ชาวบ้านที่นี่มีต้นทุนทางวิถีชีวิตที่พึ่งพิงอิงอาศัยอยู่กับป่า คนในหมู่บ้านจึงช่วยกันดูแลและรักษาเป็นอย่างดี ประกอบกับกรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้ตั้งพื้นที่รอบ ๆ เขาหัวโค้งให้เป็น “เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล” ทำให้หมู่บ้านนี้ยังมีเสน่ห์เพราะการได้มาเยือนที่นี่ก็เหมือนกับการทำให้นักท่องเที่ยวได้ลองใช้ชีวิตที่ติดเขาและเข้าไปค้นหาเสน่ห์ของถ้ำที่มีอยู่มากมายที่บ้านหัวเขา

บ้านหัวเขามีเขาหินโค้งที่เป็นเสน่ห์ของหมู่บ้าน มีธรรมชาติที่เป็นภูเขาหินงาม ๓๖๐ ล้านปี ที่เรียกว่า “ภูเขาท่าพล” เป็นเขาหินปูนซึ่งอยู่ในมหายุคพาลีโอซีน และยุคคาร์บอนิฟอรัส ซึ่งภูเขาหินปูนส่วนมากเกิดจากการทับถมกันของเปลือกหอย พลัปลิงทะเล หรือปะการัง มีการตกตะกอนทางเคมีอยู่เรื่อยมาจากการศึกษาและจำแนกซากดึกดำบรรพ์ทำให้ทราบว่าสถานที่นี้เคยเป็นทะเลมาก่อน ด้วยลักษณะที่เป็นเขาหินปูนจึงทำให้มีถ้ำอันสวยงามมากมายได้แก่ ถ้ำนเรศวรที่มีหินงอกหินย้อยคล้ายพระมาลาเปียง ทำเรือมีรูปคล้ายเรือคว่ำเป็นเพดานถ้ำ ซากดึกดำบรรพ์ ทราบผลและปะการังอายุ ๓๖๐ ล้านปี ตัวอักษรญี่ปุ่นโบราณ ถ้ำเต่า ตำรวจที่สามารถเดินลอดทะลุไปยังอีกฟากของภูเขาได้ ถ้ำผาแดง เฝิงฝ่ามือผาแดงที่มีการประทับภาพรอยฝ่ามือของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์

สมบูรณ์และอบอุ่น และจึงเรียกว่า “หมู่บ้านผารังหมี” และต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ กรมการปกครองได้มาอบรมหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านพัฒนาป้องกันตัวเอง หมู่บ้านผาหลังหมีจึงเป็นหมู่บ้านที่มีการพัฒนาตนเองมาโดยตลอด^{๑๖}

บ้านผารังหมีประชากรอยู่แบบหนาแน่นแบ่งการปกครองออกเป็นคุ้ม ๆ มีหัวหน้าคุ้มเป็นผู้ดูแลการเป็นอยู่สภาพบ้านเรือนของชาวบ้านผารังหมีมีลักษณะคงทนถาวร การจัดบ้านเรือนจะอยู่เป็นกลุ่มตลอดแนวถนนสายหลักของหมู่บ้าน มีการจัดทำรั้วกินได้เป็นการแบ่งเขตพื้นที่ครัวเรือน ประชาชนส่วนใหญ่มีสุขภาพดี ไม่ติดสุรา ไม่ติดบุหรี่ มีการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา เด็ก และประชาชนได้รับการศึกษาภาคบังคับ นอกจากนี้ในชุมชนบ้านผารังหมี ยังมีการรวมกลุ่มต่างๆ ขึ้น ในหมู่บ้านและการแสดงความคิดเห็น ร่วมกันคิดร่วมกันทำ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน

บ้านผารังหมี เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่ล้อมรอบด้วยภูเขาหินปูน ที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และวิถีชีวิตของคนอีสาน หมู่บ้านมีความเข้มแข็งคนในหมู่บ้านอาศัยอยู่แบบเรียบง่าย โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการศิลปะ วัฒนธรรมของอีสาน ภายใต้สโลแกน “ชุมชนอารมณดี บ้านผารังหมี”^{๑๗}

บ้านผารังหมีจึงเป็นสถานที่ดูงานที่หน่วยงานจากหลายภาคส่วนเข้ามาศึกษาดูงาน มีกลุ่มบ้านโฮมสเตย์ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่มาดูงานหรือต้องการมาท่องเที่ยวเชิงชุมชนไว้บริการ มีการวางแผนการต้อนรับประชุมแบ่งงาน เพื่อให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวเป็นไปอย่างเรียบร้อย มีการประเมินผลหลังจากเสร็จกิจกรรม เพื่อนำมาปรับปรุงข้อผิดพลาดต่างๆ มีการประชาสัมพันธ์ให้คนในหมู่บ้านได้รับทราบถึงการมีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว มีน้องเยาวชนในหมู่บ้านมาทำการแสดงเพื่อเป็นการต้อนรับ มีเจ้าของผลิตภัณฑ์และพ่อค้าแม่ค้าในชุมชนนำสินค้า เช่น อาหาร ขนม มาขายที่ศูนย์^{๑๘}

^{๑๖} กรมการพัฒนาชุมชน, เอกสารแนะนำการท่องเที่ยวบ้านผารังหมี, (กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๖๒), หน้า ๔-๕.

^{๑๗} นายศุภกิจ ชันทอง, สัมภาษณ์, นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

^{๑๘} นางทองอยู่ พันธุ์สัตย์, สัมภาษณ์, ฝ่ายประชาสัมพันธ์กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง บ้านผารังหมี หมู่ที่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

[illegible]

ภาพที่ ๔.๕ แผนที่ท้องที่ชุมชนบ้านฝางหมี

ผลิตภัณฑ์ OTOP บ้านฝางหมี ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์
อ ผ้าขาวม้าทอมือ แซมพูสมุนไพร สบู่สมุนไพร เสื้อกล้วยดั้งเดิม มะม่วงหวาน สมุดโน้ต
ไม้กวาดทางมะพร้าว ไชริ่มมะปราง ไชริ่มมะม่วง กระเป๋ผ้า และปุ๋ยมูลไส้เดือน

งเสริมการพัฒนาขีดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอ

ภาพที่ ๔.๕ แผนที่ท้องที่ชุมชุนบ้านฝางรั้งหมี่

ผลิตภัณฑ์ OTOP บ้านฝางรั้งหมี่ ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุตใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์
อ ผ้าขาวม้าทอมือ แซมพูสมนไพร สบู่สมนไพร เสื้อกกลายดั้งเดิม มะม่วงกวน สมุดโน้ต
ไม้กวาดทางมะพร้าว ไชริ่มมะปราง ไชริ่มมะม่วง กระเป๋ผ้า และปุยมูลไส้เดือน

งเสริมการพัฒนาขีดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอ

ภาพที่ ๔.๕ แผนที่ท้องที่ชุมชุนบ้านฝางหมี

ผลิตภัณฑ์ OTOP บ้านฝางหมี ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์
อ ผ้าขาวม้าทอมือ แซมพูสมุนไพร สบู่สมุนไพร เสื้อกบายดั้งเดิม มะม่วงหวาน สมุดโน้ต
ไม้กวาดทางมะพร้าว ไชร์ปมะปราง ไชร์ปมะม่วง กระเป๋ผ้า และปุยมูลไส้เดือน

งเสริมการพัฒนาขีดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอ

[illegible]

ที่ ๖ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และบ้านผารังหมี หมู่ที่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

การแสวงหาและได้มาซึ่งความรู้หรือข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา และต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชนจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดพิษณุโลก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ สถานีศึกษา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ประชาชนชุมชนและเครือข่าย เอกชน จำนวน ๔๐ คน ในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสู่ความเชื่อมโยงระบบ เศรษฐกิจชุมชน

เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาแล้ว ก็นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาสรุปและนำเสนอในการ สนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย หรือ stakeholders ซึ่งผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชนชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิ ปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จากแนวทางการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หาลักษณะร่วม และข้อสรุปร่วม รูปแบบ การพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน โดยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน ๑๐ คน

ผลสืบเนื่องจากการการสนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริม การท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยได้ทำการจัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญา ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ขึ้นมา เป็นที่รวบรวมความรู้ เรื่องราวความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอด มาอย่างยาวนาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนทั้งที่อยู่ในตัวคน และกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ ให้ รวบรวมเป็นหมวดหมู่ และง่ายต่อการบริหารจัดการของภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรักและหวงแหนวัฒนธรรมชาติ พันธุ์วรรณในท้องถิ่นของตน ที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเพื่อต่อยอด การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และผลิตโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนผลักดันให้ภาครัฐขับเคลื่อนเป็น นโยบายสาธารณะ และสร้างแผนที่บูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถ พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างทั่วถึง

การถ่ายทอดความรู้เป็นการเรียกกระบวนการแบ่งปันความรู้ถูกถ่ายทอดจากคนหนึ่ง ไป ยังอีกคน กลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่ม หรือจะเป็นจากองค์กรหนึ่งไปยังอีกองค์กร กล่าวคือเป็นการถ่ายทอด ความรู้จากผู้รู้ไปยังผู้ที่ต้องการความรู้ หรือการได้มาซึ่งความรู้ของผู้ที่ต้องการความรู้ ในงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัด พิษณุโลก” คณะผู้วิจัยได้จัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนิน

มะปราง จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อเป็นที่รวบรวมองค์ความรู้และถ่ายทอดความรู้ประวัติความเป็นมาของ
ผู้คนในท้องถิ่น วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี รูปแบบผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม และโปรแกรม
ท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๔.๒.๒ เอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก”

เอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก”
เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปถ่ายทอดเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญา
ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ภายในเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” มีเนื้อหาโดยสรุป แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน
ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เนื้อหาโดยสรุปกล่าวถึง
พื้นที่ของอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน แต่จะมีเพียง
ผู้มีอาชีพนายพรานที่เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า ต่อมามีกลุ่มคนจากอำเภอนครไทย อำเภอด่านซ้าย และ
อำเภอหล่มสัก อพยพย้ายถิ่นฐานเดิมเข้ามาตั้งรกรากบริเวณบ้านชมพู บ้านมุง บ้านวังโพรง บ้านไทรย้อย
จากนั้นก็ขยายที่ทำกินไปที่บ้านวังยาง บ้านน้อยชุมชู้เหล็ก และบ้านเนินมะปราง ในที่สุด โดยตัวอำเภอ
เนินมะปรางเดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาประมาณ ๕๐ ปี

ปัจจุบันอำเภอเนินมะปรางมีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๐๒๙.๕๕ ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิ
ประเทศของอำเภอเนินมะปราง สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบชายเขา ไม่มีแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งในฤดูแล้ง
มักจะเกิดการขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค เป็นพื้นที่ราบชายเขา ร้อยละ ๕๕.๒๓ และเป็นพื้นที่ภูเขา
ร้อยละ ๔๔.๗๗ ตารางกิโลเมตร ท้องที่อำเภอเนินมะปราง ประกอบด้วยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ๘ แห่ง
ได้แก่ เทศบาลตำบลเนินมะปราง เทศบาลตำบลไทรย้อย เทศบาลตำบลบ้านมุง องค์การบริหารส่วนตำบล
ชมพู องค์การบริหารส่วนตำบลวังโพรง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านน้อยชุมชู้เหล็ก องค์การบริหารส่วน
ตำบลเนินมะปราง และองค์การบริหารส่วนตำบลวังยาง

ส่วนที่ ๒ ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เนื้อหาโดยสรุป
กล่าวถึง อำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน ลักษณะภูมิ
ประเทศประมาณร้อยละ ๔๕ เป็นภูเขาหินปูนอายุกว่า ๓๐๐ ล้านปี มีถ้ำอยู่มากมาย ซึ่งตัวอำเภออยู่ห่าง
จากตัวเมืองจังหวัดพิษณุโลกประมาณ ๖๘ กิโลเมตร มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงามน่าสัมผัส เช่น
เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล ซึ่งเป็นภูเขาหินปูน มีหน้าผาสูงชันเว้าแหว่งอันเกิดจากการกัดเซาะของ
น้ำฝนนับหลายล้านปี เกิดเป็นถ้ำต่าง ๆ มากมายทั่วบริเวณ ได้แก่ ถ้ำนเรศวร ถ้ำเรือ ที่มีหินงอกหินย้อย
สวยงาม ถ้ำลอด ซึ่งสามารถเดินทะลุไปยังอีกด้านหนึ่งของภูเขาได้ ยังพบซากดึกดำบรรพ์ของหอยและ
ปะการัง เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นท้องทะเลมาก่อน และยังมีภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์รูปมือคน
บนเพิงผาหิน และอักษรญี่ปุ่นโบราณสลักบนก้อนหิน พรหมไม้และร่องรอยสัตว์ป่าต่าง ๆ ที่มักพบระหว่าง
ทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติ เหมาะแก่การทัศนศึกษาเชิงนิเวศ นอกจากนี้ ยังสามารถชมฝูงค้างคาวที่บิน
ออกหากินยามเย็น เป็นสายยาวสวยงามนับล้านตัว ที่บ้านมุง อำเภอเนินมะปราง

ชาวอำเภอเนินมะปรางมีรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมลาว/อีสาน
กับวัฒนธรรมไทยภาคกลาง ซึ่งมีรูปแบบประเพณีที่น่าสนใจ เช่น ประเพณีการไหว้เจ้าพ่อแสนเมือง ซึ่งจัดใน

วันอังคารข้างขึ้นของเดือนแปด ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ สัปดาห์ ประเพณีนี้ชาวบ้านเรียกว่า “การเลี้ยงเจ้าบ้าน” ประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ประเพณีของอำเภอเนินมะปราง ถือว่าการทำบุญด้วยการถวายต้นผึ้งเป็นบุญกุศลสูงส่ง การทำปราสาทผึ้งมีการพัฒนารูปแบบลวดลายองค์ประกอบให้วิจิตรพิสดารยิ่งขึ้น เพื่อถวายแด่องค์พระพุทธรเจ้า ประดับตกแต่งมีทั้งแบบหล่อแกะลาย และแบบติดพิมพ์สมัยใหม่

ส่วนที่ ๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เนื้อหากล่าวสรุปเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปรางที่สำคัญ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผ้าทอ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ลายขอมะปราง ของชุมชนบ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย มีการทอผ้ามัดหมี่พื้นเมืองลายขอมะปรางที่ต่อยอดความคิดจากสิ่งใกล้ตัวมาเป็นลายผ้าทอที่มีคุณค่าและสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ภูมิปัญญาการผลิตผ้าย้อมสีธรรมชาติของหมู่บ้านซำรัง แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งวัฒนธรรมชาติที่ใช้ย้อมสีเส้นใยส่วนใหญ่ ได้มาจากการเก็บรวบรวมวัตถุดิบหรือพันธุ์ไม้ป่าจากที่มีหรือเกิดขึ้นเองในธรรมชาติตามความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหาร ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการทำมะม่วงกวนหรือส้มล่อม มะม่วงเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวอำเภอเนินมะปรางมานานแล้ว และปลูกกันเป็นจำนวนมาก เมื่อมะม่วงสุกส่งขายไม่ทันหรือรับประทานไม่ทัน ชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งมีทั้งเด็กและผู้สูงวัยก็จะช่วยกันกวนมะม่วงถนอมอาหาร และส่งขายสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตมะม่วงที่ราคาตกต่ำในขณะนี้ เนื่องจากผลผลิตออกสู่ตลาดมากเกินไป ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างงานให้คนในพื้นที่ ภูมิปัญญาการทำซาลาเปาไส้มะม่วง หากมะม่วงเหลือจากการส่งขาย และสุกงอมเต็มที่ ทำได้อย่างดีก็แค่ส้มแผ่นหรือส้มล่อม แต่ได้เกิดภูมิปัญญาโดยการนำเนื้อมะม่วงสุกมากวนปรุงรสให้ออกหวาน เพื่อใส่ไปเป็นไส้ในซาลาเปา ส่วนใหญ่จะใช้น้ำมะม่วง น้ำดอกไม้วีเพราะเวลาสุกงอมจะหวานฉ่ำมาก โดยมีกลุ่มแม่บ้านบ้านคลองขั้ววัง ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง เป็นผู้ผลิต

ส่วนที่ ๔ ผลผลิตจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เนื้อหาในเอกสารโดยสรุปเป็นการนำเสนอข้อมูลว่า อำเภอเนินมะปรางมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ความคิดสร้างสรรค์ที่ชาวบ้านในอำเภอเนินมะปรางใช้สิ่งที่ธรรมชาติมอบให้มาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์อันทรงคุณค่าทั้งด้านอาหารและหัตถกรรมที่พร้อมจะให้นักท่องเที่ยวได้ลิ้มลอง ซึ่งมีความหลากหลายตามกลุ่มชุมชนซึ่งมีชาติพันธุ์วรรณนาที่แตกต่างกัน เช่น ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านน้ำปาด ได้แก่ หมวกสานไม้ไผ่ กล้วยดอกไม้อบเนย โดก พวงกุญแจบ้าน โคมไฟไม้ไผ่ กระเป๋าผ้าดิบไผ่สาน กล้วย 3 ฤดู น้ำพริกป่า ผาชี ดอกพิกุล และแยมกล้วย ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านมุงเหนือ ได้แก่ ข้าวหมากน้ำมะม่วงแม็กเน็ตรูป ค้างคาว กล้วยเบรคแตกกบเลย ข้าวตากทอดหน้ามะม่วง แหนมพริกป่า พริกป่าควั่นแห้ง มันเบรคไม่อยู่ ไข่กรอกอีสานไรซ์เบอร์รี่ ไม้กวาดเพื่อสุขภาพ และดอกไม้สวรรค์พระประจำวันเกิด เป็นต้น

๔.๓ ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ได้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ดังนี้

๔.๓.๑ ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

พื้นที่ของอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน แต่จะมีเพียงผู้มีอาชีพนายพรานที่เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า มาสร้างกกปางและอาศัยพักแรมชั่วคราวเท่านั้น ต่อมามีกลุ่มคนจากอำเภอนครไทย อำเภอด่านซ้าย และอำเภอหล่มสัก อพยพย้ายถิ่นฐานเดิมเข้ามาตั้งรกรากบริเวณบ้านชมพู บ้านมุง บ้านวังโพรง บ้านไทรย้อย จากนั้นก็ขยายที่ทำกินไปที่บ้านวังยาง บ้านน้อยชุมซีเหล็ก และบ้านเนินมะปราง ในที่สุด โดยตัวอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาประมาณ ๕๐ ปี

บ้านเนินมะปรางเดิมขึ้นกับตำบลบ้านมุง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ลักษณะภูมิประเทศประมาณร้อยละ ๔๕ เป็นภูเขาหินปูนอายุกว่า ๓๐๐ ล้านปี มีถ้ำอยู่มากมายจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ มีการปลุกระดมมวลชน แทรกซึมบ่อนทำลายความมั่นคง และชุมนุมโจมตีเจ้าหน้าที่รวมทั้งสถานที่ราชการอยู่เนืองๆ ทางราชการจึงได้แยกพื้นที่บางส่วนของอำเภอวังทอง ตั้งเป็นกิ่งอำเภอเนินมะปรางขึ้นเมื่อวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๙ มีปลัดอำเภอหัวหน้ากิ่งอำเภอคนแรกชื่อ นายประยูร อินทรทัศน์ และได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอเนินมะปราง เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๖ มีร้อยตรีสมชาย นวาวินน์ ดำรงตำแหน่งนายอำเภอคนแรก จัดเป็นอำเภอชั้น ๓ และนับเป็นอำเภอที่ ๙ ของจังหวัดพิษณุโลก

อำเภอเนินมะปรางมีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๐๒๙.๕๕ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง คือ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภอวังทรายพูนและอำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเขาค้อ และอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก อำเภอสามโก้ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอเนินมะปราง สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบชายเขา ไม่มีแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งในฤดูแล้งมักเกิดการขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค เป็นพื้นที่ราบชายเขา ร้อยละ ๕๕.๒๓ และเป็นพื้นที่ภูเขา ร้อยละ ๔๔.๗๗ ตารางกิโลเมตร

ท้องที่อำเภอเนินมะปราง ประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๘ แห่ง ได้แก่

๑. เทศบาลตำบลเนินมะปราง ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของตำบลเนินมะปราง
๒. เทศบาลตำบลไทรย้อย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลไทรย้อยทั้งตำบล
๓. เทศบาลตำบลบ้านมุง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านมุงทั้งตำบล
๔. องค์การบริหารส่วนตำบลชมพู ครอบคลุมพื้นที่ตำบลชมพูทั้งตำบล
๕. องค์การบริหารส่วนตำบลวังโพรง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลวังโพรงทั้งตำบล
๖. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านน้อยชุมซีเหล็ก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านน้อยชุมซีเหล็กทั้งตำบล

๗. องค์การบริหารส่วนตำบลเนินมะปราง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเนินมะปราง (นอกเขตเทศบาลตำบลเนินมะปราง)

๘. องค์การบริหารส่วนตำบลวังยาง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลวังยางทั้งตำบล

๔.๓.๒ ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

อำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน ลักษณะภูมิประเทศประมาณร้อยละ ๔๕ เป็นภูเขาหินปูนอายุกว่า ๓๐๐ ล้านปี มีถ้ำอยู่มากมาย ซึ่งตัวอำเภออยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดพิษณุโลกประมาณ ๖๘ กิโลเมตร มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงามน่าสัมผัส เช่น

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล ครอบคลุมเนื้อที่ ๑,๗๗๕ ไร่ในท้องที่อำเภอเนินมะปราง ห่างจากตัวเมืองพิษณุโลก ๘๕ กิโลเมตร พื้นที่บริเวณนี้เป็นภูเขาหินปูน ยอดสูงสุด ๒๓๖ เมตร มีหน้าผาสูงชันเว้าแหว่งอันเกิดจากการกัดเซาะของน้ำฝนนับหลายล้านปี เกิดเป็นถ้ำต่าง ๆ มากมายทั่วบริเวณ ได้แก่ ถ้ำนเรศวร ถ้ำเรือ ที่มีหินงอกหินย้อยสวยงาม ถ้ำลอด ซึ่งสามารถเดินทะลุไปยังอีกด้านหนึ่งของภูเขาได้ นอกจากนี้ยังพบซากดึกดำบรรพ์ของหอยและปะการัง เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นท้องทะเลมาก่อน และยังมีภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์รูปมือคนบนเพิงผาหิน และอักษรญี่ปุ่นโบราณสลักบนก้อนหิน พรรณไม้และร่องรอยสัตว์ป่าต่าง ๆ ที่มักพบระหว่างทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติ เหมาะแก่การทัศนศึกษาเชิงนิเวศ นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อขอข้อมูลได้เจ้าหน้าที่เมื่อเดินทางมาถึงยังสำนักงานเขต การเที่ยวชมถ้ำต่าง ๆ ต้องนำไฟฉายติดตัวมาด้วย ในช่วงฤดูฝนถ้ำบางแห่งไม่สามารถเข้าชมได้เนื่องจากมีน้ำท่วมพื้นถ้ำ

ถ้ำนเรศวร อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าผาท่าพล ตำบลบ้านมุง ซึ่งในบรรดาถ้ำที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันนี้นับว่าถ้ำนเรศวรเป็นถ้ำที่สวยงามที่สุด เนื่องจากความกว้างและหินงอก หินย้อยตลอดจนผนังถ้ำมีความโค้งคล้ายกับพระมาลาเปียงหรือหมวกของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่พระองค์ทรงสวมในขณะทำสงครามยุทธหัตถี จึงได้รับการเรียกว่า ถ้ำนเรศวร เพื่อให้สอดคล้องกับความงามของถ้ำและเพื่อเทิดพระเกียรติคุณของพระองค์ท่าน

ถ้ำเตื่อน-ถ้ำดาว ตั้งอยู่บริเวณหน่วยพิทักษ์ สล. ๘ ลักษณะเป็นถ้ำที่มีน้ำไหลตลอดภายในยาวประมาณ ๑.๔ กิโลเมตร มีหินงอกหินย้อยเป็นลึกลับลึกลับซับซ้อนสวยงามมาก

ภาพที่ ๔.๖ แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล

ถ้ำพระวังแดง เป็นถ้ำที่ยาวและใหญ่เชื่อมต่อกันหลายถ้ำ มีความยาวประมาณ ๑๒.๕ กิโลเมตร ถือว่าเป็นถ้ำที่ยาวมาก ภายในถ้ำมีห้องโถงขนาดใหญ่มีหินงอกหินย้อยสวยงามและมีลำห้วยอยู่ด้านล่าง ในลำห้วยมีสิ่งที่น่าสนใจเป็นปลาพันธุ์ใหม่หายาก คือ ปลาชื่อถ้ำพระวังแดงหรือปลาไม่มีตา เนื่องจากอาศัยอยู่ในถ้ำเป็นเวลานานจนมีการปรับตัวให้เหมาะแก่การดำรงชีวิตภายในถ้ำซึ่งไม่มีแสงเพียงพอ ลักษณะลำตัวยาว ๑๕ เซนติเมตร หลังค่อม ริมฝีปากหนา ไม่มีตา แต่เห็นเป็นรอยเล็กๆ และมีติ่งหนังด้านหน้า ลำตัวสีชมพูอมเหลือง ปลาอีกพันธุ์หนึ่งที่พบในถ้ำนี้คือ ปลาถ้ำพลวงหรือปลาตาบอดมีลักษณะแตกต่างจากปลาพลวงชนิดอื่น ๆ คือ มีตาเล็กและมีหนังบาง ๆ หุ้มโดยรอบดวงตา ริมฝีปากหนา มีหนวด ๒ คู่ หลังโค้งมนมีเกล็ดบาง ลำตัวสีชมพูจางปนกับสีเทาอ่อน ๆ ยาวประมาณ ๔๐ เซนติเมตร การเข้าไปเที่ยวชมภายในถ้ำควรติดต่อเจ้าหน้าที่นำทางที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง (หน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงที่ ๕) เพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายหรือการพลัดหลง

เขาวัดถ้ำม่วง ตำบลบ้านม่วง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีภูเขาคินพูน สลับสลับซ้อน ทอดยาว รอบ ๆ หมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านได้เรียกว่า “ขุนหมิงแห่งเมืองไทย” อีกแห่งหนึ่ง

นอกจากนี้ ยังสามารถชมฝูงค้างคาวที่บินออกหากินยามเย็น เป็นสายยาวสวยงามนับล้านตัว ที่บ้านม่วง อำเภอเนินมะปราง ตั้งแต่ช่วงเวลา ๑๘.๐๐ น. เป็นจนถึงประมาณ ๑๙.๐๐ น. หรือประมาณ ๑ ชั่วโมงก่อนอาทิตย์ลับฟ้า โดยสามารถมองเห็นแนวเส้นของฝูงค้างคาวที่บินเป็นแนวโค้งคล้ายคลื่นยาวหลายกิโลเมตรทีเดียว เป็นภาพที่หาชมได้ยาก ถือว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสุด Unseen ของเมืองไทยอีกแห่งหนึ่ง ใครต้องการมาเที่ยวชมฝูงค้างคาวและถ่ายภาพเป็นที่ระลึก ก็สามารถมาเที่ยวกันได้เป็นประจำทุกวัน โดยจะพบค้างคาวได้บริเวณ ๓ ถ้ำ คือ ถ้ำบ้านม่วง ถ้ำผาท่าพล และถ้ำขุนศึก แต่พบมากที่สุดคือที่ถ้ำบ้านม่วง

ภาพที่ ๔.๗ ฝูงค้างคาวบินออกจากถ้ำในเขตบ้านม่วงเหนือ

ชาวอำเภอเนินมะปรางมีรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมลาว/อีสานกับวัฒนธรรมไทยภาคกลาง ซึ่งมีรูปแบบประเพณีที่น่าสนใจ เช่น

ประเพณีการไหว้เจ้าพ่อแสนเมือง เป็นความเชื่อที่ชาวบ้านเนินมะปรางได้รับมาจากปู่ย่าตายาย และได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมากกว่า ๗๐ ปี แม้ว่าเทคโนโลยีวิทยาการสมัยใหม่ได้หลั่งไหลเข้ามาในเขตบ้านเนินมะปรางเป็นอย่างมาก แต่ก็มิได้ทำให้ความเชื่อของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปได้เลย

ศาลเจ้าพ่อแสนเมือง ตั้งอยู่ตรงข้ามกับวัดเนินมะปราง หมู่ที่ ๒ ตำบลเนินมะปราง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก บริเวณที่ตั้งศาลเจ้าพ่อแสนเมือง ชาวบ้านเรียกกันว่า “ดงหอ” เพราะศาลเจ้าพ่อภาษาพื้นบ้านเรียกว่า “หอ” และบริเวณที่ตั้งของศาลมีแมกไม้ขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก ซึ่งตั้งแต่มีการตั้งศาลขึ้นมากไม่มีการตัดต้นไม้เลย จึงทำให้บริเวณนี้มีสภาพเป็นดง ชาวบ้านจึงเรียกตามสภาพที่เห็นว่า ดงหอ

การเลือกที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อแสนเมืองมิใช่จะตั้งตรงไหนก็ได้ ต้องมีการเลือกสถานที่ที่เหมาะสมเสียก่อน ผู้นำของหมู่บ้านเป็นผู้ทำพิธีโดยการเสี่ยงทาย สิ่งของที่ใช้ในการเสี่ยงทาย ได้แก่ ข้าวเปลือก ข้าวสาร ชันน้ำสองใบ โดยนำข้าวสารใส่ลงในขันใบที่หนึ่ง และนำข้าวเปลือกใส่ลงในขันใบที่สอง นำขันทั้งสองใบคว่ำไว้ ณ บริเวณที่ต้องการตั้งศาลเป็นเวลา ๓ วัน เมื่อเปิดขันดูถ้าหากว่าเมล็ดข้าวสารและเมล็ดข้าวเปลือกอยู่สลับที่กัน แสดงว่าบริเวณนั้นเป็นสถานที่ที่เจ้าพ่อแสนเมืองเลือกแล้ว แต่ถ้ามีการเสี่ยงทายแล้วเมล็ดข้าวยังคงอยู่เหมือนเดิมก็ต้องไปเลือกที่แห่งใหม่จนกว่าจะได้ที่เหมาะสม เมื่อเลือกได้แล้วก็ตั้งหลักเมืองขึ้น ๔ เสา จากนั้นจึงตั้งศาลขึ้น ๔ ศาล ศาลที่ ๑ ชื่อว่า ท้าวแสนเมือง ศาลที่ ๒ และ ๓ ชื่อว่า สองศรีพี่น้อง และศาลที่ ๔ ชื่อว่า ศาลเจ้าปู่

บุคคลที่มีหน้าที่ในการทำพิธีการไหว้เจ้าพ่อแสนเมือง ได้แก่ เจ้าพ่อกวน เป็นผู้นำในการทำพิธีตั้งแต่แรกเริ่มจนกระทั่งเสร็จสิ้นพิธี ตำแหน่งนี้จะหมดวาระลงก็ต่อเมื่อเสียชีวิต พ่อแสน มิได้หลายคนทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าพ่อกวน เมื่อเจ้าพ่อกวนหมดวาระลง แสนคนใดคนหนึ่งจะได้รับเลือกเป็นเจ้าพ่อกวน นางแตง มีหน้าที่จัดเตรียมข้าวปลาอาหาร หวานคาวเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ ที่ชาวบ้านนำมาถวายเจ้าพ่อแสนเมือง และคนใช้ มีหน้าที่รับใช้เจ้าพ่อกวนในบริเวณพิธี

สิ่งของต่างๆ เหล่านี้ ชาวบ้านจะเป็นผู้เตรียมมาเอง แต่จะมีอยู่สิ่งหนึ่งที่เป็นของเซ่นไหว้ส่วนกลาง โดยการที่ชาวบ้านช่วยกันบริจาคเงินตามแต่ศรัทธาซื้อมา ก็คือ หมูเป็น ซึ่งหมูเป็นนี้ ชาวบ้านจะช่วยกันชำแหละที่บริเวณศาลเจ้าพ่อ หลังจากที่ได้มอบกับศาลเจ้าพ่อแสนเมืองแล้ว จากนั้นก็นำไปย่างจนสุก เท่านั้นยังไม่พอมองต้องนำไปต้มในกระทะใบบัวให้สุกอีกครั้ง แล้วตักแจกแก่ชาวบ้านที่มาร่วมพิธีได้รับประทานกันทั่วหน้า เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่า ถ้าได้รับประทานหมูเจ้าแสนเมืองแล้วจะทำให้ตนเองอยู่เย็นเป็นสุขตลอดปี

การไหว้เจ้าพ่อแสนเมือง จัดในวันอังคารข้างขึ้นของเดือนแปด ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ สัปดาห์ ประเพณีนี้ชาวบ้านเรียกว่า “การเลี้ยงเจ้าบ้าน” ตลอดระยะเวลาเข้าพรรษา ๓ เดือน จะไม่มีการเก็บนใดๆ ทั้งสิ้น เมื่อพ้นจากวันเข้าพรรษาแล้วจะมีวันที่ห้ามเก็บนอย่างเด็ดขาดคือ วันพุธ วันพระ ๘ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ก่อนวันทำพิธี ๑ วัน ชาวบ้านจะมาช่วยกันทำความสะอาดบริเวณศาลโดยการเก็บกวาดใบไม้ เศษใบไม้แห้ง ซึ่งตลอดระยะเวลา ๑ ปีเต็ม จะไม่มีการการเก็บกวาดแต่อย่างใด จากนั้นก็ช่วยกันตกแต่งศาล หรือตกแต่งหอสี่เหลี่ยม การตกแต่งศาลนั้นจะต้องตกแต่งกันทุกปี สิ่งที่น่ามาตกแต่งได้แก่ ฝาดาว บันไดแก้ว โซ่ หลักเมือง พวงมาลัย เป็นต้น

ประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ประเพณีของอำเภอเนินมะปราง ถือว่าการทำบุญด้วยการ ถวายต้นผึ้ง เป็นบุญกุศลสูงส่ง ดังนั้นในการถวายทานให้แก่ผู้ตายในงานแจกข้าว (งานทำบุญให้ผู้ตาย) เมื่อถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์แล้ว ก็ถวายหอผึ้งเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้วายชนม์ ต่อมา ประเพณี ดังกล่าวได้มีกลุ่มคนจัดขึ้นมาอย่างใหญ่โตด้วยความศรัทธาในเทศกาลออกพรรษา พระพุทธเจ้าจะ เสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อมาโปรดเวไนยสัตว์ในโลกมนุษย์ให้พ้นทุกข์ด้วยประเพณีดังกล่าว รูปแบบของการทำปราสาทผึ้ง ออกเป็น ๓ ระยะ คือ

๑. ระยะแรกยุคต้นผึ้งหรือหอผึ้ง เป็นต้นกำเนิดของปราสาทผึ้งในปัจจุบัน ทำจากต้น กล้วย ตัดให้ยาวพอสมควรทำขาหยั่งสามขายึดต้นกล้วยเข้าไว้ จากนั้นจะนำขี้ผึ้งมาเคี้ยวให้ หลอมเหลวใส่ลงในแม่พิมพ์ เรียกว่าดอกผึ้ง แล้วนำมาติดที่ก้านกล้วยหรือกาบกล้วย ซึ่งต่อมาได้ทำ เป็นหอผึ้ง มีลักษณะเป็นทรงตะลุ่ม ทำโครงด้วยไม้ไผ่ผูกเสริมด้วยกาบกล้วย ก้านกล้วย จะเป็นรูปทรง สี่เหลี่ยมสองชั้น ต่อกันคล้ายเอวชั้นหรือเอวพาน การตกแต่ง ยังนิยมประดับด้วยดอกผึ้ง ตามโครง กาบกล้วย

๒. ระยะที่สองยุคปราสาทผึ้งทรงหอ-ทรงสิมหรือศาลพระภูมิ ได้มีพัฒนาการทำโครงเป็น โครงด้วยไม้ โดยใช้ไม้เนื้ออ่อนทำเป็นเสาสี่ต้น พันด้วยกระดาสี เครื่องบนทำเป็นหลักคล้ายหมาก แต่งหน้าจั่วด้วยหยวกกล้วยประดับดอกผึ้ง ในส่วนปราสาทผึ้งทรงสิมจะลดความสูงลง ทำหน้าจั่วทรง จตุรมุขตามแบบสิมพื้นบ้านของภาคอีสานโดยทั่วไป การประดับตกแต่งใช้วิธีการแทงหยวกประดับ ป่านลม ช่อฟ้า ใบระกา ด้วยดอกผึ้งตามส่วนต่าง ๆ

๓. ยุคปราสาทผึ้งเรือนยอด เป็นการทำปราสาทผึ้ง โดยการพัฒนาารูปแบบลดหลาด องค์กรประกอบให้วิจิตรพิศดารยิ่งขึ้น ด้วยโครงไม้ ให้เป็นทรงปราสาทจตุรมุขมีเรือนยอดเรียวหรือที่ เรียกว่า "กฏาคาร" ตัวอาคารทั้งสี่ด้านต่อเป็นมุขยื่นออกไปมีขนาดเท่ากับบางแห่งสร้างปราสาทสาม หลังติดกัน นอกจากนี้ยังเน้นความประณีตในการตกแต่งผึ้งหิ้งดงาม เช่น กำแพงแก้ว หน้าบัน ช่อฟ้า ใบระกา นาคสะดุ้ง โดยใช้ศิลปกรรมไทยหรือผสมผสานระหว่างศิลปะอีสานกับไทยภาคกลาง เป็นการ สร้างปราสาทที่เลียนแบบที่ประทับพระมหากษัตริย์ เพื่อถวายแด่องค์พระพุทธเจ้า ประดับตกแต่งมีทั้ง แบบหล่อแกะลาย และแบบติดพิมพ์สมัยใหม่

๔.๓.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๔.๓.๑.๑ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผ้าทอ

๑) ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ลายช่อมะปราง ชุมชนบ้านผาเรียงหมี่ ตำบลไทร ย้อย มีการทอผ้ามัดหมี่พื้นเมือง ลายชอกเนเจอร์ ๑ เดียวในพิษณุโลก คือ “ลายช่อมะปราง” ที่ต่อยอด ความคิดจากสิ่งใกล้ตัวมาเป็นลายผ้าทอที่มีคุณค่าและสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน สะท้อนชื่อที่ตั้งของ หมู่บ้าน ในอำเภอเนินมะปราง จนเริ่มเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง มีนักท่องเที่ยว ลูกค้าส่งจองกันเข้ามาเป็น จำนวนมาก ทำให้กลุ่มผ้ามัดหมี่พื้นเมืองกลายเป็นกลุ่มตัวอย่างในชุมชนที่เข้มแข็ง มีคนรู้จักมากขึ้น และสามารถหารายได้เสริมได้นอกจากการทำนาได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญยังเป็นการสืบสาน ภูมิปัญญาของรุ่นปู่ย่าตายาย ไว้ให้คงอยู่คู่บ้านผาเรียงหมี่สืบไป

นางทองอยู่ พันธุ์สัตย์ สมาชิกของกลุ่มทอผ้ามัดหมี่พื้นเมือง บ้านผารังหมี่ ตำบลไทรย้อย ได้เล่าว่า

“มหาวิทยาลัยนเรศวร ช่วยพัฒนาต่อยอดลวดลาย “ลายช่อมะปราง” เริ่มต้นจากการนำผ้ามัดหมี่มามัดเป็นปล้องๆ ด้วยปอ มัดตามลวดลายต่างๆ แล้วนำผ้าข้อม แล้วแกะปอออกจะได้ลาย จากนั้นก็นำไปใส่กรงปั่นเป็นลูก แล้วก็ร้อยตามลูกร้อยเรียงกันมา เวลาทอก็จะทอตามลูก ก็จะได้ผ้าลวดลายต่างๆ อาทิ ลายเฟื่องฟ้า ลายดอกจันทร์ ลายเกี้ยวขอ ลายต้นสน ลายมะม่วง ลายดอกจันทร์ และลายช่อมะปราง ซึ่งลายที่ขายดีที่สุด เพราะมีความสวยงาม เป็นช่อมะปราง และเป็นลายประจำของอำเภอเนินมะปราง ปัจจุบันบ้านผารังหมี่กลายเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว จึงได้เปิดบ้านผารังหมี่แห่งนี้เป็นศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าทุกขั้นตอน และนอกจากการทอผ้าผืนแล้ว ก็ต่อยอดนำผ้าเหล่านี้ไปแปรรูป ทั้งแปรรูปตัดเย็บเป็นชุด แปรรูปเป็นกระเป๋าเป้ กระเป๋าย่าม เป็นกางเกง เป็นพวงกุญแจที่หลากหลายอีกด้วย เวลาที่นักท่องเที่ยวมาสนับสนุนสินค้าที่ทำเอง ผลิตเอง ก็จะรู้สึกภูมิใจเพราะทำเองกับมือ บางรายนักท่องเที่ยวที่มาแล้วมาซ้ำอีก ราคาไม่แพง และมีคุณภาพ”^{๑๙}

ภาพที่ ๔.๘ ผ้ามัดหมี่ลายช่อมะปราง

๒) ภูมิปัญญาการผลิตผ้าข้อมสี่ธรรมชาติ การนำวัสดุธรรมชาติมาใช้เป็นสีข้อมเส้นใย เช่นฝ้ายและไหม นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการสั่งสมและสืบทอดมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน ของหมู่บ้านซำรัง ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งวัสดุธรรมชาติที่ใช้ย้อมสีเส้นใยส่วนใหญ่ ได้มาจากการเก็บรวบรวมวัตถุดิบหรือพันธุ์ไม้ป่าจากที่มีหรือเกิดขึ้นเองในธรรมชาติตามความรู้ภูมิ ปัญญาดั้งเดิม ได้แก่ ครั่ง เปลือกไม้และแก่นไม้ เป็นต้น ในบรรดาวัสดุธรรมชาติที่ให้สีดังกล่าว มีหลาย ชนิดที่ให้สีเข้ม สด และคุณภาพดี ไม่จางง่ายแม้ผ่านการเก็บรักษานานหลายปี

^{๑๙} นางทองอยู่ พันธุ์สัตย์, สัมภาษณ์, ฝ่ายประชาสัมพันธ์กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง บ้านผารังหมี่ หมู่ที่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

ภาพที่ ๔.๙ ผ้าย้อมสีธรรมชาติ

ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เมื่อมีการสังเคราะห์สีเคมีสำหรับย้อมผ้าขึ้น มีผลให้กระบวนการฟอกย้อมสะดวกขึ้น ไม่มีความจำเป็นต้องเตรียมน้ำเสาะหาวัตถุดิบให้สีและยังสามารถลดขั้นตอนการสกัดน้ำสีได้ ประกอบกับการผลิตที่เร่งรีบเพื่อแข่งขันกันทางการค้า ช่างทอช่างย้อม จึงหันมาใช้สีเคมีสังเคราะห์แทนสีธรรมชาติมากขึ้น การใช้สีธรรมชาติที่ลดน้อยลง เป็นผลให้ภูมิปัญญาความรู้ดั้งเดิมถูกทอดทิ้ง ขาดการสืบทอด ประกอบกับพืชให้สีหลายชนิด หายากมากขึ้น ศาสตร์แห่งการย้อมสีที่มีมาแต่เดิมบางส่วนจึงถูกลืมและหายไปจากองค์ความรู้ของผู้ย้อมผู้ทอผ้าในปัจจุบัน

ความตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาด้านสีย้อมธรรมชาติ ชาวบ้านจึงได้มองเห็นความสำคัญและคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการผลิตย้อมสีธรรมชาตินั้น เป็นสิ่งที่น่าศึกษาและบันทึกไว้ให้คงอยู่เป็นสมบัติของชาติและปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนหันมาให้ความสนใจกับการใช้สีย้อมธรรมชาติ เพื่อสนับสนุนให้มีความรักท้องถิ่นของตนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งน่าจะมีการเผยแพร่ให้กับชนรุ่นหลังได้เกิดความรู้ความเข้าใจ เห็นคุณค่าในการอนุรักษ์ สืบสาน เรียนรู้ให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เพื่อประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ของประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป และนำไปสู่ทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม โดยให้สอดคล้องกับพื้นที่ท้องถิ่นตามเขตความรับผิดชอบของตนได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

๔.๓.๑.๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหาร

๑) ภูมิปัญญาการทำมะม่วงกวนหรือส้มลิ้ม มะม่วงเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวอำเภอเนินมะปรางมานานแล้ว และปลูกกันเป็นจำนวนมาก เมื่อมะม่วงสุก ส่งขายไม่ทันหรือรับประทานไม่ทัน ชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งมีทั้งเด็กและผู้สูงวัยก็จะช่วยกันปอกมะม่วง และฝานมะม่วงก่อนที่จะนำไปกวนด้วยเตาฟืนขนาดใหญ่ พร้อมใส่ส่วนผสมคือน้ำตาลทราย และเกลือ ในอัตราส่วนที่เหมาะสม เนื่องจากมะม่วงมีความหวานโดยธรรมชาติอยู่แล้ว จึงใส่น้ำตาลทรายไม่มาก โดยกวนด้วยไม้พายจนงวด ใช้เวลากวนประมาณ ๒ ชั่วโมง นำใส่กะละมังขนาดใหญ่ ทิ้งไว้ให้เย็น ก่อนที่จะไล่เป็นแผ่น และนำไปตากแดดประมาณ ๒-๓ แดด เดิมผลิตไว้กินในครัวเรือน เป็นการถนอมอาหาร ต่อมา มีผู้มารับซื้อแพ็คเกจส่งขายก็โลกรั้มละ ๔๐ บาท สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตมะม่วงที่ราคา

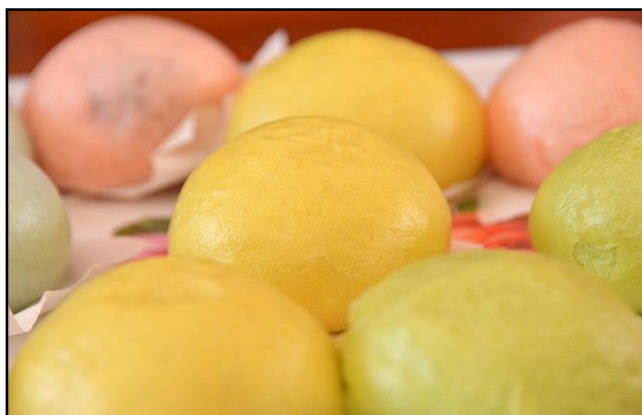
ตกต่ำในขณะนี้ เนื่องจากผลผลิตออกสู่ตลาดมากเกินไป ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างงานให้คนในพื้นที่

ภาพที่ ๔.๑๐ มะม่วงกวนหรือส้มลิ้ม อำเภอนินมะปราง

๒) ภูมิปัญญาการทำซาลาเปาไส้มะม่วง หากมะม่วงเหลือจากการส่งขาย และสุกงอมเต็มที่ ทำได้อย่างดีก็แค่ส้มแผ่นหรือส้มลิ้ม แต่ได้เกิดภูมิปัญญาโดยการนำเนื้อมะม่วงสุกมา กวนปรุงรสให้ออกหวาน เพื่อใส่ไปเป็นไส้ในซาลาเปา ส่วนใหญ่จะใช้มะม่วงน้ำดอกไม้เพราะเวลาสุก กอมจะหวานฉ่ำมาก โดยมีกลุ่มแม่บ้าน บ้านคลองซบรัง ตำบลไทรย้อย อำเภอนินมะปราง เป็นผู้ผลิต

โดยกรรมวิธีก็ไม่ยากใช้แป้งสาลีที่มีส่วนผสมของน้ำใบเตย ทำให้มีสีเขียวและ หอม นวดแป้งกับน้ำใบเตยหมาด ๆ จากนั้นใช้ลูกกลิ้งมาแบนไล่ลม นำมาตัดแบ่งเป็นก้อน ๆ ละ ๓๐ กรัม แล้วคลึงให้กลม ใส่ถาดบ่มทิ้งไว้ประมาณ ๑๕ นาที จากนั้นนำมาแบนราบอีกครั้งเพื่อใส่ไส้ มะม่วงที่กวนจนกลายเป็นสีน้ำตาลลงไป แล้วคลึงเป็นลูกกลม ๆ แล้วนำไปวางบนกระดาษสีขาว แล้ว แนนอนว่าต้องใส่ชิ้นนี้เป็นชิ้น ๆ จนสุก พองสวยงาม เมื่อสุกพร้อมรับประทานแล้วก็นำมาใส่ใน แพคเกจกล่องพลาสติกกลม ติดสติ๊กเกอร์ของกลุ่มแม่บ้านบ้านคลองซบรัง ขายในราคาลูกละ ๑๐ บาท

ภาพที่ ๔.๑๑ ซาลาเปาไส้มะม่วง บ้านคลองซบรัง

๔.๓.๑.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอเสื่อกก

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอเสื่อกมีความสืบเนื่องจากชาวเนินมะปรางส่วนใหญ่ในอดีตอพยพมาจากภาคอีสานและนำภูมิปัญญาการทอเสื่อกก การทำผ้ามัดหมี่มาจากบรรพบุรุษ โดยใช้ต้นกกที่ขึ้นเองตามคลองหนองบึงมาทำเป็นเสื่อกก แต่ปัจจุบันมีการปลูกต้นกกไว้ในแต่ละบ้านด้วย ชุมชนที่มีชื่อเสียงในการทอเสื่อกกคือ ชุมชนบ้านผารังหมี่ นางสุดใจ ชมภูมิ สมาชิกกลุ่มทอเสื่อกกบ้านผารังหมี่ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“อาชีพหลักของชาวบ้านคือการทำนา แต่พอว่างจากการทำนาชาวบ้านก็จะมาทอเสื่อกกและผ้ามัดหมี่กัน สร้างงาน สร้างรายได้ เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ประณีตและสวยงาม ขั้นตอนการทำโดยการนำเอากกตัดดอกออก แล้วนำมาผ่าตามยาว ๒-๓ ส่วน จากนั้นนำไปตากแดดให้แห้งประมาณ ๓-๔ วัน ขั้นตอนต่อมาเลือกกกที่แห้งแล้วนำมาย้อมสี เมื่อได้สีตามต้องการแล้วก็นำเชือกไนลอนมาสอดเข้ารูพิมพ์ (ใช้สำหรับทอเสื่อ) กางพิมพ์ที่ทอเสื่อกกออก และนำกกมาสอด แล้วก็ทอตามลายที่ต้องการ ซึ่งหนึ่งผืนจะใช้เวลาในการทอประมาณ ๒ วัน ลายที่ทอจะมีทั้ง ลายขิด ลายหัวใจ ลายดอกแก้ว โดยราคาค่าเสื่อจะอยู่ที่ประมาณ ๕๐๐-๗๐๐ บาท”^{๒๐}

ภาพที่ ๔.๑๒ การทอเสื่อกก บ้านผารังหมี่

๔.๓.๔ ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

อำเภอเนินมะปรางมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ความคิดสร้างสรรค์ที่ชาวบ้านในอำเภอเนินมะปรางใช้สิ่งที่ธรรมชาติมอบให้มารังสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์อันทรงคุณค่าทั้งด้าน

^{๒๐} นางสุดใจ ชมภูมิ, สัมภาษณ์, สมาชิกกลุ่มทอเสื่อกก บ้านผารังหมี่ หมู่ที่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

อาหารและหัตถกรรมที่พร้อมจะให้นักท่องเที่ยวได้ลิ้มลอง ซึ่งมีความหลากหลายตามกลุ่มชุมชนซึ่งมีชาติพันธุ์วรรณนาที่แตกต่างกัน เช่น

ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตวิถี บ้านน้ำปาด ได้แก่ หมวกสานไม้ไผ่ กล้วยดอกไม้ออบเนย โดกพวงกุญแจบ้าน โคมไฟไม้ไผ่ กระเป๋าผ้าดิบไผ่สาน กล้วย ๓ ถดู น้ำพริกป่า ผาชีดดอกพิกุล และแยมกล้วย

ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตวิถี บ้านมุงเหนือ ได้แก่ ข้าวหมากน้ำมะม่วงแม็กเน็ตรูปค้างคาว กล้วยเบรคแตกกบเลย ข้าวตากทอดหน้ามะม่วง แหนมพริกป่า พริกป่าคั่วแห้ง มันเบรคไม่อยู่ ไข่กรอกอีซานไรซ์เบอร์รี่ ไม้กวาดเพื่อสุขภาพ และดอกไม้สวรรค์พระประจำวันเกิด

ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตวิถี บ้านลำภาศ ได้แก่ มะม่วงอบแห้ง มะม่วงหยิกวน น้ำมะม่วงเลมอนเนด แยมมะม่วงสด มะม่วงมันทุกเม็ด เค้กมะม่วงผสมเนื้อมะม่วง ลูกอมมะม่วงกวนสับประรด ขนมบัวหิมะไส้มะม่วงกวน ขนมไหว้พระจันทร์ไส้มะม่วงกวน และเข็มกลัดที่ระลึกบ้านลำภาศ

ภาพที่ ๔.๑๓ ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตวิถี ที่ผลิตจากมะม่วง

ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตวิถี บ้านหัวเขา ได้แก่ ทอฟฟี่มะม่วงกวน ทอฟฟี่กล้วยกวน มะม่วงหยีเคี้ยวเพลิน มะม่วงทอดรสลาบ มะม่วงทอดรสต้มยำ ข้าวเกรียบมะม่วง ส้มแผ่นทองหยิบ ซอสมะม่วงสารพัดจิ้ม ถุงผ้ารักษ์โลก ไม้กวาดทางมะพร้าวแฟนซี และมะม่วงเคลือบช็อคโกแล็ต

ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตวิถี บ้านผารังหมี่ ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุตใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์ ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าขาวม้าทอมือ แสมพุดสมุนไพร สบู่สมุนไพร เสื้อกกลายดั้งเดิม มะม่วงกวนสมุนไพรปักผ้าขาวม้า ไม้กวาดทางมะพร้าว ไช้ร่มมะพร้าว ไวร้อมมะม่วง กระเป๋าผ้า และปุ๋ยมูลไส้เดือน

ภาพที่ ๔.๑๔ ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม ที่เป็นผ้าทอพื้นเมือง

๔.๓.๕ เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่อำเภอเนินมะปรางได้มีชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวสำคัญจำนวน ๕ หมู่บ้าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สามารถนำข้อมูลมาเพื่อจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เช่น

๑) กิจกรรมท่องเที่ยว “ห้วยเขา...ผาทำพล ๒ วัน ๑ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านห้วยเขา ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

วันแรก

- ถึงศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว พักผ่อนยืดเส้นยืดสายผ่อนคลายด้วยขนมพื้นถิ่น ดื่มน้ำสดขึ้นจากการต้อนรับของชาวบ้าน

- รับฟังเรื่องราวความเป็นมาของหมู่บ้าน และแนะนำหมู่บ้าน
- รับประทานอาหารกลางวัน อาหารพื้นถิ่น “อาหารพื้นถิ่นที่ห้วยเขา”
- เข้าชมเส้นทางศึกษาธรรมชาติภายในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาทำพล โดยรถรางนำเที่ยว
- ชมการแปรรูปมะม่วง
- ชมถ้ำลอดและถ้ำเต่า ที่วัดถ้ำทองเจริญธรรม (วัดถ้ำลอด)
- นั่งรถรางชมแลนด์มาร์คบ้านมุง (นครป่าหินเมืองเนินมะปราง)
- ชมฝูงค้างคาวนับล้านตัวบินออกจากถ้ำ ณ บ้านมุง
- เดินทางกลับศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวบ้านห้วยเขา เพื่อรับประทานอาหารเย็น
- ทำกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ แนะนำเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ และชมการแสดงต้อนรับจาก

ชาวบ้านห้วยเขา สนุกสนานกับกิจกรรมไม่เกิน ๓ ทุ่ม และแยกย้ายกลับบ้านพักโฮมสเตย์

วันที่สอง

- อรุณสวัสดิ์บ้านหัวเขา รับประทานอาหารเช้าที่บ้านพักโฮมสเตย์กับเจ้าของบ้าน ใสบาตรร่วมกัน

- พร้อมกันที่ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวบ้านหัวเขา
- ชมการทำสวนเกษตรผสมผสาน การปลูกชวนชม ณ บ้านใหม่เจริญพร
- ชมไก่อสวยงาม บ้านเตาโบราณ บ้านหนังวินเทจ
- เดินทางกลับศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวเพื่อรับประทานอาหารกลางวัน
- ชมผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว ก่อนกล่าวคำอำลา
- เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

๒) กิจกรรมท่องเที่ยว “นอนค้างบ้านเรา ไม่เหงาแน่นอน ๒ วัน ๑ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่บ้านผารังหมี ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งช้าง ประกอบด้วกิจกรรม ดังนี้

วันแรก

- ถึงศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว พักผ่อนยืดเส้นยืดสายผ่อนคลายด้วยขนมพื้นบ้าน
- ชวนกันเย็บบายศรี ชั้น ๕ เพื่อสักการะเจ้าพ่อร่มขาว บริการนำทางเข้าหมู่บ้าน
- รับฟังเรื่องราวความเป็นมาของหมู่บ้าน และแนะนำหมู่บ้าน
- รับประทานอาหารกลางวัน กินอาหารพื้นถิ่น “กินแกงอ่อมไก่ (ในตำนาน)”
- ออกเดินทางด้วยรถรางไปที่วัดผารังหมี ไหว้หลวงพ่อบุญธรรม ขึ้นบันไดสวรรค์ชมวิวมุมสูงบ้านผารังหมี

- เดินทางไปฝึกทำซาลาเปากลับใบเตยไส้มะม่วง ที่บ้านคลองซบรัง พร้อมชิมน้ำมะม่วงเย็นเจี๊ยบ หวาน หอม ชื่นใจ

- เที่ยวชมถ้ำลอดและถ้ำเต่า ที่วัดถ้ำทองเจริญธรรม (หรือวัดถ้ำลอด)
- นั่งรถรางเที่ยวชมแลนด์มาร์คบ้านมุง (นครป่าหินเมืองนิคมบ่งช้าง)
- ชมค้างคาวออกหากินที่เขาคาหลวง บ้านคลองซบรัง
- กลับศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว บ้านผารังหมี เพื่อรับประทานอาหารเช้าเย็น
- ทำกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ แนะนำเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ และชมการแสดงต้อนรับจากชาวบ้านผารังหมี สนุกสนานกับกิจกรรม ไม่เกิน ๓ ทุ่ม และแยกย้ายกลับบ้านพักโฮมสเตย์

วันที่สอง

- อรุณสวัสดิ์ผารังหมี ทานอาหารเช้าที่บ้านพักโฮมสเตย์กับเจ้าของบ้าน ใสบาตรร่วมกัน
- พร้อมกันที่ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว
- ชมกลุ่มทอเสื่อ / ทอผ้า ซ้อมปักผ้าทอและเสื่อทอลายพื้นถิ่น
- ฝึกเย็บพวงกุญแจของที่ระลึกจากกลุ่มแปรรูปงานหัตถกรรมพื้นบ้านผารังหมี พร้อมรับประทานอาหารเช้า

- เที่ยวชม บ้านเกษตรสมบูรณ์ ทดลองถอนกล้า และดำนา (ตามฤดูกาล)
- เดินทางกลับศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว เพื่อรับประทานอาหารกลางวัน
- ชมผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว ก่อนกล่าวคำอำลา
- เดินทางกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ

๓) กิจกรรมท่องเที่ยว “มาเที่ยวไทรย้อย น้อยกว่านี้ได้ใจ ๓ วัน ๒ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่บ้านผาผึ้ง ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

วันแรก

- ถึงศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว พักผ่อนยืดเส้นยืดสายผ่อนคลายด้วยขนมพื้นบ้าน
- ชวนกันเย็บบายศรี ชันธ ๕ เพื่อสักการะเจ้าพ่อร่มขาวบริการนักท่องเที่ยวเข้าหมู่บ้าน
- รับฟังเรื่องราวความเป็นมาของหมู่บ้าน และแนะนำหมู่บ้าน
- รับประทานอาหารกลางวัน กินอาหารพื้นถิ่น “กินแกงอ่อมไก่ (ในตำนาน)”
- ออกเดินทางด้วยรถรางไปที่วัดผาผึ้ง ให้อาหารวัวแพะชมถ้ำ ขึ้นบันไดสวรรค์ชมวิวมง

สูงบ้านผาผึ้ง

- เดินทางไปฝึกทำซาลาเปากลับในเตาไฟมะม่วง ที่บ้านคลองซบั้ง พร้อมชิมน้ำมะม่วงเย็นเจี๊ยบ หวาน หอม ชื่นใจ

- ชมถ้ำใหญ่ (เทพนิมิต) และพบค้างคาวตัวเป็น ๆ จำนวนเป็นล้าน ๆ ตัว บินอยู่บนเพดานถ้ำ พร้อมชมความงดงามของพระพุทธรูปแกะสลักกับผนังถ้ำ (ป.ล. ถ้าท่านไม่เห็นอย่าจนเกินไป)

- ชมค้างคาวออกหากินที่เขาคาหลวง บ้านคลองซบั้ง
- กลับศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวบ้านผาผึ้ง เพื่อรับประทานอาหารเย็น
- ทำกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญและชมการแสดงต้อนรับจากชาวบ้านผาผึ้ง
- สนุกสนานกับกิจกรรมไม่เกิน ๓ หมู่ และแยกย้ายกลับบ้านพักโฮมสเตย์

วันที่สอง

- อรุณสวัสดิ์ผาผึ้ง รับประทานอาหารเช้าที่บ้านพักโฮมสเตย์กับเจ้าของบ้าน ใส่บาตร

ร่วมกัน

- พร้อมกันที่ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว
- ชมกลุ่มทอเสื่อ / ทอผ้า ซ้อมปักผ้าทอและเสื่อทอลายพื้นถิ่น
- ฝึกเย็บพวงกุญแจของที่ระลึกจากกลุ่มแปรรูปงานหัตถกรรมบ้านผาผึ้งพร้อม

รับประทานอาหารว่าง

- นั่งรถรางเยี่ยมชมวิสาหกิจชุมชนไทรย้อย ชีววิถีหมู่บ้านหนองขมิ้น
- นั่งรถรางเยี่ยมชมบ้านพุกระโดน รับประทานอาหารกลางวัน อาหารพื้นถิ่น
- เรียนรู้การทำกล้วยฉาบ พร้อมนำดอกไม้ไปไหว้พระ ๙ เกจิที่วิหาร
- นั่งรถรางชมเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาทำพล
- นั่งรถรางเที่ยวชมแลนด์มาร์คบ้านมุง (นครป่าหินเมืองเนินมะปราง)
- ชมค้างคาวออกจากถ้ำ ณ จุดแลนด์มาร์ค ตำบลบ้านมุง
- กลับบ้านพักทำภารกิจส่วนตัว
- รับประทานอาหารเย็นกับเจ้าของโฮมสเตย์

วันที่สาม

- รับประทานอาหารเช้าที่บ้านพักโฮมสเตย์กับเจ้าของบ้าน ใส่บาตรร่วมกับเจ้าของบ้าน

รวมกันที่บ้านผู้ใหญ่อันที่ เพื่อฝึกทำข้าวต้มแตก และนำมาเป็นอาหารว่าง

- เดินทางไปเที่ยวชมบ้านเกษตรสมบูรณ์ ทดลองถนอมกล้วย และตำนา (ตามฤดูกาล เพาะปลูก)

- เดินทางกลับศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวเพื่อรับประทานอาหารกลางวัน
- ชมผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว ก่อนกล่าวคำอำลา
- เดินทางกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ

๔) กิจกรรมท่องเที่ยว “กอดเขา...กอดฉัน...กอดกันที่บ้านมุง ๒ วัน ๑ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านมุงเหนือ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง ประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

วันแรก

- ถึงศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว พักผ่อนยืดเส้นยืดสาย ผ่อนคลายด้วยขนมพื้นบ้าน
- ดื่มน้ำสดชื่นต้อนรับจากชาวบ้าน
- รับฟังเรื่องราวความเป็นมาของหมู่บ้าน และแนะนำหมู่บ้าน
- รับประทานอาหารกลางวัน อาหารพื้นถิ่น “ห่อหมกดาว”
- ออกเดินทางด้วยรถพื้นถิ่นไปชมจุดท่องเที่ยว น้ำตกขุนห้วยเทิน บ้านไร่ภูตะวัน
- เที่ยวชมถ้ำเดือน-ดาว และถ้ำนางสิบสอง
- นั่งรถรางเที่ยวชมแลนด์มาร์คบ้านมุงจุดเช็คอินที่ได้รับความนิยมอย่างมาก (นครป่าหิน เมืองเนินมะปราง)

- ชมฝูงค้างคาวนับล้านตัวบินออกจากถ้ำ ณ บ้านมุง
- รับประทานอาหารเย็น
- ทำกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญแนะนำเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์และชมการแสดงต้อนรับจากชาวบ้านมุงเหนือสนุกสนานกับกิจกรรมไม่เกิน ๓ หมู่ และแยกย้ายกลับบ้านพักโฮมสเตย์

วันที่สอง

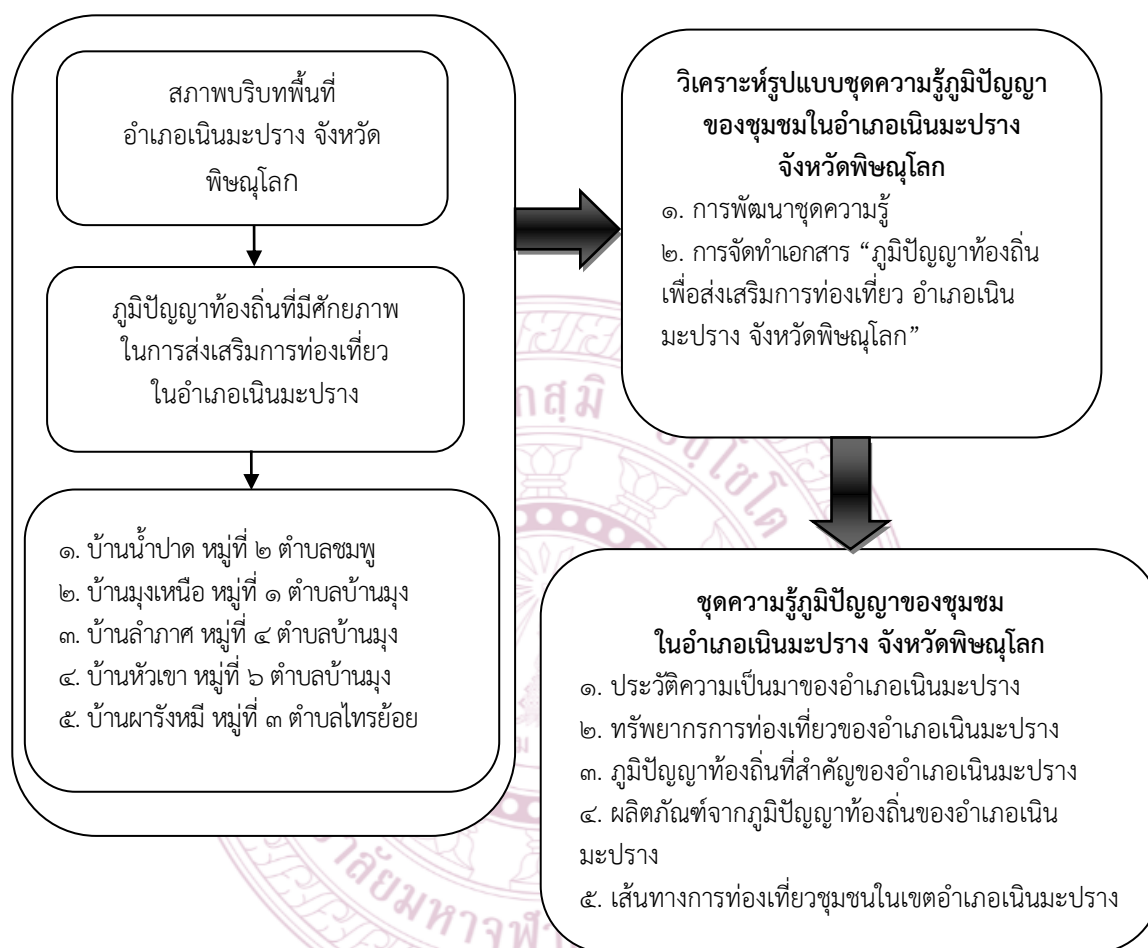
- อรุณสวัสดิ์บ้านมุงเหนือ รับประทานอาหารเช้าที่บ้านพักโฮมสเตย์กับเจ้าของบ้าน ใส่บาตรเช้าร่วมกัน

- พร้อมกันที่ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว
- ทำกิจกรรมผ้าผัดย้อม ที่แคมป์หมาบ้าใจดี
- เดินทางกลับศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยวเพื่อรับประทานอาหารกลางวัน
- ชมผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ศูนย์ต้อนรับนักท่องเที่ยว ก่อนกล่าวคำอำลา
- เดินทางกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อส่งเสริมการพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และ ๓) เพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง

จังหวัดพิษณุโลก ผลจากการศึกษา สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” เป็นแผนผังองค์ความรู้ได้ดังนี้

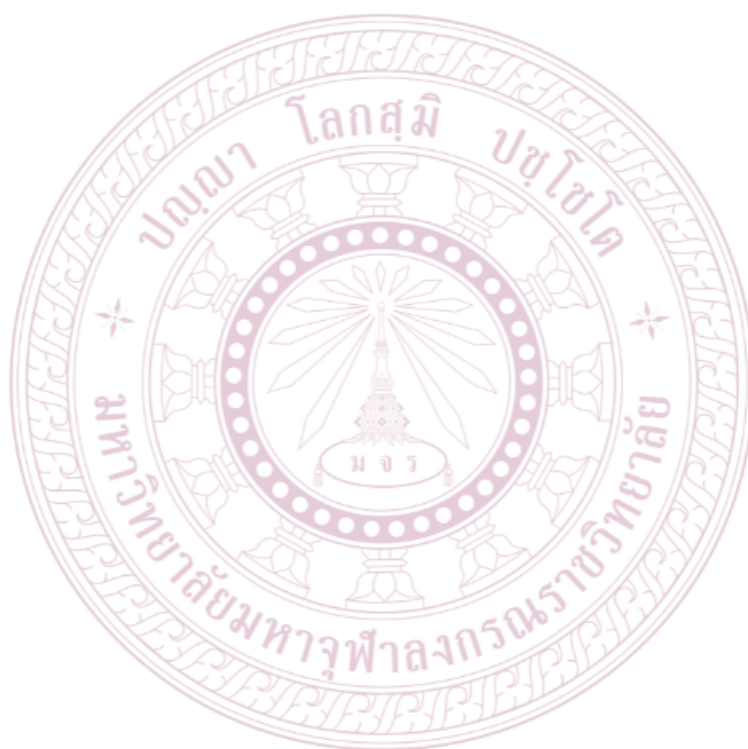
แผนภาพที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนผังที่ ๔.๑ พบว่า กรอบความคิดบทสรุป (Conceptualize) ของการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก คือ

๑. การวิเคราะห์รูปแบบชุดความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ต้องอาศัยข้อมูลจากสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์รูปแบบชุดความรู้ โดยการพัฒนาชุดความรู้ และการจัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก”

๒. ในชุดความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จะประกอบไปด้วยเนื้อหาสำคัญ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง ทรัพยากรการท่องเที่ยวของ

อำเภอเนินมะปราง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญา
ท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง และเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อส่งเสริมการพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และ ๓) เพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากเอกสารและการศึกษาเชิงคุณภาพภาคสนามในพื้นที่ศึกษา ทำให้ได้ผลการวิจัย ดังนี้

๕.๑.๑ สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

ผลการศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย

- ๑) บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๒) บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๓) บ้านลำภาศ หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๔) บ้านหัวเขา หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๕) บ้านผารังหมี หมู่ที่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า

สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำปาด ซึ่งตั้งอยู่บริเวณเนินเขาที่มีลำคลองพาดผ่านและมีป่าปกคลุมหนาแน่น ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอ นครไทย และเพชรบูรณ์ บ้านน้ำปาดเป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิมและมีประชากรที่ย้ายมาจากนครไทยและเพชรบูรณ์ ที่นำวัฒนธรรมพื้นถิ่นติดตัวมาด้วย พร้อมกับชาวบ้านที่นี่มีศรัทธาที่เหนียวแน่นต่อพระพุทธศาสนา และมีหลักธรรมเป็นแก่นในการยึดเหนี่ยวจิตใจและหล่อหลอมความเป็นชุมชน ทำให้ประเพณีที่เกี่ยวข้องและยึดโยงกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา บ้านน้ำปาดมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชนอันทรงคุณค่าทั้งด้านอาหารและหัตถกรรม ได้แก่ หมวกสานไม้ไผ่ กล้วยดอกไม้ออบเนย โตก พวงกุญแจบ้าน โคมไฟไม้ไผ่ กระเป๋าผ้าดิบไผ่สาน กล้วย ๓ ถู น้ำพริกป่า ฝาชื่อดอกพิกุล และแยมกล้วย

สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านมุงเหนือ ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวบ้านที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวบ้านมุงเหนือมีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติและทำการเกษตรกรรม ประเพณีและความเชื่อจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง

กับศาสนาและธรรมชาติเป็นหลัก ชาวบ้านที่นี่จึงมีความเชื่อในเรื่องของเจ้าพ่อ เจ้าป่าเจ้าเขา ที่นี่จึงมีประเพณีเลี้ยงเจ้าพ่อ ผลิตรัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านมุงเหนือ ได้แก่ ข้าวหมากน้ำมะม่วงแม็กเนตรูปค่างควา กล้วยเบรคแตกกบเลย ข้าวตากทอดหน้ามะม่วง แหนมพริกป่า พริกป่าคั่วแห้ง มันเบรคไม่อยู่ ไส้กรอกอีสานไรซ์เบอร์รี่ ไม้กวาดเพื่อสุขภาพ และดอกไม้สวรรค์พระประจำวันเกิด

สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านลำภาศ ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มมีภูเขาล้อมรอบ ชาวบ้านได้พัฒนามาทำสวนมะม่วงกันมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณรอบ ๆ ภูเขาถ้าม่วง และเนื่องจากบ้านลำภาศไม่ได้เป็นชุมชนดั้งเดิมแต่เป็นชุมชนที่เกิดจากการอพยพของคนหลายพื้นที่เข้ามาอยู่ร่วมกัน ทำให้ต้นทุนทางวัฒนธรรมของที่นี่ค่อนข้างมีความหลากหลายและความหลากหลายที่มาร่วมกันได้อย่างลงตัวแบบนี้จึงเป็นอีกเสน่ห์ของบ้านลำภาศที่ไม่เหมือนกับหมู่บ้านใด ผลิตรัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านลำภาศ ได้แก่ มะม่วงอบแห้ง มะม่วงหยิกวน น้ำมะม่วงเลมอนเนด แยมมะม่วงสด มะม่วงมันทุกเม็ด เค้กมะม่วงผสมเนื้อมะม่วง ลูกอมมะม่วงกวนสับปะรด ขนมบัวหิมะไส้มะม่วงกวน ขนมไหว้พระจันทร์ไส้มะม่วงกวน และเข็มกลัดที่ระลึกบ้านลำภาศ

สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหัวเขา มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีภูเขาล้อมรอบ ชาวบ้านที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการทำนาและทำไร่ ชาวบ้านที่นี่มีต้นทุนทางวิถีชีวิตที่พึ่งพิงอิงอาศัยอยู่กับป่า คนในหมู่บ้านจึงช่วยกันดูแลและรักษาเป็นอย่างดี ประกอบกับกรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้ตั้งพื้นที่รอบ ๆ เขาหัวโค้งให้เป็น “เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล” ทำให้หมู่บ้านนี้ยังมีเสน่ห์เพราะการได้มาเยือนที่นี่ก็เหมือนกับการทำให้นักท่องเที่ยวได้ลองใช้ชีวิตที่ติดเขาและเข้าไปค้นหาเสน่ห์ของถ้ำที่มีอยู่มากมายที่บ้านหัวเขา ผลิตรัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านหัวเขา ได้แก่ ทอฟฟี่มะม่วงกวน ทอฟฟี่กล้วยกวน มะม่วงหยิกเคี้ยวเพลิน มะม่วงทอดรสลาบ มะม่วงทอดรสตั้มยำ ข้าวเกรียบมะม่วง ส้มแผ่นทองหยิบ ซอสมะม่วงสารพัดจิ้ม ถูงผ้ารักษ์โลก ไม้กวาดทางมะพร้าวแฟนซี และมะม่วงเคลือบช็อคโกแลต

สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านผารังหมี ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคอีสาน เช่น จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดยโสธร จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดอุบลราชธานี บ้านผารังหมีเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่ล้อมรอบด้วยภูเขาหินปูน ที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และวิถีชีวิตของคนอีสาน หมู่บ้านมีความเข้มแข็งคนในหมู่บ้านอาศัยอยู่แบบเรียบง่าย โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน บ้านผารังหมีจึงเป็นสถานที่จัดงานที่หน่วยงานจากหลายภาคส่วนเข้ามาศึกษาดูงาน ผลิตรัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุตใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์ ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าขาวม้าทอมือ แสมพุดสมุนไพร สบู่สมุนไพร เสื้อกกลายดั้งเดิม มะม่วงกวนสมุนไพรตากผ้าขาวม้า ไม้กวาดทางมะพร้าว ไชร์ปมะปราง ไชร์ปมะม่วง กระเป๋าคัด และปุ๋ยมูลไส้เดือน

๕.๑.๒ การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ได้มีการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการ

ท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยมีแนวทางการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

การกำหนดความรู้หรือการจัดการความรู้ เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปรางจากโครงการ OTOP นวัตกรรมชุมชน กระทรวงมหาดไทย จำนวน ๕ ชุมชน ได้แก่ บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ ๑ บ้านลำภาศ หมู่ที่ ๔ และบ้านหัวเขา หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และบ้านผารังหมี หมู่ที่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

เมื่อได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาแล้ว ก็นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาสรุปและนำเสนอในการสนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย หรือ stakeholders ซึ่งผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง

ผลสืบเนื่องจากการสนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยได้ทำการจัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ขึ้นมา มีเนื้อหาโดยสรุป แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ ๑ ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ส่วนที่ ๒ ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ส่วนที่ ๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และส่วนที่ ๔ ผลกระทบจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๕.๑.๓ ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ได้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยสรุปดังนี้

๑) ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า พื้นที่ของอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน แต่จะมีเพียงผู้มีอาชีพนายพรานที่เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า ต่อมามีกลุ่มคนจากอำเภอนครไทย อำเภอด่านซ้าย และอำเภอหล่มสัก อพยพย้ายถิ่นฐานเดิมเข้ามาตั้งรกรากบริเวณบ้านชมพู บ้านมุง บ้านวังโพรง บ้านไทรย้อย จากนั้นก็ขยายยัยที่ทำกินไปที่บ้านวังยาง บ้านน้อยชุมขี้เหล็ก และบ้านเนินมะปราง ในที่สุดโดยตัวอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาประมาณ ๕๐ ปี

ปัจจุบันอำเภอเนินมะปรางมีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๐๒๙.๕๕ ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอเนินมะปราง สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบชายเขา ไม่มีแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งในฤดูแล้งมักจะเกิดการขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค เป็นพื้นที่ราบชายเขา ร้อยละ ๕๕.๒๓ และเป็น

พื้นที่ภูเขา ร้อยละ ๔๔.๗๗ ตารางกิโลเมตร ท้องที่อำเภอเนินมะปราง ประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๘ แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลเนินมะปราง เทศบาลตำบลไทรย้อย เทศบาลตำบลบ้านมุง องค์การบริหารส่วนตำบลชมพู องค์การบริหารส่วนตำบลวังโพรง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลเนินมะปราง และองค์การบริหารส่วนตำบลวังยาง

๒) ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

อำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน ลักษณะภูมิประเทศประมาณร้อยละ ๔๕ เป็นภูเขาหินปูนอายุกว่า ๓๐๐ ล้านปี มีถ้ำอยู่มากมาย ซึ่งตัวอำเภออยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดพิษณุโลกประมาณ ๖๘ กิโลเมตร มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงามน่าสัมผัส เช่น เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล ซึ่งเป็นภูเขาหินปูน มีหน้าผาสูงชันเว้าแหว่งอันเกิดจากการกัดเซาะของน้ำฝนนับหลายล้านปี เกิดเป็นถ้ำต่าง ๆ มากมายทั่วบริเวณ ได้แก่ ถ้ำนครสวรรค์ ถ้ำเรือ ที่มีหินงอกหินย้อยสวยงาม ถ้ำลอด ซึ่งสามารถเดินทะลุไปยังอีกด้านหนึ่งของภูเขาได้ ยังพบซากดึกดำบรรพ์ของหอยและปะการัง เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นท้องทะเลมาก่อน และยังมีภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์รูปมือคนบนเพิงผาหิน และอักษรญี่ปุ่นโบราณสลักบนก้อนหิน พรรณไม้และร่องรอยสัตว์ป่าต่าง ๆ ที่มักพบระหว่างทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติ เหมาะแก่การทัศนศึกษาเชิงนิเวศ นอกจากนี้ ยังสามารถชมฝูงค้างคาวที่บินออกหากินยามเย็น เป็นสายยาวสวยงามนับล้านตัวที่บ้านมุง อำเภอเนินมะปราง

ชาวอำเภอเนินมะปรางมีรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมลาว/อีสานกับวัฒนธรรมไทยภาคกลาง ซึ่งมีรูปแบบประเพณีที่น่าสนใจ เช่น ประเพณีการไหว้เจ้าพ่อแสนเมือง ซึ่งจัดในวันอังคารข้างขึ้นของเดือนแปด ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ สัปดาห์ ประเพณีนี้ชาวบ้านเรียกว่า “การเลี้ยงเจ้าบ้าน” ประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ประเพณีของอำเภอเนินมะปราง ถือว่าการทำบุญด้วยการถวายต้นผึ้ง เป็นบุญกุศลสูงส่ง การทำปราสาทผึ้งมีการพัฒนารูปแบบลดละย่องค์ประกอบให้วิจิตรพิศดารยิ่งขึ้น เพื่อถวายแด่องค์พระพุทธเจ้า ประดับตกแต่งมีทั้งแบบหล่อแกะลาย และแบบติดพิมพ์สมัยใหม่

๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่สำคัญ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผ้าทอ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ลายขอมะปราง ของชุมชนบ้านผารังหมี่ ตำบลไทรย้อย มีการทอผ้ามัดหมี่พื้นเมืองลายขอมะปรางที่ต่อยอดความคิดจากสิ่งใกล้ตัวมาเป็นลายผ้าทอที่มีคุณค่าและสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ภูมิปัญญาการผลิตผ้าย้อมสีธรรมชาติของหมู่บ้านซำร้าง แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งวิถีอุตสาหกรรมชาติที่ใช้ย้อมสีเส้นใยส่วนใหญ่ ได้มาจากการเก็บรวบรวมวัตถุดิบหรือพันธุ์ไม้ป่าจากที่มีหรือเกิดขึ้นเองในธรรมชาติตามความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหาร ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการทำมะม่วงกวนหรือส้มลิ้ม มะม่วงเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวอำเภอเนินมะปรางมานานแล้ว และปลูกกันเป็นจำนวนมากเมื่อมะม่วงสุก ส่งขายไม่ทันหรือรับประทานไม่ทัน ชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งมีทั้งเด็กและผู้สูงวัยก็จะช่วยกันกวนมะม่วงถนอมอาหาร และส่งขายสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตมะม่วงที่ราคาตกต่ำในขณะนี้ เนื่องจากผลผลิตออกสู่ตลาดมากเกินไป ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างงานให้คนในพื้นที่ ภูมิปัญญาการทำซาลาเปาไส้มะม่วง หากมะม่วงเหลือจากการส่งขาย และสุกงอมเต็มที่ ทำได้อย่างดีก็แค่

ส้มแผ่นหรือส้มลิ้ม แต่ได้เกิดภูมิปัญญาโดยการนำเนื้อมะม่วงสุกมาทอจนป็นรูสให้ดอกหวาน เพื่อใส่ไปเป็นไส้ในซาเลาเปา ส่วนใหญ่จะใช้มะม่วงน้ำดอกไม้เพราะเวลาสุกจะหวานฉ่ำมาก โดยมีกลุ่มแม่บ้านบ้านคลองซบรัง ตำบลไทรย้อย อำเภอนิคมบ่งช้าง เป็นผู้ผลิต

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอเสื่อกก มีความสืบเนื่องจากชาวเนินมะปรางส่วนใหญ่ในอดีตอพยพมาจากภาคอีสานและนำภูมิปัญญาการทอเสื่อกก การทำผ้ามัดหมี่มาจากบรรพบุรุษ โดยใช้ต้นกกที่ขึ้นเองตามคลองหนองบึงมาทำเป็นเสื่อกก แต่ปัจจุบันมีการปลูกต้นกกไว้ในแต่ละบ้านด้วย ชุมชนที่มีชื่อเสียงในการทอเสื่อกกคือ ชุมชนบ้านผาแดงหมี่

๔) ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอนิคมบ่งช้าง จังหวัดพิษณุโลก อำเภอนิคมบ่งช้างมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ความคิดสร้างสรรค์ที่ชาวบ้านในอำเภอนิคมบ่งช้างใช้สิ่งที่มีธรรมชาติมอบให้มาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์อันทรงคุณค่าทั้งด้านอาหารและหัตถกรรมที่พร้อมจะให้นักท่องเที่ยวได้ลิ้มลอง ซึ่งมีความหลากหลายตามกลุ่มชุมชนซึ่งมีชาติพันธุ์วรรณนาที่แตกต่างกัน เช่น ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านน้ำปาด ได้แก่ หมวกสานไม้ไผ่ กล้วยดอกไม้อบเนยโตก พวงกุญแจบ้าน ไคไฟไม้ไผ่ กระเป๋าผ้าดิบไผ่สาน กล้วย ๓ ถาด น้ำพริกป่า ผาชีดดอกพิบูล และแยมกล้วย ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านมุงเหนือ ได้แก่ ข้าวหมากน้ำมะม่วงแม่เงนเนื้รูปค่างคาว กล้วยเบรคแตกกบเลย ข้าวตากทอดหน้ามะม่วง แหนมพริกป่า พริกป่าคั่วแห้ง มันเบรคไม่อยู่ ใส่กรอกอีสานไรซ์เบอร์รี่ ไม้กวาดเพื่อสุขภาพ และดอกไม้สวรรค์พระประจำวันเกิด

ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านลำภาด ได้แก่ มะม่วงอบแห้ง มะม่วงหยิกวน น้ำมะม่วงเลมอนเนด แยมมะม่วงสด มะม่วงมันทุกเม็ด เค้กมะม่วงผสมเนื้อมะม่วง ลูกอมมะม่วงกวนสับประรด ขนมบัวหิมะไส้มะม่วงกวน ขนมไหว้พระจันทร์ไส้มะม่วงกวน และเข็มกลัดที่ระลึกบ้านลำภาด ผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านหัวเขา ได้แก่ ทอผ้าฝ้ายมะม่วงกวน ทอผ้าฝ้ายกล้วยกวน มะม่วงหยิกเคี้ยวเพลิน มะม่วงทอดรสลาบ มะม่วงทอดรสต้มยำ ข้าวเกรียบมะม่วง ส้มแผ่นทองหยิบ ซอสมะม่วงสารพัดจิ้ม ถังผ้าฝ้ายโลก ไม้กวาดทางมะพร้าวแพนซี และมะม่วงเคลือบช็อคโกแลต และผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านผาแดงหมี่ ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุตใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์ ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าขาวม้าทอมือ แชมพูสมุนไพร สบู่สมุนไพร เสื่อกกลายดั้งเดิม มะม่วงกวน สมุดโน้ตปกผ้าขาวม้า ไม้กวาดทางมะพร้าว ไชริ่มมะปราง ไชริ่มมะม่วง กระเป๋าผ้า และปุยมูลไส้เดือน

๕) เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอนิคมบ่งช้าง จังหวัดพิษณุโลก จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่อำเภอนิคมบ่งช้างได้มีชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวสำคัญจำนวน ๕ หมู่บ้าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยสามารถนำข้อมูลมาเพื่อจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนในอำเภอนิคมบ่งช้าง จังหวัดพิษณุโลก เช่น กิจกรรมท่องเที่ยว “หัวเขา...ผาทำพล ๒ วัน ๑ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านหัวเขา ตำบลบ้านมุง อำเภอนิคมบ่งช้าง กิจกรรมท่องเที่ยว “นอนคางบ้านเรา ไม่เหงาแน่นอน ๒ วัน ๑ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านผาแดงหมี่ กิจกรรมท่องเที่ยว “มาเที่ยวไทรย้อย น้อยกว่านี้ได้ใจ ๓ วัน ๒ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านผาแดงหมี่ และกิจกรรมท่องเที่ยว “กอดเขา...กอดฉัน...กอดกันที่บ้านมุง ๒ วัน ๑ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านมุงเหนือ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสทั้งความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรม และเข้าร่วมกิจกรรมการทำผลิตภัณฑ์ชุมชนร่วมกับชาวบ้าน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๒.๑ สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งพบว่า เดิมพื้นที่ของอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน แต่จะมีเพียงผู้มีอาชีพนายพรานที่เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า ต่อมาเริ่มมีคนจากอำเภอนครไทย อำเภอด่านซ้าย และอำเภอหล่มสัก อพยพย้ายถิ่นฐานเดิมเข้ามาตั้งรกรากบริเวณบ้านชมพู บ้านมุง บ้านวังโพรง บ้านไทรย้อย จากนั้นก็ขยายที่ทำกินไปที่บ้านวังยาง บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก และบ้านเนินมะปราง ในที่สุด โดยตัวอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาประมาณ ๕๐ ปี สอดคล้องกับการศึกษาของกรมการพัฒนาชุมชน ที่ระบุว่า ชุมชนบ้านน้ำปาดและบริเวณใกล้เคียงย้ายมาจากนครไทยและเพชรบูรณ์ ที่นำวัฒนธรรมพื้นถิ่นติดตัวมาด้วย ส่วนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญก็สัมพันธ์กับวัฒนธรรมภูมิปัญญาของภาคอีสาน^๑ ในขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยว นั้น ล้วนเป็นผลิตภัณฑ์ที่มาจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับจิรณี สินุรก ที่กล่าวว่าภูมิปัญญาเกิดจากการใช้ความรู้ของตนอย่างหลากหลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม การประกอบอาชีพ และกระบวนการทางสังคม เพื่อให้ชีวิตอยู่ได้ในสภาพที่เหมาะสมกับธรรมชาติ และการถ่ายทอดกระบวนการเหล่านี้มาจนหลายชั่วคน^๒

๕.๒.๒ การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก มีแนวทางหรือขั้นตอนการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ การกำหนดความรู้ การแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ให้สมบูรณ์และเป็นระบบ การพัฒนาชุดความรู้ได้อาศัยข้อมูลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมาจากการประสบการณ์ของชาวบ้าน และความรู้ความสามารถในการถ่ายทอด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นการมีความรู้ที่ลึกซึ้ง สอดคล้องกับแนวคิดของ Nonaka, I., & Takeuchi, H. ที่ระบุว่าความรู้มี ๒ ประเภท คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ และความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้ โดยผ่านวิธีต่าง ๆ^๓

ในขณะที่ขั้นตอนการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก สอดคล้องกับการศึกษาของ Ehms, K. & Langen, M. ที่ระบุว่า การจัดการความรู้แบ่งออกเป็น ๔ กระบวนการ ได้แก่ การแสวงหาความรู้ (Knowledge

^๑ กรมการพัฒนาชุมชน, ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก, (กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๖๒), หน้า ๒ - ๓.

^๒ จิรณี สินุรก, วิถีชีวิตและภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวสวนลองกอง, (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑.

^๓ Nonaka, I., & Takeuchi, H. (1995). The knowledge-creating company. Oxford, NY: OxfordUniversity Press.

Acquisition) เป็นกระบวนการที่องค์กร ปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) เป็นกระบวนการที่บุคคล ทีมงาน และองค์กรได้สร้างความรู้ขึ้นมาเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงาน หรือเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนให้สูงขึ้น การถ่ายโอนและใช้ความรู้ (Knowledge Transfer and Utilization) เป็นกระบวนการที่บุคคลกลุ่ม หรือองค์กร ถ่ายโอนความรู้ให้เกิดประโยชน์ โดยเกี่ยวข้องกับเครื่องมือเครื่องใช้ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เทคโนโลยีช่วยใน การถ่ายโอนความรู้และข้อมูลข่าวสาร และการจัดเก็บความรู้ และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Knowledge Storage and Retrieval) เป็นกระบวนการที่นำความรู้ที่ได้มาหรือที่สร้างขึ้นมาจัดเก็บเพื่อสะดวกในการนำกลับมาใช้ใหม่

๕.๒.๓ ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง และเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง ชุดความรู้ภูมิปัญญานี้เป็นเรื่องของการสืบทอดประเพณี จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดสายเป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สืบทอดกันมาไม่ได้ขาด เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง สอดคล้องกับการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ระบุว่าภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรมคือปรัชญาแนวทางในการดำเนินชีวิต และในลักษณะที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน ศิลปะ ดนตรี หัตถกรรม และสิ่งอื่นๆซึ่งในสังคมใดที่มีการดำรงอยู่มาช้านานย่อมจะต้องมีภูมิปัญญาด้วยกันทุกสังคม^๔

ส่วนเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง ซึ่งมีความหลากหลายของเส้นทางและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยที่มาของชุดความรู้ได้มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น สอดคล้องกับการศึกษาของสุจิตราภรณ์ จุสปาโล ที่พบว่าโปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูปที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านบากันใหญ่ ตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตความพอเพียงของชาวบ้าน ร่วมกิจกรรมรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม เช่น เดินชมปะการัง สัมผัสสัตว์หลากหลายชนิด การเลี้ยงสาหร่ายผมนาง ปลุกหญ้าทะเลอาหารพะยูน ปล่อยพันธุ์ปูม้าไข่ สร้างบ้านปลาการ์ตูน ปลุกปะการังเขากวาง เป็นต้น และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อเอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างรายได้จากอาชีพเสริมเรื่องการท่องเที่ยว^๕ และการนำแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ วัฒนธรรม และผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน ยังสอดคล้องกับ วัชรภรณ์ จันทร์ขำ พบว่าชุมชนได้ร่วมกันจัดการ

^๔ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**, กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๙๐.

^๕ สุจิตราภรณ์ จุสปาโล, “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานคณะกรรมการอุดมการศึกษา (สกอ.) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔).

ท่องเที่ยวขึ้นโดยใช้ศักยภาพของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเป็นหลัก และกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน^๖

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับการพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการนำผลจากการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้องเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๕.๓.๑.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานหรือการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนและเป็นผู้ที่นำข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ไปใช้เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในอำเภอเนินมะปรางอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม

๕.๓.๑.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ได้แก่ บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ ๑ บ้านลำภาศ หมู่ที่ ๔ บ้านหัวเขา หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านมุง และบ้านผารังหมี หมู่ที่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก สามารถนำชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ร่วมกับแผนปฏิบัติการที่โครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินการไว้แล้ว เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไป

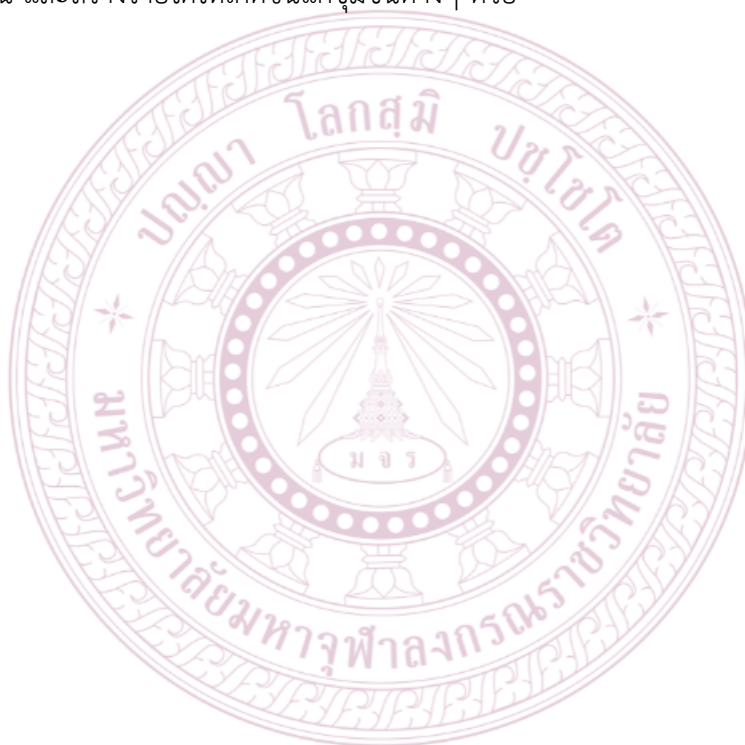
๕.๓.๑.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในท้องที่อำเภอเนินมะปรางอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม มีการกำหนดวิสัยทัศน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างชัดเจนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ควรร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาท่าพล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพิษณุโลก เป็นต้น และมีการสร้างเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อร่วมมือกันในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อมารับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพเพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่ต่อไป

^๖ วัชรภรณ์ จันทร์ขำ. “ศักยภาพของชุมชนไทลื้อในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษาบ้านดอนมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗).

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

๕.๓.๒.๑ ควรศึกษาวิจัยในพื้นที่ชุมชนในอำเภออื่นของจังหวัดพิษณุโลก ที่มี ความแตกต่างทางด้านบริบทชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและมีทรัพยากรทางการ ท่องเที่ยวที่ต่างกัน ซึ่งจะทำให้ทราบข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยวอำเภอนั้นๆ และนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกันในลักษณะเครือข่ายการจัดการ ท่องเที่ยวชุมชนต่อไป

๕.๓.๒.๒ ควรศึกษาในประเด็นแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค เพื่อ ส่งเสริมการทำงานด้านยุทธศาสตร์และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่าง ยั่งยืนร่วมกัน และสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนต่างๆ ด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

ราชกิจจานุเบกษา. “ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ท้องที่นอกราชอาณาจักรที่เป็นเขตติดโรคติดต่ออันตราย กรณีโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด 19 .Coronavirus Disease 2019 .COVID-19)) .ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๖๓”. เล่มที่ ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๙๓ ง. วันที่ ๒๒ เม.ย. ๒๕๖๓. หน้า ๑๖.

ราชกิจจานุเบกษา. ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ .พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐.เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก. ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑. หน้า ๒๑.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๖๐.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กรมการพัฒนาชุมชน. ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก . กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๖๒.

กรมการพัฒนาชุมชน. ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก . กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๖๒.

กรมการพัฒนาชุมชน. ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านลำภาศ หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก . กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๖๒.

กรมการพัฒนาชุมชน. ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านหัวเขา หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก . กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๖๒.

กรมการพัฒนาชุมชน. เอกสารแนะนำการท่องเที่ยวบ้านผารังหมี. กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๖๒.

กรมส่งเสริมการเกษตร. สถิติการเกษตรของประเทศไทยปี ๒๕๕๒. . กรุงเทพฯ : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๓.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. เอกสารประกอบการสัมมนาวันสิ่งแวดล้อมไทย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๓.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กระบวนทัศน์ การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๖๐.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน. มหาสารคาม : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต, ๒๕๓๘.
ฉลองศรีพิมลสมพงศ์. การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนาเล่ม ๒ : ป่าชุมชนภาคเหนือ: ศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๓๖.

ชยันต์ วรรณะภูติ. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๐.

ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : วิชาษา, ๒๕๔๒.

ชูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล. การท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๔.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง. ๒๕๓๖.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : เพรสแอนด์ ดีไซน์, ๒๕๔๘.

ประเวศ วะสี. การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐.

ประเวศ วะสี. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๖.

พจนา สวนศรี. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน Community Based Tourism Handbook. กรุงเทพมหานคร : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๖.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. วัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ของคนไทย. กรุงเทพมหานคร : พี.เอ.ลีฟวิ่ง, ๒๕๔๕.

มนต์ชัย เทียนทอง. เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือแบบ Mentor Coached Think-Pair-Share เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในการเรียนรู้ออนไลน์. วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. ๒๕๕๑. ๑๘.๑.๙๙.

มนต์ชัย เทียนทอง. เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือแบบ Mentor Coached Think-Pair-Share เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในการเรียนรู้ออนไลน์. วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ๒๕๕๖.

ยิ่งยง เทาประเสริฐ. เครือข่ายวิชาการราชภัฏด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น สถาบันราชภัฏเชียงราย.. เชียงราย : ศูนย์วิจัยและพัฒนาแพทย์พื้นบ้าน, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมี บุ๊คส์พับลิเคชั่นส์จำกัด, ๒๕๔๖.

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น : สานต่อที่ท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เซ็นเตอร์ดีสคัฟเวอร์ จำกัด, ๒๕๔๒.

สนธยา พลศรี. กระบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

สมชาย นำประเสริฐชัย. การจัดการความรู้ = Knowledge management. กรุงเทพมหานคร : ซี
เอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๕๘.

สันติสุข กฤตากร. การศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน อำเภอหลังสวน
จังหวัดชุมพร. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร :
กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒.

สำนักงานพัฒนาชุมชน จังหวัดพิษณุโลก. สรุปผลการดำเนินโครงการ ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัต
วิถี จังหวัดพิษณุโลก. พิษณุโลก : กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน สำนักงานพัฒนา
ชุมชนจังหวัดพิษณุโลก, ๒๕๖๒.

สุนน อมรวิวัฒน์. กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๔๔.

สุมิตร สุวรรณ. รัฐบาลแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา. นครปฐม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
๒๕๕๔.

เสรี พงศ์พิศ. คีนสู่รากเหง้า ทางเลือกและทัศนวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน .
กรุงเทพมหานคร : เทียนวรรณ, ๒๕๒๙.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๐.

๑.๒.๒ รายงานการวิจัย

จิรณี สินธุภ. วิถีชีวิตและภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวสวนลองกอง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรบัณฑิต
: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๓.

นภาลัย มีลา และคณะ. “การศึกษาคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษานักท่องเที่ยว
ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”. รายงานการวิจัย.
งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๒.

เถกิงศักดิ์ ชัยชาญ. “การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”.
รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี. ๒๕๕๖).

บุญพา คำวิเศษณ์. “ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม:
กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา”.
รายงานการวิจัย. วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๗.

ประคอง นิมมานเหมินท์. ภูมิปัญญาไทยในวิถีชีวิตไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานส่งเสริม
เอกลักษณ์ของชาติ และมหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๓๘.

วัชรภรณ์ จันท์ขำ. “ศักยภาพของชุมชนไทลื้อในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
กรณีศึกษาบ้านดอนมูล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน”. รายงานการวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

ศรีศักร วัลลิโภดม. การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแส
การเปลี่ยนแปลง. ในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องการ พัฒนาการทางวัฒนธรรม:
กรณีทักษิณ. กรุงเทพมหานคร : สำนักวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๕.

สุจิตราภรณ์ จุสปาโล. “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่
เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล”. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการอุดมการศึกษา .
สกอ.) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔.

อิทธิพล โกมล. “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอก อำเภอศรีเชียงใหม่
จังหวัดหนองคาย”. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓.

๑.๒.๓ สัมภาษณ์

นางทองอยู่ พันธุ์สัตรู, สัมภาษณ์, ฝ่ายประชาสัมพันธ์กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง บ้านผารังหมี่ หมู่ที่ ๓ ตำบล
ไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

นายสมพร เหมกระโทก, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านประวัติศาสตร์ บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู
อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

นายหลอน มีศรี, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู อำเภอเนิน
มะปราง จังหวัดพิษณุโลก

นางอัมพร อยู่เจริญ, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านการทำบายศรี บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านมุง
อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

นายธวัชชัย พุทธชาวนา, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านผ้ามัดย้อม บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านมุง
อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

นายชิต สอนใจ, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านงานจักสานและทำไม้กวาดจากทางมะพร้าว บ้านมุง
เหนือ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

นายบำรุง ไวยวงษ์, สัมภาษณ์, ผู้ทำพิธีบวงสรวงเจ้าป่าเจ้าเขาแห่งเขาถ้ำมวัง บ้านลำภาศ หมู่ที่ ๔
ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

นางวาสนา ศิริมาลา, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านการทำอาหาร บ้านลำภาศ หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านมุง
อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

นางจำเนียร น้อยจันทร์, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านการทำผลิตภัณฑ์แปรรูปผลไม้ บ้านหัวเขา หมู่ที่
๖ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

นายสมพร การสมดี, สัมภาษณ์, ครูภูมิปัญญาด้านประเพณีชุมชน บ้านหัวเขา หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านมุง
อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

นางสุดใจ ชมภูมิ, สัมภาษณ์, สมาชิกกลุ่มทอเสื้ออก บ้านผารังหมี่ หมู่ที่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอเนิน
มะปราง จังหวัดพิษณุโลก

นายศุภกิจ ชันทอง, สัมภาษณ์, นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเนิน
มะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑.๒.๔ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวเดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๒. ออนไลน์.
แหล่งที่มา <https://www.mots.go.th/> (๑๐ ต.ค. ๖๔).

ภูมิปัญญาชาวบ้าน.. ออนไลน์.แหล่งที่มา <http://www.learners.in.th/>. (๑๐ ต.ค. ๖๔).

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. สช. ย้ำ ‘พลังชุมชน’ คือปราการด่านหน้าเอาชนะโควิด ๑๙. ออนไลน์.แหล่งที่มา <https://www.nationalhealth.or.th/en/node/1371> (๑๐ ต.ค. ๖๔).

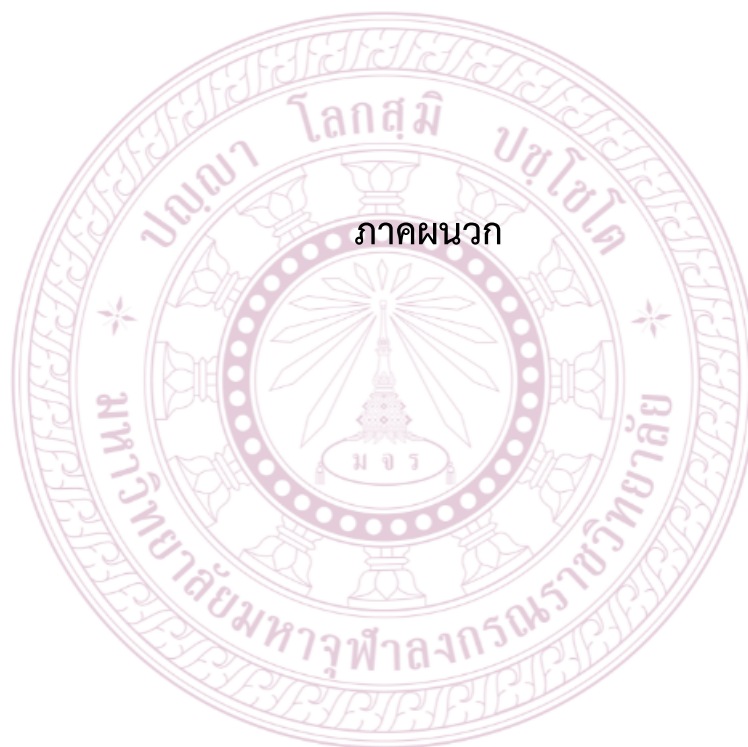
๒. ภาษาอังกฤษ

IBooks

- Alavi. M.. KPMG peat marwick U.S: One Giant Brain. Case) 9 – 397- 108. Boston : Harvard Business School} 1998.
- Bloom. B.S. Ed. Engelhart. M.D.. Furst. E.J.. Hill. W.H.. Krathwohl. D.R.. Taxonomy of Educational Objectives. Handbook I: The Cognitive Domain. New York: David McKay Co Inc. 1956.
- Chait. L.P.. Creating a successful knowledge management system. Journal of Business Strategy. 1999. 20 2.
- Constantino. Renato. The Challenge of the Churches. Paper presented during the First Gregorio Aplipay Lecture on Nationalism. Manila. Philippines. May 18. 1984.
- Coralie Bryant and Louise G. White. Managing development in the third world. Colorado: Westview Press. 1982.
- Ehms. K. & Langen. M.. Holistic Development of Knowledge Management withKMMM®. Siemens AG / Corporate Technology. 2001..
- Freire. P..Education : The Practice of Freedom. London : Writers and Readers Publishing Cooperative. 1972.
- Gates. B. (1999). Translated by NopadalWasawad. The Road to the Future The Road Ahead). 2541.
- Good. Carter V. 1973. Dictionary of Education. New York: McGraw-Hill Book.
- Hills. P. J. 1982. A Dictionary of Education. London: Routledge & Kegan Page.
- Hough. J. B.& Duncan. J. K. 1970.Teaching description and analysis addison-westlu.n.p.
- Lawson. S. (2003). Examining the relationship between organizational culture and knowledgemanagement. Nova Southeastern University.
- Linstone. Harold Al. & Turoff. Murray. 1975.The Delphi Methos : Techniques and Applications.Massachusetts : Addison Wesley.
- Michael P. Todaro. Economic development. 5th ed. New York : Longman. 1994.
- Misra. R.P. and Jonjo. M. ed.. The Changing Perspective of Development Problems InMisra. Hong Kong: Maruzen Investment Hong Kong. 1981.
- Moore. Kenneth D. 1992. Classroom Teaching Skills. 2nd). ed. New York: McGrawHill Book Co

- Nonaka. I. & Takeuchi. H. 1995. The knowledge-creating company. Oxford. NY: OxfordUniversity Press.
- Roger. Everette M. and BurdgeRabel J. Social Change In Rural Societies. New Jersey : Prentice – Hall. 1972.
- Ruggles. R.. The state of the nation: Knowledge management in practice. California Management Review. 1998.
- Sveiby. K. 1997. A Knowledge-based Theory of the Firm To guide Strategy Formulation. Journal of Intellectual Capital. vol 2. Nr4.
- Trapp. H. 1999. Benefits of an intranet-based knowledge managementsystem measuring the effects. Retrieved June 4. 2005.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก”

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง.....

สัมภาษณ์วันที่ เวลา..... น.

สถานที่.....

๑. ชื่อความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น.....

๒. ชุมชน/ หมู่บ้าน.....

๓. สาขาของภูมิปัญญา.....

๔. องค์ความรู้ของภูมิปัญญา (ครอบคลุม ประวัติความเป็นมา/ พัฒนาการ/ วิธีการทำ/
กระบวนการ/ กิจกรรมการใช้/ เทคนิคเฉพาะของภูมิปัญญานั้นๆ)

.....

.....

.....

๕. จุดเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ที่ท้องถิ่นอื่นไม่มี

.....

.....

.....

๖. ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้ทรัพยากรจากไหน

๖.๑ ทรัพยากรในพื้นที่อำเภอเนินมะปราง เช่น (วัตถุดิบ/แรงงาน)

.....

๖.๒ ทรัพยากรนอกพื้นที่อำเภอเนินมะปราง เช่น (วัตถุดิบ/แรงงาน)

.....

๗. คุณค่าของภูมิปัญญา

.....

.....

.....

๘. ลักษณะของภูมิปัญญาและการถ่ายทอด

๘.๑ ลักษณะของภูมิปัญญา

[] ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม ได้รับการถ่ายทอดมาจาก

[] ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการพัฒนาต่อยอด

- แบบดั้งเดิม คือ.....

- ได้พัฒนาและต่อยอดดังนี้ คือ.....

[] ภูมิปัญญาที่คิดค้นขึ้นใหม่ คือ.....

๘.๒ วิธีการถ่ายทอด คือ.....

๘.๓ ผู้ถ่ายทอด คือ.....

๘.๔ ผู้รับการถ่ายทอด คือ.....

๘.๕ สถานที่ใช้ในการถ่ายทอด คือ.....

๘.๖ ผู้สนับสนุนการถ่ายทอด คือ.....

๘.๗ สนับสนุนอย่างไร

[] งบประมาณ =

[] อื่นๆ คือ

๙. สภาพการดำรงอยู่ของภูมิปัญญา (มีปัญหามีการสืบทอดแพร่หลายมากน้อยเพียงใด)

๑๐. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการต่อยอดภูมิปัญญาในอนาคต (ต่อยอดให้แปลกใหม่, มีคุณค่า หรือ ประโยชน์เพิ่มมากขึ้นเพียงใด)

๑๑. ความต้องการของท่าน/ชุมชน ในการขอรับความสนับสนุนจากหน่วยงาน (วิชาการ/
ผู้เชี่ยวชาญ/ งบประมาณ)

.....

.....

.....

๑๒. การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น

[] ยังไม่มีการเผยแพร่/ ใช้เฉพาะบุคคล

[] เคยเผยแพร่เฉพาะในชุมชน

[] เคยเผยแพร่ นอกชุมชน

วิธีการเผยแพร่ คือ

.....

.....

**ประเด็นสนทนา การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group)
การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก”**

คำชี้แจง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบทและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อส่งเสริมการพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และ ๓) เพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยมีประเด็นสนทนา ดังนี้

๑. การเผยแพร่ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

๒. ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน ควรมีกระบวนการส่งเสริม การใช้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

๓. ปัญหาและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการส่งเสริม การใช้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

ผนวก ข

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

แบบ สป.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้าพเจ้า นายประทีป พ่วงสุข ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลเนินมะปราง

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน เทศบาลตำบลเนินมะปราง

ที่อยู่ ๙/๙ หมู่ ๔ ต. เนินมะปราง อ. เนินมะปราง จ. พิจิตร

โทรศัพท์ ๐๙๙ ๒๙๐ ๑๑๖๕ โทรสาร

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิจิตร ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง) และ พระราชรัตนสุธี (ขวัญรัก เกษรบัว) โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☒ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ เมษายน ๒๕๖๕ จนถึง ๓๐ กันยายน ๒๕๖๕ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. ได้รูปแบบ หลักการ และกระบวนการในการส่งเสริมการพัฒนา ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิจิตร

๒. ได้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิจิตร

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(นายประทีป พ่วงสุข)

ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลเนินมะปราง

ผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรม
ที่ได้ดำเนินการและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	- ทราบแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น - ทราบแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น - ทราบแนวคิดการพัฒนา - ทราบแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ - ทราบแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน - ทราบข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวไทย - ทราบข้อมูลพื้นที่วิจัย -ทราบผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง -สามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยได้	ข้อที่ ๑	ทำให้สามารถนำไปสู่การกำหนดแนวทางและกรอบดำเนินการวิจัยได้
๒. ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	- ทราบถึงสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก - ทราบถึงการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก - ทำให้ได้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก	ข้อที่ ๑ - ข้อที่ ๓	- สามารถวิเคราะห์บริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก - สามารถสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุมัตถุประสงค์	โดยทำให้
๔. การเก็บข้อมูลด้วยการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๐ คน	ประเมินผลการดำเนินงานการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลกที่ผู้วิจัยเสนอ และเพิ่มเติมในส่วนที่ยังขาดอยู่ให้บริบูรณ์มากยิ่งขึ้น	ข้อที่ ๑ – ข้อที่ ๓	ได้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๕. รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ๓) เพื่อสร้าง ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก	ข้อที่ ๑ – ข้อที่ ๓	- ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำไปใช้ประโยชน์ได้ - ได้ชุดองค์ความรู้ที่สามารถเผยแพร่ได้

ผนวก ง
แบบสรุปโครงการ

แบบสรุปโครงการวิจัย (เพื่ออนุมัติจบโครงการวิจัย)
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. สัญญาเลขที่ MCU๖๕๐๑๙

๒. ชื่อโครงการ การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓. หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง)

หน่วยงานที่สังกัด วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐๙๓-๑๓๖-๔๗๙๐ E-mail: tandej@hotmail.com

๔. ความสำคัญ/ความเป็นมา/ประเด็นปัญหาก่อนการวิจัย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ร่ำรวยด้วยประเพณีวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติมาช้านานและด้วยกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนให้ผู้คนสามารถเดินทางด้วยความสะดวกรวดเร็วส่งผลต่อการเป็นจุดหมายในการท่องเที่ยวของประชาคมโลกมานับกว่า ๕๐ ปี โดยในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ก่อนการเกิดวิกฤตไวรัสโควิด-๑๙ ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวต่างชาติรวมทั้งหมด ๓.๐๖ ล้านล้านบาท เป็นประเทศที่รายได้จากนักท่องเที่ยวมากที่สุดในภูมิภาค โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในไทย ๓๙.๗๗ ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ ๑๒ ของ GDP ปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำรงอยู่ของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศมาอย่างยาวนาน

ในด้านการส่งเสริมศักยภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในระดับฐานรากนั้นยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐) ได้กำหนดกรอบด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้เกิดความยั่งยืนประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้นรวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืนมีแนวทางเสริมสร้างขีดความสามารถการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการเพื่อตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนารองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

หนึ่งในแนวคิดดังกล่าวของภาครัฐเพื่อสนองโจทย์ดังกล่าวนี้พบว่ากรมการพัฒนาชุมชนได้ริเริ่มแนวคิดนวัตกรรมวิถีในการจัดการชุมชนเพื่อให้มีศักยภาพพร้อมรองรับการเป็นเจ้าบ้านที่ดีชวนกันคิดชวนกันทำผลิตสินค้าและบริการรวมทั้งมีการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวระดับชุมชนที่มีเสน่ห์ดึงดูดและมีคุณค่าเพียงพอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือนเพื่อกระจายรายได้ให้คนในชุมชนอันเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ซึ่งเป็นแนวคิดที่น่าสนใจและประสบความสำเร็จในบางพื้นที่มาโดยลำดับ

จากการรายงานผลการแพร่ระบาดของโรคในประเทศไทยดังกล่าวในกลางปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ประเทศไทยอยู่ในจุดที่ได้รับการยอมรับเรื่องการป้องกันโรคระบาดจากนานาชาติและวิถีชุมชนชนบทเป็นส่วนหนึ่งที่โอบอุ้มรากฐานของการดำเนินไปของเศรษฐกิจในฐานรากภายใต้วิกฤต ทำให้พบว่าจุดแข็งของชุมชนบนฐานของการใช้ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในชนบทไทยทั้ง

ในด้านวัฒนธรรม ประเพณี การสร้างอัตลักษณ์ ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ สามารถปรับตัวเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดทั้งของบุคคลชุมชนและสังคม จึงแสดงได้ประจักษ์ชัดว่าภายใต้วิกฤติทั้งทางเศรษฐกิจหรือสาธารณสุข ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงและอยู่รอดของชุมชนไทย

ดังนั้น ภายใต้ปรากฏการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าในพื้นที่อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่อำเภอรอยต่อกับจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดพิจิตรนั้น มีตัวอย่างของชุมชนที่สามารถบริหารจัดการจนอยู่รอดได้ภายใต้วิกฤตดังกล่าว อีกทั้งบริบทพื้นที่ยังมีความหลากหลายมีทั้งอุทยานแห่งชาติแหล่งท่องเที่ยวและจุดแข็งด้านภูมิปัญญาวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่สำคัญอำเภอหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลกมาศึกษา โดยเริ่มจากการพัฒนาชุดองค์ความรู้ เพื่อนำความรู้ที่กระจัดกระจายอยู่ในบริบทต่างๆ ของชุมชน ทั้งบุคคลหรือเอกสาร (Tacit Knowledge) มาพัฒนาให้เป็นระบบ และให้มีสภาพเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นชุดความรู้ หรือการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เพื่อให้สามารถเข้าถึงได้ และสามารถนำไปพัฒนา ต่อยอด เพื่อการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้เกิดการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก อันเป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านวิชาการ ค้นหาศักยภาพ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ของอำเภอเนินมะปรางจังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริงต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการจะศึกษาการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยโครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง นวัตกรรมของชุมชนภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นการทำโครงการวิจัยที่มีผลจากการต่อยอดงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่พบว่า อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลกมีส่วนร่วมในการวางแผน รับผิดชอบในบทบาท และหน้าที่ต่างๆ ของหมู่บ้าน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพร เพื่อการรักษาโรค และทักษะในเรื่องต่างๆ คนในชุมชนมีความสามารถในการสื่อสารถ่ายทอดเรื่องราว ประสบการณ์ในพื้นที่ของตนเอง ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความตระหนักในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ทว่ายังขาดการรวบรวมและจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนทั้งที่อยู่ในตัวคน และกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ ให้รวบรวมเป็นหมวดหมู่ และง่ายต่อการบริหารจัดการของภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรักและหวงแหนวัฒนธรรมชาติพันธุ์บรรพบุรุษในท้องถิ่นของตน ที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเพื่อต่อยอดการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ และผลิตโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนผลักดันให้ภาครัฐขับเคลื่อนเป็นนโยบายสาธารณะ และสร้างแผนที่บูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างทั่วถึง ที่ส่งเสริมการขับเคลื่อนโครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ต่อไป

๕. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๕.๑ เพื่อศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๕.๒ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๕.๓ เพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๖. ผลการวิจัย/การแก้ปัญหาโดยการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ทำให้ได้ผลการวิจัย ดังนี้

๖.๑ สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาสภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วย

- ๑) บ้านน้ำปาด หมู่ที่ ๒ ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๒) บ้านมุงเหนือ หมู่ที่ ๑ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๓) บ้านลำภาศ หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๔) บ้านหัวเขา หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
- ๕) บ้านผารังหมี หมู่ที่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า

สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านน้ำปาด ซึ่งตั้งอยู่บริเวณเนินเขาที่มีลำคลองพาดผ่านและมีป่าปกคลุมหนาแน่น ชาวบ้านที่นี่ส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอ นครไทย และเพชรบูรณ์ บ้านน้ำปาดเป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิมและมีประชากรที่ย้ายมาจากนครไทยและเพชรบูรณ์ ที่นำวัฒนธรรมพื้นถิ่นติดตัวมาด้วย พร้อมกับชาวบ้านที่นี่มีศรัทธาที่เหนียวแน่นต่อพระพุทธศาสนา และมีหลักธรรมเป็นแก่นในการยึดเหนี่ยวจิตใจและหล่อหลอมความเป็นชุมชน ทำให้ประเพณีที่เกี่ยวข้องและยึดโยงกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา บ้านน้ำปาดมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชนอันทรงคุณค่าทั้งด้านอาหารและหัตถกรรม ได้แก่ หมวกสานไม้ไผ่ กล้วยดอกไม้ออบเนย โตก พวงกุญแจบ้าน โคมไฟไม้ไผ่ กระเป๋าผ้าดิบไผ่สาน กล้วย ๓ ฤดู น้ำพริกป่า ผาชีดดอกพิกุล และแย้มกล้วย

สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านมุงเหนือ ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวบ้านที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวบ้านมุงเหนือมีชีวิตที่ต้องพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติและทำการเกษตรกรรม ประเพณีและความเชื่อจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและธรรมชาติเป็นหลัก ชาวบ้านที่นี่จึงมีความเชื่อในเรื่องของเจ้าพ่อ เจ้าปาเจ้าเขา ที่นี่จึงมีประเพณีเลี้ยงเจ้าพ่อ ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านมุงเหนือ ได้แก่ ข้าวหมากน้ำมะม่วงแม็กเน็ตรูปคางคาว กล้วยเบรคแตกกบเลย ข้าวตากทอดหน้ามะม่วง แหนมพริกป่า พริกป่าคั่วแห้ง มันเบรคไม่อยู่ ใส่กรอกอีสานไรซ์เบอร์รี่ ไม้nardเพื่อสุขภาพ และดอกไม้สวรรค์พระประจำวันเกิด

สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านลำภาศ ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มมีภูเขาล้อมรอบ ชาวบ้านได้พัฒนามาทำสวนมะม่วงกันมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณรอบ ๆ ภูเขาถ้าม่วง และเนื่องจากบ้านลำภาศ

ไม่ได้เป็นชุมชนดั้งเดิมแต่เป็นชุมชนที่เกิดจากการอพยพของคนหลายพื้นที่เข้ามาอยู่ร่วมกัน ทำให้ต้นทุนทางวัฒนธรรมของที่นี่ค่อนข้างมีความหลากหลายและความหลากหลายที่มาร่วมกันได้อย่างลงตัวแบบนี้จึงเป็นอีกเสน่ห์ของบ้านลำภาศที่ไม่เหมือนกับหมู่บ้านใด ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านลำภาศ ได้แก่ มะม่วงอบแห้ง มะม่วงหยิกวน น้ำมะม่วงเลมอนเนด แยมมะม่วงสด มะม่วงมันทุกเม็ด เค้กมะม่วงผสมเนื้อมะม่วง ลูกอมมะม่วงกวนสับปะรด ขนมบัวหิมะไส้มะม่วงกวน ขนมไหว้พระจันทร์ไส้มะม่วงกวน และเข็มกลัดที่ระลึกบ้านลำภาศ

สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหัวเขา มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีภูเขาล้อมรอบ ชาวบ้านที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการทำนาและทำไร่ ชาวบ้านที่นี่มีต้นทุนทางวิถีชีวิตที่พึ่งพิงอิงอาศัยอยู่กับป่า คนในหมู่บ้านจึงช่วยกันดูแลและรักษาเป็นอย่างดี ประกอบกับกรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้ตั้งพื้นที่รอบ ๆ เขาหัวโค้งให้เป็น “เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาเทพาล” ทำให้หมู่บ้านนี้ยังมีเสน่ห์เพราะการได้มาเยือนที่นี่ก็เหมือนกับการทำให้นักท่องเที่ยวได้ลองใช้ชีวิตที่ติดเขาและเข้าไปค้นหาเสน่ห์ของถ้ำที่มีอยู่มากมายที่บ้านหัวเขา ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญของบ้านหัวเขา ได้แก่ ทอฟฟี่มะม่วงกวน ทอฟฟี่กล้วยกวน มะม่วงหยิกเคี้ยวเพลิน มะม่วงทอดรสลาบ มะม่วงทอดรสต้มยำ ข้าวเกรียบมะม่วง ส้มแผ่นทองหยิบ ซอสมะม่วงสารพัดจิ้ม ถูฝักรักโลก ไม้กวาดทางมะพร้าวแพนซี และมะม่วงเคลือบช็อคโกแลต

สภาพบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านผารังหมี่ ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคอีสาน เช่น จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดยโสธร จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดอุบลราชธานี บ้านผารังหมี่เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่ล้อมรอบด้วยภูเขา หินปูน ที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และวิถีชีวิตของคนอีสาน หมู่บ้านมีความเข้มแข็งคนในหมู่บ้านอาศัยอยู่แบบเรียบง่าย โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน บ้านผารังหมี่จึงเป็นสถานที่ดูงานที่หน่วยงานจากหลายภาคส่วนเข้ามาศึกษาดูงาน

ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุตใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์ ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าขาวม้าทอมือ แชมพูสมุนไพร สบู่สมุนไพร เสือกกลายดั้งเดิม มะม่วงกวน สมุดโน้ตปกผ้าขาวม้า ไม้กวาดทางมะพร้าว ไชร์บะปะราง ไวร้บะมะม่วง กระเป๋ผ้า และปุยมูลไส้เดือน

๖.๒ การส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยมีแนวทางหรือขั้นตอนการส่งเสริมการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

๑) การกำหนดความรู้หรือการจัดการความรู้ เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปรางจากโครงการ OTOP นวัตกรรม 5 ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย จำนวน ๕ ชุมชน ได้แก่ บ้านน้ำปาด บ้านมุงเหนือ บ้านลำภาศ บ้านหัวเขา และบ้านผารังหมี่ โดยมีแนวทางในการกำหนดความรู้ซึ่งจะจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสาร มาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้นักท่องเที่ยวหรือบุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนานำไปต่อยอดทางด้านต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้ชุมชนมีความสามารถในการแข่งขันทางการท่องเที่ยวชุมชนสูงสุด

๒) การแสวงหาและได้มาซึ่งความรู้ การแสวงหาและได้มาซึ่งความรู้หรือข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา และต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชนจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ สถานศึกษา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ประชาชนชุมชนและเครือข่ายเอกชน จำนวน ๔๐ คน ในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสู่ความเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจชุมชน

๓) การแลกเปลี่ยนความรู้ มีการนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาสรุปและนำเสนอในการสนทนากลุ่มเพื่อการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย หรือ stakeholders ซึ่งผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชนชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จากแนวทางการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หาลักษณะร่วม และข้อสรุปร่วม รูปแบบ การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน โดยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

๔) การจัดเก็บความรู้ คณะผู้วิจัยได้ทำการจัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” ขึ้นมา เป็นที่รวบรวมความรู้เรื่องราวความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญา รวมถึงประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน เพื่อนำไปสู่การยกระดับทุนทั้งที่อยู่ในตัวคน และกระจายอยู่ในสถานที่ต่างๆ ให้รวบรวมเป็นหมวดหมู่ และง่ายต่อการบริหารจัดการของภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น การศึกษาของเยาวชนในสถานศึกษา ประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างความรักและหวงแหนวัฒนธรรมชาติพันธุ์วรรณนาในท้องถิ่นของตน ที่สำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาเพื่อต่อยอดการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์ และผลิตโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนผลักดันให้ภาครัฐขับเคลื่อนเป็นนโยบายสาธารณะ และสร้างแผนที่บูรณาการท่องเที่ยวชุมชนเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอย่างทั่วถึง

๕) การถ่ายทอดความรู้ เป็นการเรียกกระบวนการแบ่งปันความรู้ถูกถ่ายทอดจากคนหนึ่ง ไปยังอีกคน กลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่ม หรือจะเป็นจากองค์กรหนึ่งไปยังอีกองค์กร กล่าวคือเป็นการถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ไปยังผู้ที่ต้องการความรู้ หรือการได้มาซึ่งความรู้ของผู้ที่ต้องการความรู้ ในงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” คณะผู้วิจัยได้จัดทำเอกสาร “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อเป็นที่รวบรวมองค์ความรู้และถ่ายทอดความรู้ประวัติความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประเพณี รูปแบบผลิตภัณฑ์ OTOP นวัตกรรม และโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๖.๓ ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ได้ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยสรุปดังนี้

๑) ประวัติความเป็นมาของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก พบว่า พื้นที่ของอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน แต่จะมีเพียงผู้มีอาชีพนายพรานที่เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่า ต่อมากลุ่มคนจากอำเภอนครไทย อำเภอด่านซ้าย และอำเภอหล่มสัก อพยพย้ายถิ่นฐานเดิมเข้ามาตั้งรกรากบริเวณบ้านชมพู บ้านมุง บ้านวังโพรง บ้านไทรย้อย จากนั้นก็ขยายที่ทำกินไปที่บ้านวังยาง บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก และบ้านเนินมะปราง ในที่สุด โดยตัวอำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ตั้งมาประมาณ ๕๐ ปี

ปัจจุบันอำเภอเนินมะปรางมีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๐๒๙.๕๕ ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอเนินมะปราง สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบชายเขา ไม่มีแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งในฤดูแล้งมักจะเกิดการขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค เป็นพื้นที่ราบชายเขา ร้อยละ ๕๕.๒๓ และเป็นพื้นที่ภูเขา ร้อยละ ๔๔.๗๗ ตารางกิโลเมตร ท้องที่อำเภอเนินมะปราง ประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๘ แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลเนินมะปราง เทศบาลตำบลไทรย้อย เทศบาลตำบลบ้านมุง องค์การบริหารส่วนตำบลชมพู องค์การบริหารส่วนตำบลวังโพรง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก องค์การบริหารส่วนตำบลเนินมะปราง และองค์การบริหารส่วนตำบลวังยาง

๒) ทรัพยากรการท่องเที่ยวของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก อำเภอเนินมะปรางเดิมเป็นป่าดงดิบที่เต็มไปด้วยต้นไม้และสัตว์ป่า ห่างไกลจากผู้คน ลักษณะภูมิประเทศประมาณร้อยละ ๔๕ เป็นภูเขาหินปูนอายุกว่า ๓๐๐ ล้านปี มีถ้ำอยู่มากมาย ซึ่งตัวอำเภออยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดพิษณุโลกประมาณ ๖๘ กิโลเมตร มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น เขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาทำพล ซึ่งเป็นภูเขาหินปูน มีหน้าผาสูงชันเว้าแหว่งอันเกิดจากการกัดเซาะของน้ำฝนนับหลายล้านปี เกิดเป็นถ้ำต่าง ๆ มากมายทั่วบริเวณ ได้แก่ ถ้ำนเรศวร ถ้ำเรือ ที่มีหินงอกหินย้อยสวยงาม ถ้ำลอด ซึ่งสามารถเดินทะลุไปยังอีกด้านหนึ่งของภูเขาได้ ยังพบซากดึกดำบรรพ์ของหอยและปะการัง เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นท้องทะเลมาก่อน และยังมีภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์รูปมือคนบนเพิงผาหิน และอักษรญี่ปุ่นโบราณสลักบนก้อนหิน พรรณไม้และร่องรอยสัตว์ป่าต่าง ๆ ที่มักพบระหว่างทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติ เหมาะแก่การทัศนศึกษาเชิงนิเวศ นอกจากนี้ ยังสามารถชมฝูงค้างคาวที่บินออกหากินยามเย็น เป็นสายยาวสวยงามนับล้านตัว ที่บ้านมุง อำเภอเนินมะปราง

ชาวอำเภอเนินมะปรางมีรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมลาว/อีสานกับวัฒนธรรมไทยภาคกลาง ซึ่งมีรูปแบบประเพณีที่น่าสนใจ เช่น ประเพณีการไหว้เจ้าพ่อแสนเมือง ซึ่งจัดในวันอังคารข้างขึ้นของเดือนแปด ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ สัปดาห์ ประเพณีนี้ชาวบ้านเรียกว่า “การเลี้ยงเจ้าบ้าน” ประเพณีการแห่ปราสาทผึ้ง ประเพณีของอำเภอเนินมะปราง ถือว่าการทำบุญด้วยการถวายต้นผึ้งเป็นบุญกุศลสูงส่ง การทำปราสาทผึ้งมีการพัฒนารูปแบบลวดลายองค์ประกอบให้วิจิตรพิสดารยิ่งขึ้น เพื่อถวายแด่องค์พระพุทธเจ้า ประดับตกแต่งมีทั้งแบบหล่อแกะลาย และแบบตีพิมพ์สมัยใหม่

๓) ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ที่สำคัญ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผ้าทอ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ลายขอมมะปราง ของชุมชนบ้านผาเรียง หมู่ ๓ ตำบลไทรย้อย มีการทอผ้ามัดหมี่พื้นเมืองลายขอมมะปรางที่ต่อยอดความคิดจากสิ่งใกล้ตัวมาเป็นลายผ้าทอที่มีคุณค่าและสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ภูมิปัญญาการผลิตผ้าย้อมสีธรรมชาติของหมู่บ้านซำร้าง แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งวัสดุธรรมชาติที่ใช้ย้อมสีเส้นใย

ส่วนใหญ่ ได้มาจากการเก็บรวบรวมวัตถุดิบหรือพันธุ์ไม้ป่าจากที่มีหรือเกิดขึ้นเองในธรรมชาติตามความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหาร ประกอบด้วย ภูมิปัญญาการทำมะม่วงกวนหรือ ส้มลิ้ม มะม่วงเป็นพืชเศรษฐกิจของชาวอำเภอเนินมะปรางมานานแล้ว และปลูกกันเป็นจำนวนมาก เมื่อ มะม่วงสุก ส่งขายไม่ทันหรือรับประทานไม่ทัน ชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งมีทั้งเด็กและผู้สูงวัยก็จะช่วยกันกวน มะม่วงถนอมอาหาร และส่งขายสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตมะม่วงที่ราคาตกต่ำในขณะนี้ เนื่องจาก ผลผลิตออกสู่ตลาดมากเกินไป ขณะเดียวกันก็สามารถสร้างงานให้คนในพื้นที่ ภูมิปัญญาการทำซาลาเปาไส้ มะม่วง หากมะม่วงเหลือจากการส่งขาย และสุกงอมเต็มที่ ทำได้อย่างดีก็แค่ส้มแผ่นหรือส้มลิ้ม แต่ได้เกิดภูมิ ปัญญาโดยการนำเนื้อมะม่วงสุกมากวนปรุงรสให้ออกหวาน เพื่อใส่ไปเป็นไส้ในซาลาเปา ส่วนใหญ่จะใช้ มะม่วงน้ำดอกไม้วีเพราะเวลาสุกงอมจะหวานฉ่ำมาก โดยมีกลุ่มแม่บ้านบ้านคลองซบั้ง ตำบลไทรย้อย อำเภอเนินมะปราง เป็นผู้ผลิต

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอเสื่อกก มีความสืบเนื่องจากชาวเนินมะปรางส่วนใหญ่ในอดีตอพยพมาจากภาคอีสานและนำภูมิปัญญาการทอเสื่อกก การทำผ้ามัดหมี่มาจากบรรพบุรุษ โดยใช้ต้นกกที่ ขึ้นเองตามคลองหนองบึงมาทำเป็นเสื่อกก แต่ปัจจุบันมีการปลูกต้นกกไว้ในแต่ละบ้านด้วย ชุมชนที่มีชื่อเสียงในการทอเสื่อกกคือ ชุมชนบ้านผารังหมี่

๔) ผลิตรัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก อำเภอเนินมะปรางมีผลิตรัณฑ์ทางการเกษตรสู่ผลิตรัณฑ์ชุมชน ความคิดสร้างสรรค์ที่ชาวบ้านในอำเภอเนินมะปรางใช้ สิ่งที่ธรรมชาติมอบให้มารังสรรค์เป็นผลิตรัณฑ์อันทรงคุณค่าทั้งด้านอาหารและหัตถกรรมที่พร้อมจะให้นักท่องเที่ยวได้ลิ้มลอง ซึ่งมีความหลากหลายตามกลุ่มชุมชนซึ่งมีชาติพันธุ์วรรณาที่แตกต่างกัน เช่น ผลิตรัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านน้ำปาด ได้แก่ หมวกสานไม้ไผ่ กล้วยดอกไม้อบเนย โตก พวงกุญแจบ้าน โคมไฟไม้ไผ่ กระเป๋าผ้าดิบไม้สาน กล้วย ๓ ธง น้ำพริกป่า ผาชีดดอกพิกุล และแยมกล้วย ผลิตรัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านมุงเหนือ ได้แก่ ข้าวหมากน้ำมะม่วงแม็กเนตรูปค้างคาว กล้วยเบรคแตกกบเลย ข้าวตากทอด หน้ามะม่วง แหนมพริกป่า พริกป่าคั่วแห้ง มันเบรคไม่อยู่ ไส้กรอกอีสานไรซ์เบอร์รี่ ไม้กวาดเพื่อสุขภาพ และดอกไม้สวรรค์พระประจำวันเกิด

ผลิตรัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านลำภาศ ได้แก่ มะม่วงอบแห้ง มะม่วงหยิกวน น้ำมะม่วง เลมอนเนด แยมมะม่วงสด มะม่วงมันทุ้มดี เค้กมะม่วงผสมเนื้อมะม่วง ลูกอมมะม่วงกวนสับปะรด ขนมบัว หิมะไส้มะม่วงกวน ขนมไหว้พระจันทร์ไส้มะม่วงกวน และเข็มกลัดที่ระลึกบ้านลำภาศ ผลิตรัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านหัวเขา ได้แก่ ทอฟฟี่มะม่วงกวน ทอฟฟี่กล้วยกวน มะม่วงหยีเคี้ยวเพลิน มะม่วงทอดรสลาบ มะม่วงทอดรสต้มยำ ข้าวเกรียบมะม่วง ส้มแผ่นทองหยิบ ซอสมะม่วงสารพัดจิ้ม ถู้งิ้วรักษ์โลก ไม้กวาดทางมะพร้าวแฟนซี และมะม่วงเคลือบช็อคโกแลต และผลิตรัณฑ์ OTOP นวัตกรรม บ้านผารังหมี่ ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวหอมสุใจ ผ้าทอมัดหมี่ไหมประดิษฐ์ ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าขาวม้าทอมือ แชมพูสมุนไพร สบู่สมุนไพร เสื่อกกลายดั้งเดิม มะม่วงกวน สมุดโน้ตปกผ้าขาวม้า ไม้กวาดทางมะพร้าว ไช้ระบะปราง ไว้ระบะม่วง กระเป๋าผ้า และปทุมไล้เดือน

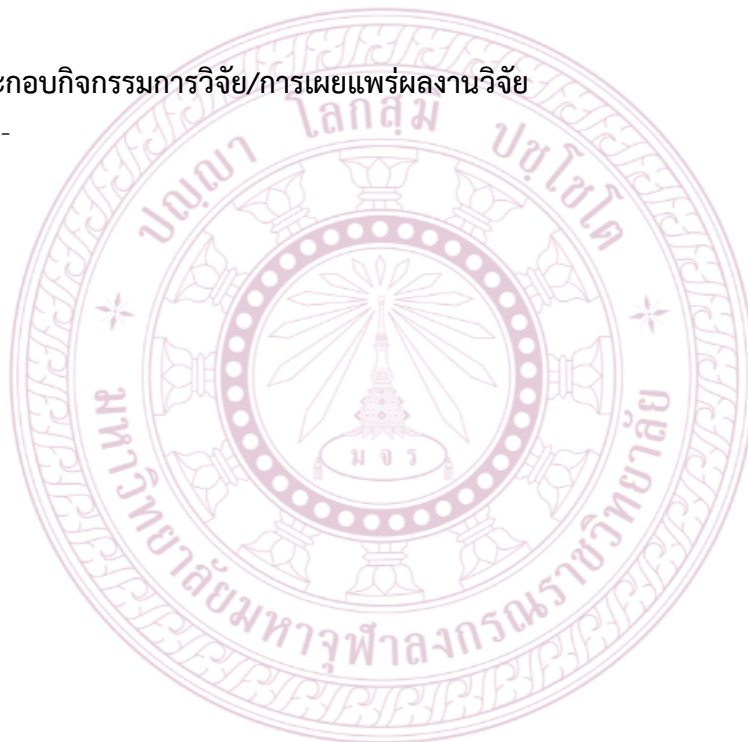
๕) เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนในเขตอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่อำเภอเนินมะปรางได้มีชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวสำคัญจำนวน ๕ หมู่บ้าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สามารถนำข้อมูลมา

เพื่อจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวชุมชนในอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก เช่นกิจกรรมท่องเที่ยว “หัวเขา... ผาทำพล ๒ วัน ๑ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านหัวเขา ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง กิจกรรมท่องเที่ยว “นอนค้างบ้านเรา ไม่เหงาแน่นอน ๒ วัน ๑ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่บ้านผารังหมี กิจกรรมท่องเที่ยว “มาเที่ยวไทรย้อย น้อยกว่านี้ได้ไง ๓ วัน ๒ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวอยู่ที่บ้านผารังหมี และกิจกรรมท่องเที่ยว “กอดเขา...กอดฉัน...กอดกันที่บ้านมุง ๒ วัน ๑ คืน” มีจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่บ้านมุงเหนือ เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสทั้งความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรม และได้ร่วมกิจกรรมการทำผลิตภัณฑ์ชุมชนร่วมกับชาวบ้าน

๘. การเผยแพร่/การประชาสัมพันธ์

จัดทำผลการวิจัยฉบับย่อ จำนวน ๑๐ เล่ม

๙. ภาพประกอบกิจกรรมการวิจัย/การเผยแพร่ผลงานวิจัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑. พระครูอดุลธรรมสาร (ปัญญาธิ) เจ้าคณะอำเภอเนินมะปราง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๒. นางสาวปณณศิริ ฌนอมมิตร หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยว สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก
๓. นางสุทธิรักษ์ อาจองค์ พัฒนาการอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๔. นางสาวมิล เกตุศรีบุรินทร์ วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก
๕. นายบุญชนะ คลองภูเขียว นายกองค์การบริหารส่วนตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๖. นางสาวธนกร น้อยพันธ์ ที่ปรึกษานายกเทศมนตรีตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๗. นายพงศกร พิพัฒน์เดชา ปลัดเทศบาลตำบลเนินมะปราง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๘. นายวรชัย เทียงไธสง กำนันตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๙. นายมานพ สังข์เทศ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๘ บ้านเผ่าไทย ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๑๐. นายชัยวัฒน์ กะถิ่นทอง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๑ บ้านร่มเกล้า ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการให้สัมภาษณ์

๑. นายสมพร เหมกระโทก บ้านน้ำปาด ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๒. นางสาววัฒนา วงศ์ศิริ บ้านน้ำปาด ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๓. นางก้าน น้อยจัน บ้านน้ำปาด ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๔. นายอินตา วงศ์ศิริ บ้านน้ำปาด ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๕. นายประจักษ์ วงศ์ศิริ บ้านน้ำปาด ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๖. นายหลอน มีศรี บ้านน้ำปาด ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๗. นางอัมพร อยู่เจริญ บ้านมุงเหนือ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๘. นายธวัชชัย พุทธชาวนา บ้านมุงเหนือ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๙. นายชิต สอนใจ บ้านมุงเหนือ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๑๐. นายชนก ขวัญแน่น บ้านมุงเหนือ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๑๑. นายบำรุง ไวยวงษ์ บ้านลำภาศ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๑๒. นางวาสนา ศิริมาลา บ้านลำภาศ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๑๓. นายแดง อุตระเหว บ้านลำภาศ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๑๔. นายสุจิตต์ จันทคุณ บ้านลำภาศ ตำบลบ้านมุง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑๕. นางสาวราพร พุ่มจันทร์ บ้านหัวเขา ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนมะปราง จังหวัด
พิษณุโลก
๑๖. นางจำเนียร น้อยจันทร์ บ้านหัวเขา ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนมะปราง จังหวัด
พิษณุโลก
๑๗. นายสมพร การสมดี บ้านหัวเขา ตำบลบ้านมุง อำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๑๘. นางทองอยู่ พันธุ์สัตย์ บ้านผารังหมี่ ตำบลไทรย้อย อำเภอนีนมะปราง จังหวัด
พิษณุโลก
๑๙. นางสุดใจ ชมภูมิ บ้านผารังหมี่ ตำบลไทรย้อย อำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๒๐. นายศุภกิจ ชันทอง สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๒๑. นางจรีดา ตังจิ๋ว บ้านนีนมะปราง ตำบลนีนมะปราง อำเภอนีนมะปราง จังหวัด
พิษณุโลก
๒๒. นางบังอร เอี่ยมคำ บ้านนีนมะปราง ตำบลนีนมะปราง อำเภอนีนมะปราง จังหวัด
พิษณุโลก
๒๓. นายสัมฤทธิ์ นามประภักดิ์ บ้านนีนมะปราง ตำบลนีนมะปราง อำเภอนีนมะปราง
จังหวัดพิษณุโลก
๒๔. นางจันทร์เพ็ญ นนทโคตร บ้านนีนมะปราง ตำบลนีนมะปราง อำเภอนีนมะปราง
จังหวัดพิษณุโลก
๒๕. นางสมกลิน สุกุลณี บ้านนีนมะปราง ตำบลนีนมะปราง อำเภอนีนมะปราง จังหวัด
พิษณุโลก
๒๖. นายสมบุญ ดวงจันทร์ บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก ตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก อำเภอนีน
มะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๒๗. นางบุญมา ดวงจันทร์ บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก ตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก อำเภอนีน
มะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๒๘. นายสมศักดิ์ ดวงจันทร์ บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก ตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก อำเภอนีน
มะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๒๙. นายไชรณ แก่นมะณี บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก ตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก อำเภอนีน
มะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๓๐. นายปรีชา ฟ้าคะนอง บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก ตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก อำเภอนีน
มะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๓๑. นางบุญเที่ยง ทรงพุฒิ บ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก ตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก อำเภอนีน
มะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๓๒. นายสีอาน อ้นลิ ตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก อำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๓๓. นางวิพา พรหมรักษา ตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก อำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๓๔. นายอรุณ พลเดชา ตำบลบ้านน้อยซุ้มขี้เหล็ก อำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๓๕. นางสุชา ทองขันตา บ้านวังยาง ตำบลวังยาง อำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๓๖. นางมาณี อำพาไฟ บ้านวังยาง ตำบลวังยาง อำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๓๗. นางราตรี ธรรมจารี บ้านวังยาง ตำบลวังยาง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๓๘. นางอนงค์ ดีมี บ้านวังยาง ตำบลวังยาง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๓๙. นายกรองหนูน ่องอาจ บ้านวังยาง ตำบลวังยาง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก
๔๐. นายอำนาจ ศรีสะอาด บ้านวังยาง ตำบลวังยาง อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

